

2015 рік: Економічні підсумки для України

Багато викликів, але й певні перемоги

РЕЗЮМЕ

2015 рік став для України роком багатьох перемог та програвів. Рік почався із великої ескалації воєнного конфлікту на Сході країни, що штовхнуло економіку до глибокої рецесії на початку року. Це призвело до стрімкого знецінення гривні, інфляції понад 40%, падіння промислового виробництва та внутрішнього попиту. Крихку макроекономічну стабільність було досягнуто у третьому кварталі. Уряд нарешті почав впроваджувати нагальні реформи, які відклали роками. Заходи з дерегуляції стали одним з найбільших успіхів в політиці уряду. Певного прогресу було досягнуто в запровадженні антикорупційних заходів, які, однак, були повільними та потребують подальших дій та рішень. Запровадження пілотного проекту з електронних закупівель та ухвалення закону *Про публічні закупівлі* (набув чинності у 2016 році) є серед основних досягнень. НБУ перейшов до більш гнучкого обмінного курсу, хоча не скасував адміністративні заходи на валютному ринку. Банківська система зміцнилась, оскільки було ліквідовано проблемні банки. Водночас у порядку денному уряду все ще залишається великий перелік реформ.

Політика. Влада розпочала впроваджувати довгоочікувані реформи. Зміни було здійснено або розпочато у політичній, адміністративній та правоохоронній сферах, а також в економічній сфері. Однак реформи були радше недостатніми та повільними.

Реальний сектор. Реальний ВВП впав на 9,9%. Втрата економічних зв'язків із Східним Донбасом та скорочення внутрішнього попиту пояснюють падіння економічної активності. Водночас чистий реальний експорт мав додатній внесок до зростання реального ВВП, оскільки реальний імпорт скоротився більше, ніж реальний експорт.

Сільське господарство. Деререгуляція позитивно вплинула на сільськогосподарський ринок у 2015 році. Однак сільськогосподарське виробництво скоротилось на 4,8% через падіння як у тваринництві, так і рослинництві. Разом з тим, профіцит торгівлі сільськогосподарськими товарами зріс на 4,5% до 11,1 млрд дол. США.

Енергетична політика. Уряд продовжив підвищувати енергетичні тарифи в рамках реформи в сфері енергетики. Цей крок спрямований на зменшення енергетичних субсидій та впровадження ринкових цін на енергоринку. Україна імпортувала 70% газу з Європи, зменшивши свою залежність від російського газу.

Інфраструктура. Уряд підвищив тарифи на житлово-комунальні послуги, а також тарифи на пасажирські та вантажні залізничні перевезення. Уряд також продовжив реформу залізниці.

Платіжний баланс. Сальдо платіжного балансу стало додатнім на рівні 0,9 млрд дол. США або 0,9% ВВП порівняно з дефіцитом у 13,3 млрд дол. США (10,1% ВВП) у 2014 році. Така різка зміна пояснюється значним покращенням як рахунку поточних операцій, так і фінансового рахунку.

Доход. Висока інфляція та фіскальний тиск призвели до падіння реального наявного доходу на 22,2%.

Фіскальна політика. Фіскальна ситуація була сприятливою у 2015 році. Уряд зміг виконати план доходів переважно завдяки інфляції та знеціненню гривні. Дефіцит бюджету скоротився. Однак уряду довелося реструктурувати державний зовнішній борг через неспроможність вчасно і повністю його обслуговувати у 2015 та 2016 роках. Уряд так і не зміг ухвалити комплексну податкову реформу.

Монетарна політика та фінансовий сектор. Споживча інфляція становила 48,7% в середньому за 2015 рік (найвищий показник з 1996 року). Це відбулось через різке знецінення гривні в кінці 2014 року та у 2015 році. Протягом року НБУ посилив роль монетарної політики. Він також продовжив очищення банківської системи від проблемних банків.

ЗМІСТ

ПОЛІТИКА: Україна розпочала нерішучі реформи.....	1
ВВП: Рік стабілізації.....	3
ІНВЕСТИЦІЇ: Подальше скорочення.....	4
ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО: Поліпшення результатів діяльності в кінці 2015 року.....	5
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: Помітний вплив рецесії.....	6
АГРАРНА ПОЛІТИКА: Реформи повільні, але безупинні.....	7
ЕНЕРГЕТИКА: Стартувала енергетична реформа.....	8
ТРАНСПОРТ: Темпи падіння сповільнилися.....	12
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ: Розвиток 3G мережі.....	13
КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ: Тарифи продовжують зростати.....	14
ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС: Консолідований платіжний баланс був у профіциті.....	14
ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ: Експорт та імпорт продовжили падіння.....	16
ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА: Триває рух від Росії до ЄС.....	17
МІГРАЦІЯ: Зросла кількість внутрішньо переміщених осіб.....	18
ДОХОД: Знову падіння реального наявного доходу.....	19
РИНОК ПРАЦІ: Зростання рівня безробіття.....	19
ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА: Сприятлива фіскальна ситуація у 2015 році.....	20
ПОДАТКОВА РЕФОРМА: Зниження податкового боргу без комплексної податкової реформи.....	21
ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: Проведено реструктуризацію державного боргу.....	23
ПРИВАТИЗАЦІЯ: Фальстарт великої приватизації.....	24
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: Вищі витрати на соціальний захист.....	25
ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: Високий дефіцит Пенсійного Фонду.....	26
ДІЛОВИЙ КЛІМАТ – ПІДПРИЄМСТВА: Негативні оцінки не віщують позитивних змін у 2016 році.....	27
ДЕРЕГУЛЯЦІЯ: Покращення, які могли би бути більш значним.....	28
ТЕХНІЧНІ РЕГУЛЮВАННЯ: Суттєвий прогрес в реформі.....	29
ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ: Більше прозорості сприяє заощадженням.....	30
ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ: Від’ємний консолідований фінансовий результат.....	30
НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: Падіння з надією на позитивні зміни.....	31
МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА: Шлях до інфляційного таргетування.....	32
ІНФЛЯЦІЯ: Зростання споживчих цін сягнуло 49% у 2015 році.....	33
ОБМІННИЙ КУРС: Шторм та повернення до стабільності.....	34
БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР: Очищення продовжилось.....	35
ПРИМІТКИ.....	36
ТАБЛИЦІ.....	39

Політика: Україна розпочала нерішучі реформи

На противагу буремному 2014 року, 2015 рік став часом відносного спокою у політичній сфері. Інтенсивність неоголошеної війни Росії проти України знизилася, що дозволило уряду розпочати довгоочікувані реформи та прискорити інтеграцію до ЄС. Однак реформи виявилися обмеженими та повільними. Наприкінці року реформи опинилися під загрозою зупинки через загострення політичної боротьби.

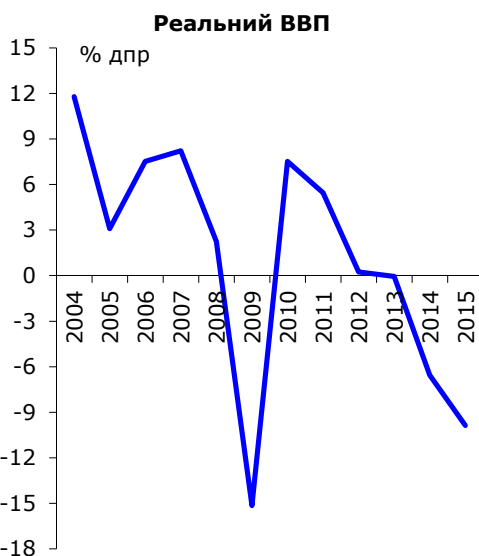
Війна на Донбасі. Перебіг війни у 2014-на початку 2015 року показав, що конфлікт між Росією та Україною не може бути розв'язаний військовим шляхом. З одного боку, Росія не мала можливості розширити окуповані території прийнятною для себе ціною (через запеклий збройний опір України та стійкий економічний тиск Заходу). З іншого боку, Україна не мала військового потенціалу, достатнього для подолання Росії. Це спонукало сторони шукати політичне рішення конфлікту. 11-12 лютого лідери України, Росії, Німеччини та Франції («Нормандська четвірка») домовилися про новий мирний план, покликаний покласти край війні на Донбасі (відомий як друга Мінська угода). План передбачав припинення вогню, відведення від лінії фронту важких озброєнь, обмін полоненими, відновлення контролю України над кордоном із Росією, а також надання особливих прав територіям Донбасу, які перебували під окупацією Росії.

Після погодження плану бойові дії поступово вщухли, але жодне з його положень не було повністю реалізовано. Майже щодня контрольовані Росією бойовики та російські війська продовжували обстрілювати українські підрозділи та здійснювати напади на них у низці гарячих точок. Це свідчило про те, що Росія прагнула не врегулювати конфлікт, а тримати його у стані жевріння, використовуючи бойові дії як інструмент впливу на політику України (зокрема намагаючись підірвати політичну стабільність в Україні). Ціна конфлікту для України залишалася високою. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, станом на 15 листопада 2015 року консервативна оцінка загальної кількості загиблих в результаті конфлікту досягла 9 098 осіб (станом на 30 листопада 2014 року вона становила 4 364 осіб). У 2015 році Україна втратила контроль над Дебальцевим та прилеглими до нього територіями, але відновила контроль над територією на захід від Маріуполя. Ймовірно, конфлікт не буде вирішено у найближчому майбутньому.

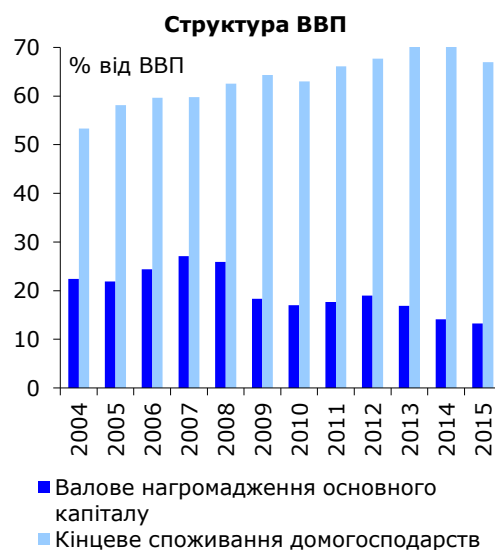
Політична ситуація. На відміну від 2014 року, на який прийшлися масові протести та дві зміни уряду, 2015 рік став роком відносного політичного спокою. Україна прожила його майже без змін у центральному уряді. Зменшення інтенсивності бойових дій на Донбасі дозволило владі розпочати реформи, спрямовані на поліпшення незадовільного державного управління та усунення глибоко вкоріненої корупції. Основними сферами реформ у 2015 році стали правоохоронні органи, система державного управління та державні закупівлі.

Однак у другій половині року в Україні почала зростати політична напруженість. У серпні Верховна Рада прийняла у першому читанні законопроект про внесення змін до Конституції, який передбачав можливість надання особливих прав окупованим територіям на Донбасі. Низка політиків та громадських діячів активно протидіяла прийняттю таких змін, вважаючи, що вони становлять загрозу суверенітету України. На знак протесту проти зазначених змін Радикальна партія вирішила залишити урядову коаліцію. Ще одним джерелом напруженості стала боротьба за владу між президентом Петром Порошенко та прем'єр-міністром Арсенієм Яценюком, в ході якої перший намагався змусити останнього піти у відставку. Боротьба розгорнулася після місцевих виборів 25 жовтня, в яких очолювана Арсенієм Яценюком партія «Народний фронт» не брала участі через втрату популярності. Протистояння між Президентом та Прем'єр-

Населення (без Криму): 42,7 млн
Промислове виробництво/ВВП: 19,6%
Сільськогосподарське виробництво/ВВП: 11,9%
Інвестиції/ВВП: 13,3%
Експорт: Росія 13%, ЄС 34%
Імпорт: Росія 20%, ЄС 41%

Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

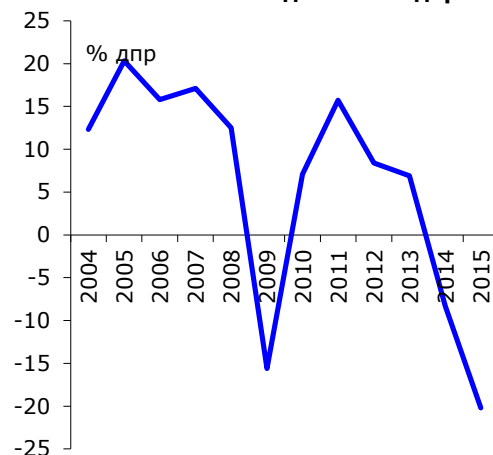
міністром призвело до сповільнення реформ та створило підґрунтя для політичної нестабільності на початку 2016 року.

Реформи. Найбільш важливим напрямком реформ у 2015 році стала правоохоронна система. У листопаді міліція, яка була основним органом забезпечення правопорядку, була ліквідована та замінена Національною поліцією України. Невелике число поліцейських було набрано на конкурсних засадах, проте більшість було переведено з міліції після перевірки компетентності та добросовісності. Реформа не була закінчена у 2015 році, її планувалося завершити у 2016 році. У грудні 2015 року почала працювати нова система місцевих органів прокуратури. Керівники цих органів були відібрані на конкурсних засадах. В ході реформи прокуратура була позбавлена права здійснювати загальний нагляд за дотриманням законодавства (наявність таких повноважень суперечить європейській практиці). Водночас незалежність прокурорів було посилено. Протягом року в Україні також були створені два органи, безпосередньо відповідальні за боротьбу з корупцією — Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Крім цього, у 2015 році був розроблений законопроект про внесення змін до Конституції, який створював основу для судової реформи, покликаної підвищити незалежність та ефективність судової системи.

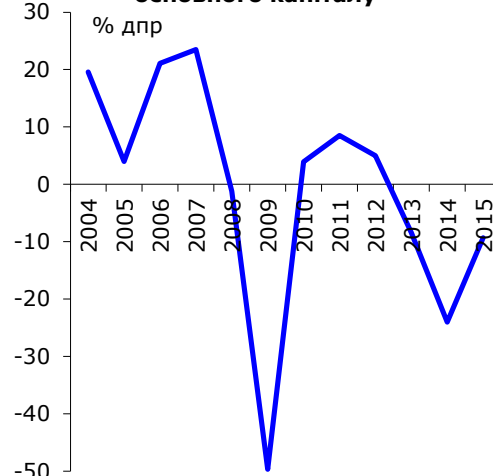
Україна також зробила низку кроків у напрямку реформування системи державного управління. У серпні Верховна Рада прийняла у першому читанні зміни до Конституції, які закладали підвалини реформи з децентралізації влади (положення про можливість надання особливих прав окупованим територіям на Донбасі було частиною цих змін). У листопаді парламент ухвалив закон, що запроваджував бюджетне фінансування основних політичних партій (очікувалося, що він почне працювати у 2016 році). У грудні він прийняв новий закон про державну службу, метою якого було деполітизувати та підвищити ефективність цієї служби (закон набув чинності у травні 2016 року). Іншим важливим напрямком реформування стала система державних закупівель (див. *Державні закупівлі*). Крім цього, у жовтні уряд затвердив перелік із близько 300 державних баз даних та інших джерел інформації, які повинні бути відкритими.

Однак громадськість сприйняла зазначені реформи як повільні та недостатні. Незважаючи на створення спеціалізованих антикорупційних органів, представники влади здійснили мало практичних кроків для боротьби з корупцією. Реформа прокуратури була оцінена як невдала. Всі керівники нових місцевих прокуратур працювали на керівних посадах у старих підрозділах прокуратури, які обвинувачувалися у зловживанні владою та недбалстві. Крім цього, реформи не охопили систему стримувань та протизваг у виконавчій владі (зміни у цій системі можуть вважатися необхідними з огляду на те, що наявний розподіл влади між президентом та урядом неодноразово створював підґрунтя для політичних криз), а також правила проведення парламентських виборів (враховуючи необхідність заміни змішаної пропорційно-мажоритарної виборчої системи, що створювала сприятливі можливості для купівлі голосів та зловживання владою з боку чиновників, пропорційною виборчою системою із відкритими списками). Уряд майже не торкався реформ у сферах соціального забезпечення, освіти та охорони здоров'я.

Росія. Відносини між Україною та Росією продовжували погіршуватися. У вересні Україна запровадила санкції проти низки російських компаній та громадян Росії, відповідальних за дії проти територіальної цілісності України. Санкції включали заборону на поїздки, заморожування активів та скасування дозволів. Крім цього, Україна запровадила ембарго на імпорту та експорту деяких товарів з Росії та до Росії відповідно (в тому числі озброєнь та пов'язаних із ними товарів), а також заборонила польоти низки російських авіакомпаній. У свою чергу Росія продовжувала

Реальне споживання домогосподарств

Джерело: Держстат

Реальне валове нагромадження основного капіталу

Джерело: Держстат

Реальний експорт та імпорту

Джерело: Держстат

обмежувати імпорт українських товарів, призупинила угоду про вільну торгівлю з Україною (див. *Торговельна політика*) та закрила свій повітряний простір для українських авіакомпаній (див. *Транспорт*).

ЄС. Україна зробила нові кроки на шляху до європейської інтеграції. У 2015 році було завершено виконання основних положень Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України (ПДВЛ). Це дозволило Європейській комісії офіційно рекомендувати Раді ЄС запровадити безвізовий режим для короткострокових поїздок українців до ЄС. Очікується, що безвізовий режим набуде чинності у 2016 році. Крім цього, з 1 січня 2016 року почала діяти Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між ЄС та Україною (див. *Торговельна політика*).

Водночас Україна не змогла скористатися можливістю отримати великий пакет фінансової допомоги, надання якої намагався організувати ЄС ("новий план Маршалла"). У квітні у Києві відбулася конференція групи міжнародних донорів на чолі з ЄС, метою яких було досягнення домовленостей щодо допомоги для підтримки реформ в Україні, але конференція не дала суттєвих результатів.

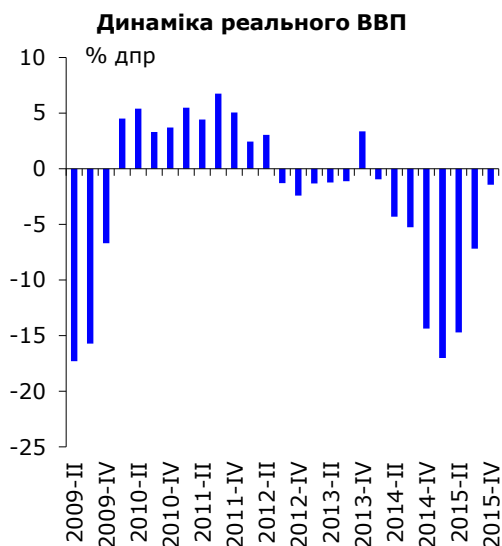
МВФ. У 2015 році Україна отримала розширену підтримку з боку МВФ. У березні МВФ схвалив чотирирічну програму розширеного фінансування (EFF) для України на загальну суму 17,5 млрд дол. США (12,4 млрд СПЗ). Ця програма замінила програму стенд-бай (SBA), відповідно до якої Україна могла отримати близько 11,3 млрд дол. США (8 млрд СПЗ) у 2015-2016 роках. У березні та серпні до України надійшли перші два транші за програмою EFF на загальну суму 6,7 млрд дол. США. Однак далі співпрацю між МВФ та Україною було призупинено через недостатні реформи та політичну нестабільність.

ВВП: Рік стабілізації

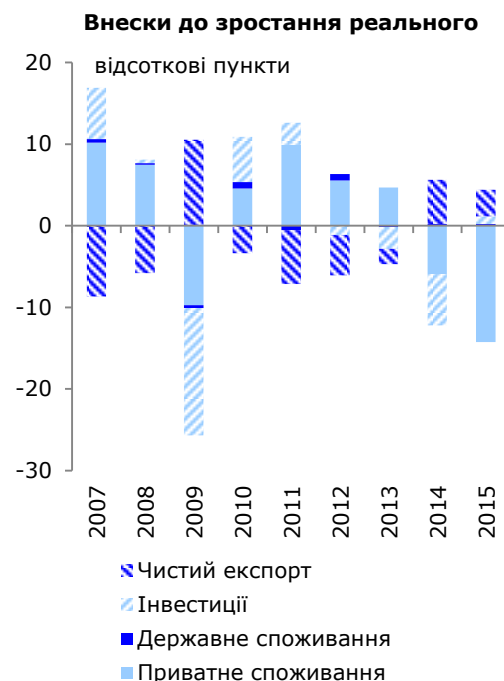
2015 рік був складним для української економіки. Воєнний конфлікт на Донбасі надалі пригнічував економічну активність на Сході України. За оцінкою Інституту реальна валова додана вартість (ВДВ) в Донецькій та Луганській областях впала на понад третину, що знизило реальний ВВП країни на понад 3 відсоткові пункти. Вплив воєнного конфлікту на економічну активність в інших областях України призвів до розірвання економічних зв'язків, непевності та песимістичних ділових очікувань, що, ймовірно, знизило реальний ВВП країни ще на кілька відсоткових пунктів. Різне падіння цін на ключові експортні сировинні товари, фіскальна консолідація, політична нестабільність та розірвання економічних зв'язків із Росією додали до економічних проблем. Всі ці чинники призвели до нової хвилі знецінення гривні (див. *Обмінний курс*), високої інфляції (див. *Інфляція*) та різкого скорочення промислового виробництва (див. *Промислове виробництво*).

Реальний ВВП скоротився на 17% дпр в першому кварталі та на 14,7% дпр в другому. Економіка стабілізувалась в другому півріччі. Сезонно скоригований реальний ВВП дещо зріс на 1,1% дпк в третьому кварталі та на 1,4% дпк в останньому кварталі 2015 року (зниження реального ВВП сповільнилось до 7,2% дпр). У другому півріччі стабілізація відбувалась завдяки поліпшенню результатів діяльності більшості секторів, але винятком був фінансовий сектор (див. *Банківський сектор*).

В цілому, реальний ВВП скоротився на 9,9% у 2015 році. З боку витрат, реальний чистий експорт зробив додатний внесок до зростання реального ВВП (у 3,2% відсоткових пунктів), оскільки реальний імпорт впав більше, ніж реальний експорт. Реальний імпорт скоротився через нижчий внутрішній попит, імпортозаміщення (див. *Платіжний баланс*) та нижчий імпорт природного газу (див. *Енергетику*). Суттєве падіння реального приватного кінцевого споживання (на 20,2%) було передусім

Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

спричинено скорочення реального наявного доходу домогосподарств (див. *Доход*). Домогосподарства використали частину їх заощаджень для згладжування споживання, але знецінення гривні збільшило борговий тягар на споживачів із кредитами в іноземній валюті (нові споживчі кредити в іноземній валюті заборонено з 2009 року). Проблеми в банківському секторі та висока економічна та політична невизначеність пояснюють зниження реального нагромадження основного капіталу ще на 9,3% після падіння на понад 30% у 2013-2014 роках (див. *Інвестиції*). Інвестиції, пов'язані із обороною, досягли 2% від сукупних інвестицій з 0,3; у 2014 році. Реальний експорт скоротився через військовий конфлікт на Сході, де сконцентровані великі експортні потужності, а також через слабкий попит і обмеження торгівлі Росією. Експорт було частково підтримано більшим доступом до ринків інших країн, зокрема країн ЄС (див. *Торговельну політику*).

З боку виробництва, реальна ВДВ знизилась в усіх секторах, окрім охорони здоров'я. Реальна ВДВ в сільському господарстві скоротилась на 4,7% через менший врожай рослинних культур та падіння в тваринництві (див. *Сільськогосподарське виробництво*). Реальна ВДВ в добувній та переробній промисловості скоротилась відповідно на 14,3% та 13,7% передусім через військовий конфлікт на Сході (див. *Промислове виробництво*). Нижче приватне споживання та менші обсяги міжнародної торгівлі призвели до падіння реальної ВДВ в торгівлі на 16,8%.

Водночас транспорт впав лише на 1,4%, ймовірно, через необхідність працювати в обхід територій, на яких відбувається військовий конфлікт, а також потребу транспортувати такі товари, як зернові та залізна руда (див. *Транспорт*). Реальна ВДВ в будівництві скоротилась на 12,4% через обмежене фінансування. Будівництво було підтримано попитом на житлове будівництво.

Інвестиції: Подальше скорочення

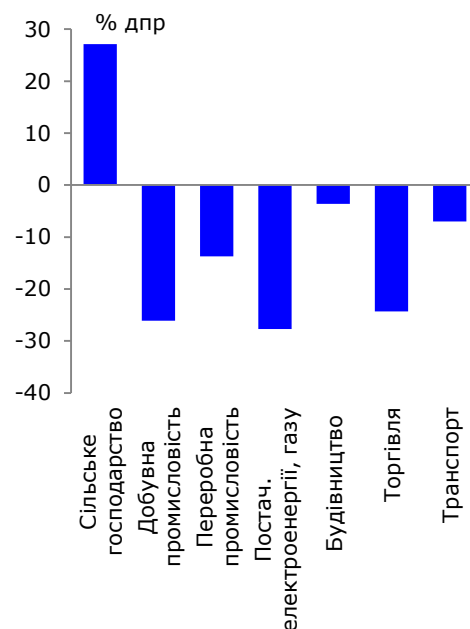
Валове нагромадження основного капіталу. Економічний спад, політична невизначеність і військовий конфлікт на Донбасі призвели до подальшого зниження реального валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) на 9,3% (порівняно із падінням на 24% у 2014 році). Реальне ВНОК було майже на 37% нижче, ніж у 2012 році. Таке величезне падіння підриває перспективи економічного зростання в середньостроковій перспективі.

Інвестиції в нежитлові приміщення, на які припадає третина ВНОК, знизилась майже на 20%. Інвестиції в машини та обладнання, які складають понад 38% всіх інвестицій, скоротилися ще на 8,7% в порівнянні зі скороченням на 37,3% роком раніше. В цілому, скорочення інвестицій відбулось, в основному, в тих секторах, які більшою мірою залежать від зовнішнього попиту та торгових обмежень, відсутності банківського фінансування та істотної девальвації. Водночас інвестиції в житлові будівлі продовжували зростати (на 3,7% в реальному вираженні) через стійкий попит.

Капітальні інвестиції. Капітальні інвестиції (які є вужчою категорією, ніж валове нагромадження основного капіталу) в реальному вираженні зменшилися на 1,7%, тоді як роком раніше падіння становило 24,1%. Таким чином, капітальні інвестиції були на 33,7% менше від відповідного значення у 2012 році.

Інвестиції знизилися передусім через обмежений доступ до фінансування. Підприємствам не вистачало власного фінансування інвестицій через зростання поточних витрат на тлі низького прибутку (див. *Фінансовий стан підприємств*). Кредитування банків залишалось дорогим через великі ризики і високий рівень інфляції (див. *Банківський сектор*). Уряд збільшив фінансування інвестицій у сфері безпеки та оборони, а також найважливіші інфраструктурні проекти. В цілому, частки державних інвестицій та інвестицій, здійснених за власний кошт

Капітальні інвестиції в 2015 році

Source: Держстат

Джерела фінансування капітальних інвестицій

Джерело: Держстат

підприємств, в загальному обсязі інвестицій зросли відповідно до 59,2% та 2,4%.

Інвестиції в сільському господарстві зросли на 27,1% в основному за рахунок девальвації гривні (в доларовому вираженні вони скоротилися), а також через те, що для багатьох інвесторів сільське господарство стало більш привабливим у порівнянні з промисловістю, яка суттєво постраждала внаслідок воєнного конфлікту. Інвестиції в промисловість скоротилися на 19,9% через зниження попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках. Крім того, торгові обмеження, пов'язані з Україно-Російським конфліктом, також негативно позначилося на цьому секторі. Зокрема, інвестиції в хімічній промисловості зменшилися на 27,7%, а в харчовій промисловості були на 24,1% меншими, ніж в попередньому році. Деякі галузі промисловості продемонстрували протилежні тенденції: інвестиції в легкій промисловості і виробництві деревини та виробів з паперу збільшилися відповідно на 35,9% і 50%, хоча в абсолютних величинах не були великими. Інвестиції в будівництво скоротилися на 3,6% в порівнянні зі зменшенням 19,3% роком раніше, що може свідчити про досягнення мінімального рівня, після якого можна очікувати поступового зростання.

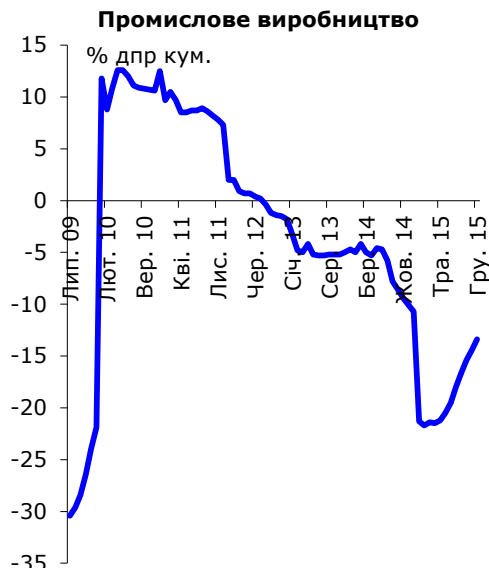
Промислове виробництво: Поліпшення результатів діяльності в кінці 2015 року

Воєнний конфлікт на Сході, слабкий внутрішній та зовнішній попит спричинили скорочення промислового виробництва на 13,4%. В другому півріччі спостерігались сигнали відновлення виробництва через послаблення воєнних дій на Сході та стабілізації економіки. Промислове виробництво зросло в трьох областях та впало менше, ніж на 5% ще в дев'яти областях. Падіння в Донецькій та Луганській області пояснюють 6 відсоткових пунктів падіння промислового виробництва.

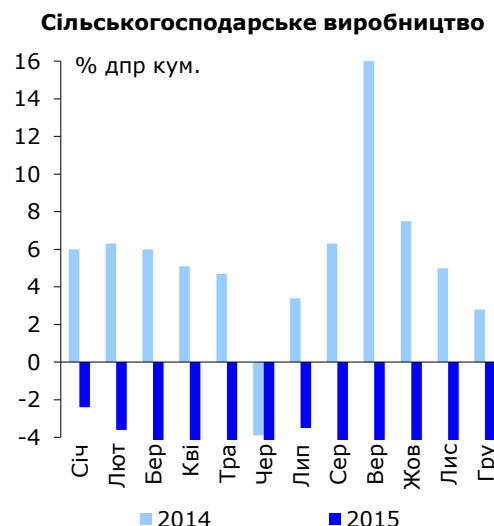
Випуск у добувній промисловості скоротився на 14,2%. Падіння видобування вугілля на 38,1% відображає той факт, що більшість вугільних шахт в Україні розташовані близько зони воєнного конфлікту. Водночас видобування залізної руди знизилось лише на 5% оскільки залізну руду, яку не було використано в металургії, було експортовано. Нижчий попит з боку будівництва пояснює зниження видобутку будівельних матеріалів на 11,4%.

Переробна промисловість впала на 12,6% через слабкий зовнішній та внутрішній попит, а також через воєнний конфлікт на Сході. Зокрема, нижчий внутрішній попит, запроваджені Росією нетарифні торговельні обмеження та скорочення виробничих потужностей на Донбасі спричинили падіння харчової промисловості (за виключеннями тютюнових виробів та алкогольних напоїв) на 12,8%. Ці ж чинники пояснюють падіння машинобудування на 14,1%, що також зазнало втрат через заборону Україною експорту до Росії продукції подвійного значення. Низький внутрішній попит та висока конкуренція призвели до падіння виробництва автомобілів на 51,6%. Водночас імпортозаміщення та державні оборонні замовлення підтримали сектор машинобудування.

Падіння металургії (на 16,1%) пояснено розірванням ланцюжків постачання через воєнний конфлікт, а також через низький світовий попит і конкуренцію (у випадку виробництва сталі високою є конкуренція з боку Китаю). При цьому більшість виробників сталі, які розташовані на неконтрольованій Україною території Донбасу, продовжують працювати та звітувати Держстату. В кінці року результати діяльності сектору поліпшились. Так, в грудні виробництво сталі відновилося, але попит на труби в Україні та Росії суттєво скоротився. Хімічна промисловість впала на 15,2%. Велика частка хімічної промисловості припадає на лінію розмежування на Донбасі. Хімічна промисловість також постраждала від низького

Примітка: з квітня 2014 р. дані не включають Крим
Джерело: Держстат

Джерело: Держстат

внутрішнього та зовнішнього попиту, а також від проблем із постачанням природного газу.

Виробництво орієнтованих на внутрішній ринок текстильної та фармацевтичної галузей скоротилось менше, ніж в середньому по промисловості (відповідно на 8,0% та 7,6%). Їх розвиток було підтримано імпортозаміщенням через різке знецінення гривні (див. *Обмінний курс*).

Падіння переробної промисловості, заходи з енергоефективності, а також тепліша зима призвели до падіння постачання електроенергії та газу на 12,0%.

Сільське господарство: Помітний вплив рецесії

У 2015 році обсяг сільськогосподарського виробництва зменшився на 4,8% у зв'язку зі зменшенням об'ємів виробництва у секторах рослинництва та тваринництва. Однак середній рівень рентабельності в секторі виріс до 45,9%. Це найвищий рівень рентабельності з 1995 року. Покращення було зумовлене підвищенням цін виробників та зусиллями уряду та парламенту з дерегуляції сектору. Частка аграрної ВДВ у структурі ВВП підвищилася з 10,3% до 11,9% частково внаслідок падіння виробництва у інших секторах. Виробництво в секторі було підтримане внутрішнім попитом та експортом.

Рослинництво. Виробництво у секторі рослинництва зменшилося на 5,3%. Зокрема, виробництво зернових впало на 6,1%. Це було передусім спричинено падінням середньої урожайності зернових на 6,2% внаслідок меншого застосування факторів виробництва (як-то засобів захисту рослин та застосованих добрив (як органічних, так і мінеральних добрив в розрахунку на один гектар). Це було зумовленим невизначеністю інвестиційного клімату та зростанням вартості факторів виробництва на 46,7% у поєднанні з падінням світових цін на зернові, що почалося у 2014 році.

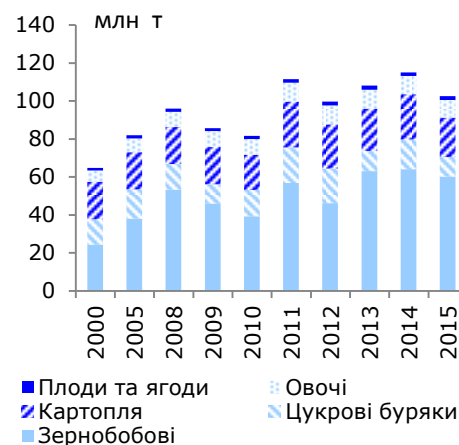
Засуха літа-осені 2015 року затримала початок осінньої посівної кампанії. Це призвело до зменшення посівної площі озимих на 12,9%.

Виробництво соняшника виросло на 10,2%. Зростання було наслідком збільшення середньої урожайності, оскільки урожайна площа практично не змінилася. На противагу цьому, 0,9% зростання виробництва сої було спричинене збільшенням урожайної площі на 18,4%, ймовірно, за рахунок зменшення площі відведеної під цукровий буряк. Виробництво ріпаку скоротилося на 20,8% у зв'язку з меншою посівною площею. Зменшення площі було обумовлене падінням світової ціни та високим рівнем конкуренції на ринках Італії та Китаю.

Індивідуальні господарства продовжили спеціалізуватися на вирощуванні працевдатих культур: картоплі (97,8% валового виробництва), овочів (86,1%), плодів та ягід (81,3%). Тоді як виробництво картоплі та овочів зменшилося відповідно на 12,1% та 4,4%, виробництво плодів та ягід виросло на 7,2%. Збільшення виробництва плодів та ягід стало наслідком хорошого урожаю.

Тваринництво. Виробництво у секторі тваринництва скоротилося на 3,7%. Виробництво м'яса зменшилося на 2,4% у зв'язку зі зменшенням кількості великої рогатої худоби, свиней та птиці. Загалом виробництво м'яса пов'язане з середньо- та довгостроковими інвестиціями у порівнянні з рослинництвом, де виробники здатні відразу реагувати на збільшення невизначеності інвестиційного клімату. Виробництво молока та яєць скоротилося відповідно на 4,0% та 14,3%. Це було спричинено декількома факторами. По-перше, внутрішній попит зменшився через падіння купівельної спроможності домогосподарств. По-друге, зовнішній попит зменшився внаслідок втрати російського ринку. Нарешті, епідемія африканської чуми свиней завдала шкоди українському експорту свинини (зокрема, було заборонено експорт свинини в Казахстан) та призвела до знищення значної кількості тварин в

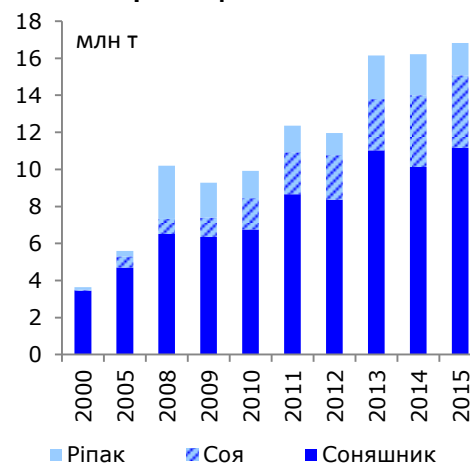
Виробництво зернових, овочів та плодів

Джерело: Держстат

*2014 рік без врахування окупованої території АР Крим

Виробництво олійних

Джерело: Держстат

*2014 рік без врахування окупованої території АР Крим

Київській, Рівненській, Житомирській, Сумській та Чернігівській областях.

Сільськогосподарська торгівля. Профіцит торгівлі сільськогосподарськими товарами продовжив зростати завдяки імпортозаміщенню (спричиненого різким знеціненням гривні). Профіцит виріс на 4,5% до 11,1 млрд дол. США.

Обсяг експорту зменшився під впливом падіння світових цін. Основними покупцями українського зерна були країни Середнього та Далекого Сходу: Єгипет, Таїланд, Індонезія, Саудівська Аравія, Китай. Найбільшим покупцем українського зерна поміж європейських країн була Іспанія (14,3% експорту кукурудзи). Індія залишилася найбільшим покупцем української соняшникової олії, придбавши 34,6% експорту рослинної олії.

Експорт молока та молочних продуктів скоротився на 32,8% у зв'язку з обмеженим доступом до російського ринку. Наприкінці 2015 року, 10 українських компаній отримали право експорту до ЄС, тоді як 18 компаній отримали право експортувати продукцію до Китаю. Також в квітні українські компанії отримали доступ до ринку яєць ЄС. За оцінками, доступ до європейського ринку частково компенсує втрату ринку Росії.

Структура сільськогосподарського імпорту в 2015 році залишилася незмінною. Найбільшим був імпорт фруктів, риби, тютюну та різноманітних харчових продуктів. Однак вартість імпорту різко скоротилася з 6,1 млрд дол. США у 2014 році до 3,5 млрд дол. США у 2015 році у зв'язку з імпортозаміщенням.

Аграрна політика: Реформи повільні, але безупинні

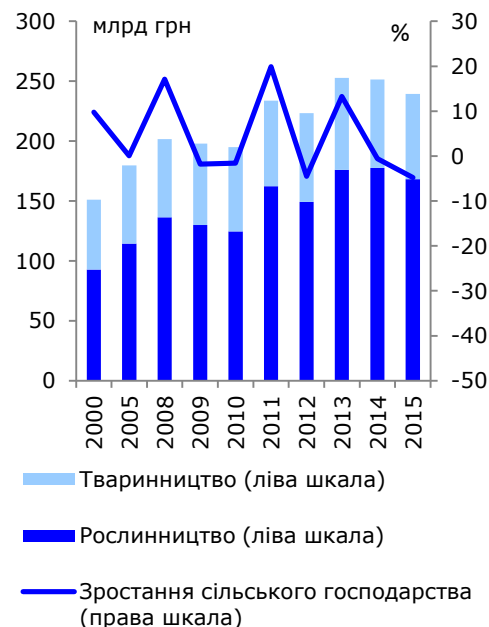
У 2015 році під тиском виробників агропродовольчої продукції Уряд продовжив запроваджувати заходи з дерегуляції. Незважаючи на це, представники бізнесу залишилися незадоволеними. Також Кабінет Міністрів продовжив гармонізацію українського законодавства з нормами ЄС. Застосування спеціального режиму ПДВ для аграрних компаній було обмежено з 2016 року, як і було заплановано Кабінетом Міністрів в Листі про наміри до МВФ. Однак політикам не вистачило політичної волі для скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Гармонізація законодавства. Згідно з Угодою про Асоціацію (УА) між Україною та ЄС, Україна повинна гармонізувати своє законодавство з правовою системою ЄС. Це також передбачає зобов'язання щодо ліквідації нетарифних торговельних бар'єрів. План з гармонізації аграрного законодавства містив п'ять ключових законівⁱⁱ. Два закони вже було ухвалено у 2014 році: Закон щодо ідентифікації тваринⁱⁱⁱ (зобов'язав власників тварин вести їх більш суворий облік, що повинно покращити продовольчу безпеку) та Закон щодо безпеки та якості харчових продуктів^{iv} (поліпшив систему державного контролю імпорту продуктів харчування). У 2015 році Верховна Рада затвердила Закон щодо побічних продуктів тваринного походження^v. Це було необхідним кроком для відкриття ринку ЄС для експорту українських м'ясних та молочних продуктів. Два інших закони не було ухвалено у 2015 році, хоча проекти було внесено на розгляд Верховної Ради (щодо державного контролю продовольчої безпеки^{vi} та кормів^{vii}).

Зміни в законодавстві, а також освоєння нових технологій та зміна стандартів виробництва дозволили ряду українських компаній отримати доступ на ринок молочних продуктів та яєць ЄС. Ці ж фактори сприяли успішному завершенню переговорів щодо доступу на молочний ринок Китаю.

Окрім цього, у 2015 році Верховна Рада затвердила Закон "Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами"^{viii}. Цей закон встановив європейські стандарти реєстрації та сертифікації насіння. Інспектори ЄС, що перевіряли

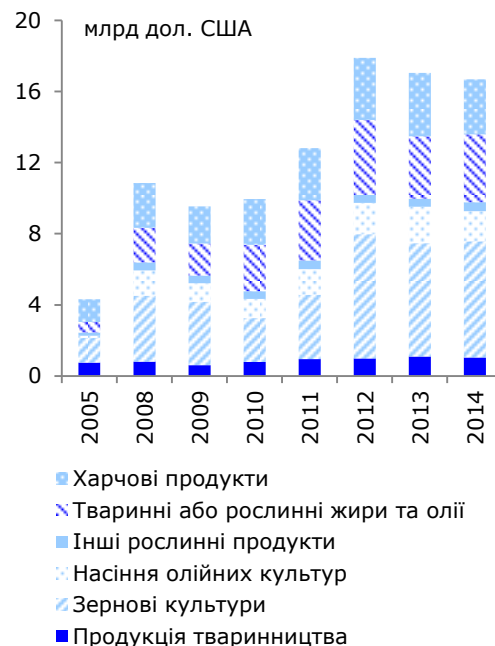
Випуск сільськогосподарської продукції

Джерело: Держстат

*2014 рік без врахування території АР Крим

Експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції

Джерело: Держстат

*2014 рік без врахування окупованої території АР Крим

українську систему сертифікації насіння у 2015 році повинні опублікувати свій звіт у першому кварталі 2016 року. Якщо висновки звіту будуть позитивними, українські виробники зможуть експортувати насіння до ЄС^{ix}.

Дерегуляція. Верховна Рада та Кабінет Міністрів затвердили декілька незначних заходів з дерегуляції. Зокрема, у травні Кабінет Міністрів дозволив виробництво біоетанолу на приватних підприємствах, що мають відповідну ліцензію. Було також скасовано ветеринарний сертифікат для фуражного зерна, яке йде на експорт. Починаючи з листопада, період, протягом якого повинен оформлятися фітосанітарний сертифікат та сертифікат щодо карантину рослин, був зменшений з 5 днів до 24 годин згідно з Законом України "Про карантин рослин". Ці зміни сприятимуть збільшенню конкурентноспроможності та покращенню логістичного ланцюга зернових.

В грудні Верховна Рада затвердила Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції в агропромисловому комплексі"^x. Закон скасовує, робить добровільними, або делегує приватним фірмам 22 дозволи та процедури. Зокрема, скасовано вимогу оформлювати ветеринарні документи при транспортуванні зерна та обов'язкову реєстрацію добрив. Загалом це повинно зменшити адміністративне навантаження на виробників та експортерів зерна, що матиме позитивний вплив на експорт. Також, ймовірно, зменшаться ціни на добрива, тоді як новим постачальникам добрив буде легше отримати доступ на український ринок.

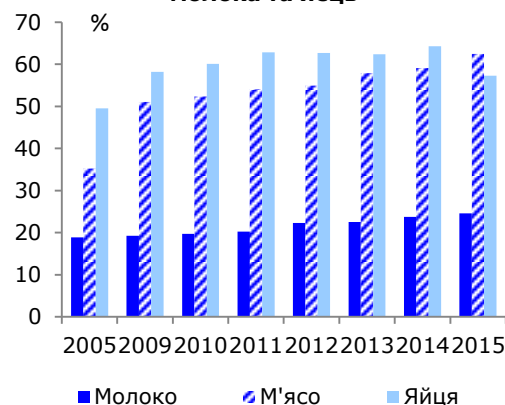
Ринок землі. У грудні Верховна Рада продовжила мораторій на продаж сільськогосподарської землі на ще один рік. Це рішення посилює стан невизначеності інвестиційного клімату. Ключові гравці аграрного ринку неготові робити довгострокові інвестиції з огляду на недоліки у внутрішній та зовнішній політиці. Продовження мораторію навряд чи фундаментально вплине на обсяги сільськогосподарського виробництва. Однак продовження також не дозволить виробникам використовувати землю як заставу при отриманні кредитів. Використання землі як застави могло би збільшити кількість обігових коштів у секторі.

Податкова система. Верховна Рада обмежила використання спеціального режиму ПДВ у 2016 році та прийняла рішення про його скасування починаючи з 2017 року. Так, обсяг ПДВ, який сільськогосподарські виробники мають право використати на свої потреби, було скорочено до 20% для виробників у рослинному секторі та до 50% для виробників у тваринному секторі. Водночас було відновлено відшкодування ПДВ для експортерів зерна. Такі зміни до податкового законодавства були передбачені програмою МВФ. Також вони відповідають зобов'язанню України гармонізувати своє законодавство з директивами ЄС щодо ПДВ протягом 5 років після підписання Угоди про асоціацію. Окрім цього, скасування спеціального режиму ПДВ було необхідним з точки зору зобов'язань України перед СОТ. Обсяг допомоги, який виробники отримували завдяки спеціальному режиму перевищив рівень 5% вартості валової сільськогосподарської продукції уже в 2009 році^{xi}, а отже він повинен бути скороченим згідно з вимогами Угоди СОТ про Сільське господарство. Загалом ці зміни допоможуть створити більш прозору податкову систему. Разом з тим, спеціальний режим ПДВ був ключовою складовою державної підтримки аграрного сектору. З точки зору бізнесу, його скасування необхідно супроводжувати підвищенням ефективності прямої підтримки сектору.

Енергетика: Стартувала енергетична реформа

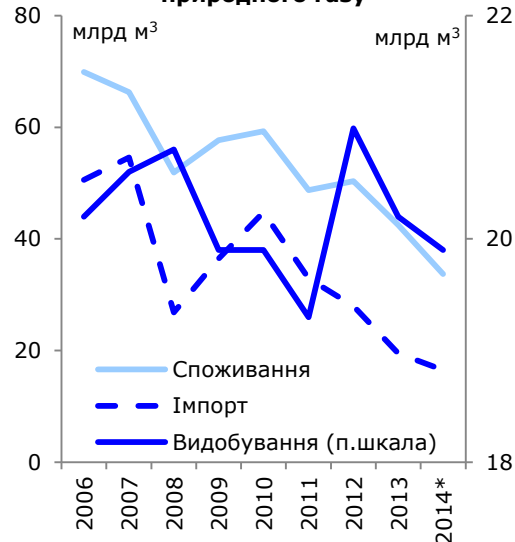
Постачання природного газу. У лютому «Нафтогаз» припинив постачання газу до окупованої території на сході України через пошкодження газопроводу та відсутність платежів з території. Газова суперечка між «Нафтогазом» та «Газпромом» щодо умов оплати за газ, поставлений на окуповану територію, закінчилась підписанням нових домовленостей в березні, за якими

Частка сільськогосподарських підприємств у виробництві м'яса, молока та яєць

Джерело: Держстат
*2014 рік без врахування окупованої території АР Крим

Потоки природного газу

Джерело: Укрстат, Нафтогаз, Укртрансгаз
* без "Чорноморнафтогаз"

«Нафтогаз» зобов'язався платити лише за газ, поставлений через газовимірвальні станції, погоджені з «Укртрансгазом».

У 2015 році Україна посилила диверсифікацію джерел постачання енергії та знизила свою залежність від поставок газу з Росії. Протягом року Україна імпортувала 16,4 млрд кубометрів газу: 10,3 млрд кубометрів з Європи, в основному через Словаччину, та 6,1 млрд кубометрів з Росії. Більшу частину року Україна не купувала газ в Росії через суперечки щодо умов постачання газу. У квітні «Нафтогаз України» та російський «Газпром» підписали додаток до газової угоди 2009 року щодо поставок газу в другому кварталі 2015 року. Враховуючи 100-доларову митну знижку ціна на газ для України становила 247,18 дол. США за тисячу кубометрів газу. Україна купила газ на умовах передоплати без застосування положення «бери або плати». Ці домовленості стали тимчасовим рішенням до укладання нового «зимового газового пакету» в кінці вересня. Ціна газу була визначена на рівні 227,36 дол. США на четвертий квартал 2015 року. Ціна на 2016 рік мала встановлюватись щоквартально. «Нафтогаз» зобов'язався купити 2 млрд кубометрів газу в «Газпрому» протягом четвертого кварталу 2015 року – першого кварталу 2016 року. «Газпром» призупинив дію положення «бери або плати» на період з 1 жовтня 2015 року по 31 березня 2016 року. Це стало важливою угодою перед початком зимового сезону, оскільки дозволило Україні накопичити достатньо газу для власного споживання та потреб транзиту.

Загалом, частка газового імпорту з Росії знизилась з 74% у 2014 році до 37% у 2015. Це значне досягнення, оскільки нові маршрути постачання газу дозволяють Україні вибирати постачальника з найнижчою ціною. Водночас ціна газу на газових хабах впала. Середньозважена ціна імпортованого газу скоротилась на 41% з 385 дол. США за тисячу кубометрів у грудні 2014 року (газ з Росії) до 228 дол. США за тисячу кубометрів у четвертому кварталі 2015 року.

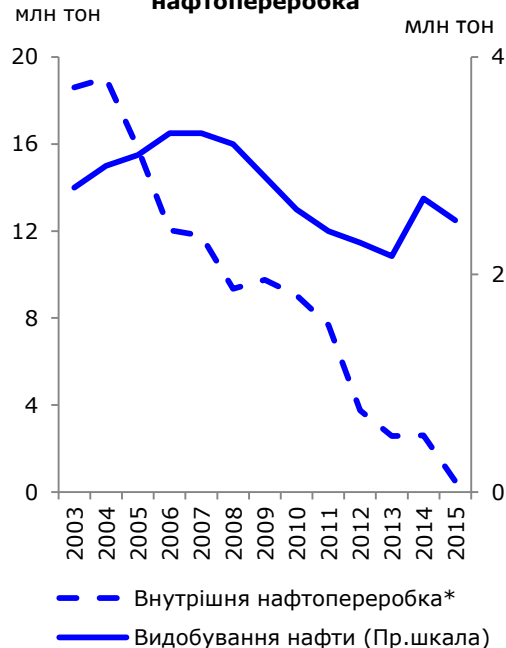
Видобуток газу в Україні у 2015 році знизився на 0,3 млрд кубометрів до 19,9 млрд кубометрів. Україна підвищила обсяги транзиту російського газу на 8% до 67 млрд кубометрів. Частка України в загальному експорті російського газу в Європу залишилась на рівні 42%.

До початку опалювального сезону 1 жовтня Україна акумулювала в газосховищах 15,7 млрд кубометрів газу. Цього було достатньо для проходження сезону, частково через відносно теплу погоду.

Регулювання ринку газу. У квітні Верховна Рада ухвалила Закон «Про ринок природного газу»^{xii}, покликаний створити конкуренцію на газовому ринку України. Закон розділяє операторів транспортних та розподільчих мереж, визначає роль національного регулятора та зобов'язує операторів газосховищ, транспортної системи та розподільчих мереж чітко слідувати Кодексу газорозподільних систем. Регіональні газові компанії були повинні розділити свої функції розподілу та постачання газу і утворити окремі компанії для постачання газу кінцевому споживачу. Закон створює умови для входу нових компаній на ринок, але поки що цього не сталося.

Споживання газу. Україна скоротила споживання газу на 20% до 33,7 млрд кубометрів. Зокрема, промислові споживачі зменшили споживання на 19% через падіння обсягів виробництва (див. *Промислове виробництво*). Водночас зменшення споживання населенням та підприємствами теплокомуненерго (відповідно на 23% та 19%) можна пояснити відносно теплою зимою та заходами з енергозбереження. Частка українського газу в споживанні становила 59% (19,9 млрд кубометрів), імпорт з Європи склав 31% (10,3 млрд кубометрів). У 2014 році частка українського газу в споживанні була 51%, а імпорту з Європи 13%.

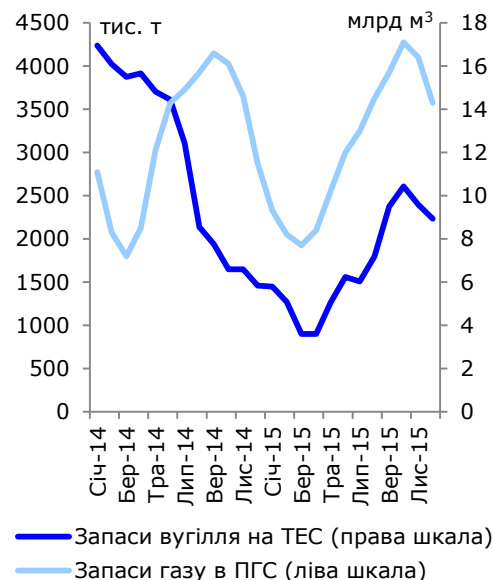
Видобування нафти та внутрішня нафтопереробка

* Бензини, дизельне паливе, мазут

Джерело: Міненерговугілля

Запаси вугілля та газу

Джерело: Міністерство енергетики

Прозорість. У червні Верховна Рада ухвалила закон щодо прозорості у видобувних галузях.^{xiii} Закон зобов'язує видобувні компанії оприлюднювати інформацію про загальнодержавні та місцеві податки і збори, інші платежі, а також про свою виробничу діяльність, відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів. Водночас державні органи влади мають надавати та оприлюднювати інформацію про стан геологічного вивчення, використання та охорони надр. Збільшення прозорості на енергетичному ринку України допоможе боротись з корупцією в галузі. Проте Порядок забезпечення прозорості^{xiv} було ухвалено лише в кінці 2015 року, а закон про розкриття інформації у видобувних галузях залишався в стані розробки. Тому досі складно отримати інформацію щодо стану видобувних компаній.

Україна оприлюднила свій перший звіт Ініціативи прозорості видобувних галузей (EITI) за 2013 рік у грудні 2015 року. Через складний процес збору даних на підготовку звіту пішло майже два роки. Звіт розкриває інформацію про діяльність користувачів нафтогазоносних надр, а також про платежі, які вони здійснили на користь держави. Звіт є важливим кроком у підвищенні прозорості в енергетичному секторі.

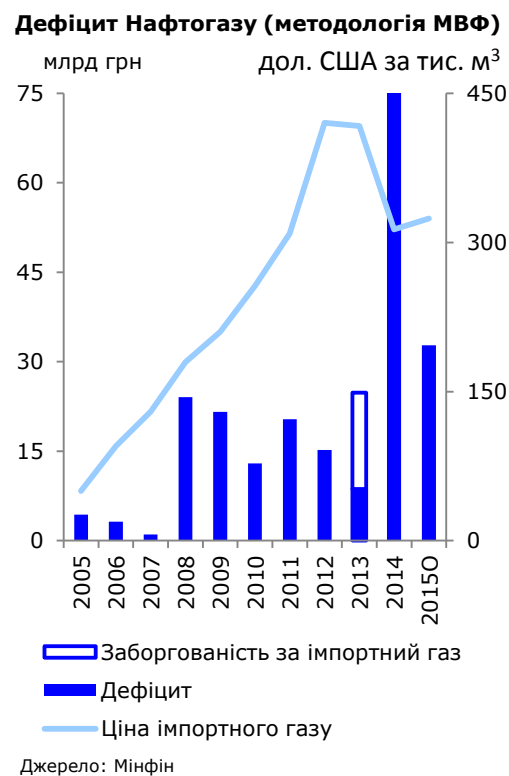
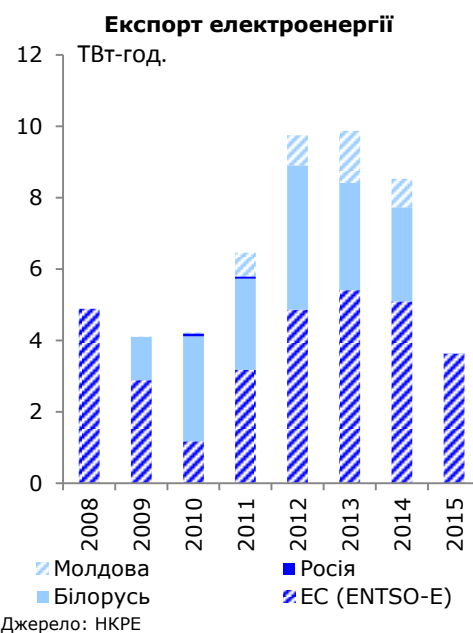
Видобуток газу і нафти. У грудні 2015 року Верховна Рада ухвалила зміни до Податкового кодексу України, збільшивши з 2015 року рентні ставки за газ, видобутий за угодами про розподіл продукції, до 70%. Рентні ставки за газ, видобутий на глибинах до 5 км, залишились на рівні 55%, а за газ, видобутий на глибинах більше 5 км, знизилась з 28% до 20%. Тимчасове збільшення рентних ставок за видобуток нафти стало постійним з 1 січня 2015 року: 45% за нафту, видобуту на глибинах до 5 км, та 28% за нафту, видобуту на глибинах більше 5 км. Ці заходи підвищують витрати на видобуток нафти та газу та роблять діяльність з нафтогазовидобування менш прибутковою. Це суперечить урядовій політиці по заохоченню видобувних компаній збільшити виробництво в Україні.

Ринок нафти. Видобуток сирої нафти в Україні впав на 11% до 1,8 млн тон. Частка імпорتنих нафтопродуктів на українському ринку становила 70% для бензину та 90% для дизельного пального. У 2015 році Україна імпортувала нафтопродуктів на суму 3,9 млрд дол. США. Найбільша частка належить Білорусі (1,7 млрд дол. США, 44%), Росії (0,8 млрд дол. США, 20%) та Литві (0,4 млрд дол. США, 10%).

Реформа «Нафтогазу». У грудні 2015 року Кабінет Міністрів змінив наглядову структуру «Нафтогазу» та затвердив новий статут компанії.^{xv} Наглядова рада «Нафтогазу» має бути сформована до квітня 2017 року, а її члени мають бути призначені Міністерством економічного розвитку і торгівлі, яке наразі управляє 100% акцій компанії. Тим часом Міністерство формує перехідну Наглядову раду з обмеженими правами. Правління «Нафтогазу» призначатиме членів наглядових рад та правлінь «Укргазвидобування», «Укртрансгазу» та «Укртранснафти». До цього члени Правління призначались Кабінетом Міністрів.

Ринок вугілля. Видобуток вугілля в Україні скоротився на 39% до 40 млн тон через припинення видобутку на окупованих територіях на Донбасі. Через заборгованість по сплаті заробітної плати та обмежені можливості постачання зі Сходу України перед початком опалювального сезону утворився дефіцит вугілля на теплових електростанціях. Загалом Україні довелося збільшити імпорт вугілля до 14,6 млн тон вартістю 1,6 млрд дол. США з Росії, США, Казахстану та інших країн.

Український енергетичний сектор мав проблеми з ліквідністю та логістикою. Середня вартість видобутку вугілля на державних вугільних шахтах становила 1945 грн/т,^{xvi} що робить їх дуже неефективними, враховуючи оптову ціну вугілля 841 грн/т. Через нестачу коштів на виплату заробітних плат на державних шахтах уряд поновив часткову компенсацію вартості вугілля. Державна допомога сектору зросла до 400 млн грн у 2015 році. Це

суперечить намаганням уряду скасувати державну допомогу вугільній галузі.

Електроенергія. У травні Кабінет Міністрів виключив виробників електроенергії, які працюють на території, що не контролюється українським урядом, з Об'єднаної енергосистеми України та запропонував цим виробникам продавати електроенергію напряму місцевим постачальникам. Диспетчерське управління та контроль електричної енергії має здійснюватися Донбаською енергетичною системою, підрозділом «Укренерго». Будь-який продаж електроенергії між неконтрольованою територією та рештою України заборонений, за виключенням перетоків електроенергії. Уряд був змушений вжити таких заходів, щоб запобігти необлікованому та безоплатному використанню ресурсів.

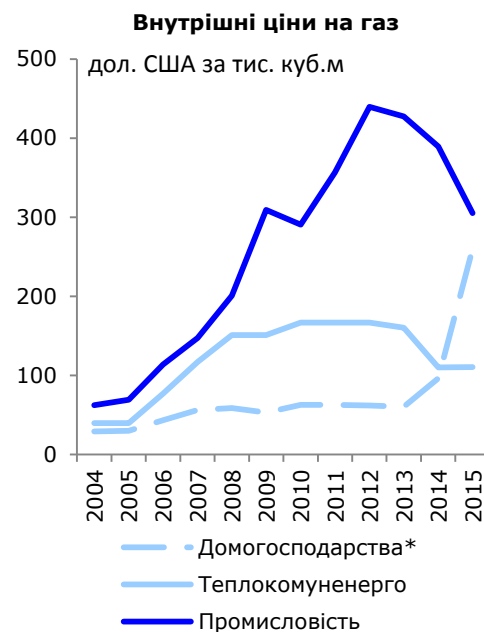
В листопаді було зупинене постачання електроенергії з континентальної частини України до Криму через пошкодження електричних опор в Херсонській області. Припинення електропостачання до Криму викликало затримки в постачанні вугілля з зони АТО та Росії, а також негативно вплинуло на енергосистему континентальної України. Через зменшення споживання в системі в позапікові години українські атомні електростанції (АЕС) були змушені знизити виробництво електроенергії, створюючи додаткове навантаження на теплові електростанції (ТЕС) в пікові години. Наразі Україна не постачає електроенергії до Криму через відсутність угоди.

Тарифи. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), підвищила роздрібні тарифи на електроенергію з січня 2015 року на 5% для промислових споживачів першого та другого класу напруги до 1,0837 та 1,3211 грн/кВт*год відповідно.^{xvii}

У березні НКРЕКП підвищила ціну газу для промислових споживачів на 56% з 5700 до 8900 грн за 1000 кубометрів.^{xviii} В квітні тарифи на газ для виробників теплової енергії зросли вдвічі з 1309,20 грн за тисячу кубометрів до 2994,30 грн.^{xix} Водночас тариф на теплову енергію, вироблену цими підприємствами, збільшився в середньому на 71,8% до 537,2 грн/Гкал в залежності від виробника. За словами голови НКРЕКП, новий тариф на теплову енергію на 100% покриває собівартість, а тарифи на електроенергію та газ досягнуть економічно обґрунтованих рівнів в 2017 році.

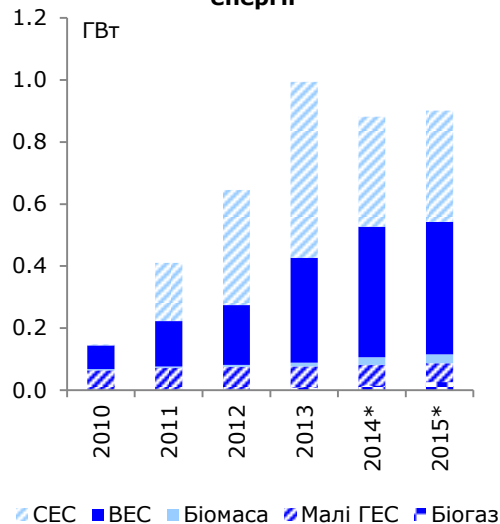
У квітні тарифи на газ для домогосподарств з газовими лічильниками зросли в 3,3 рази до 3600 грн за тисячу кубометрів за перші спожиті 200 м³ на місяць та до 7188 грн за споживання понад цей обсяг. Найбільше зростання відбулось для домогосподарств, які використовують газ для приготування їжі – їх тариф збільшився в сім разів. Тарифи на газ поза опалювальний період (з 1 травня по 30 вересня) були встановлені на рівні 7188 грн за 1000 м³ незалежно від спожитого обсягу. Домогосподарства без газових лічильників оплачували відповідно до наступних норм споживання газу: 6 м³ на людину для домогосподарств з централізованим опаленням, 9 м³ на людину для домогосподарств без централізованого опалення і 18 м³ на людину для домогосподарств з газовими водонагрівачами.

НКРЕКП також підвищила тарифи на електроенергію з 1 квітня на 19% (до 0,366 грн/кВт*год) для населення за споживання до 100 кВт*год на місяць, на 104% (до 0,63 грн) за споживання 100-150 кВт*год на місяць, на 50% (до 0,63 грн) за споживання 150-600 кВт*год на місяць, в 3,3 рази (до 1,407 грн) за споживання 600-800 кВт*год на місяць та на 5% (до 1,407 грн) за споживання понад 800 кВт*год на місяць. З 1 вересня тарифи на електроенергію для населення зросли в середньому на 23%: до 0,456 грн/кВт*год за споживання до 100 кВт*год, до 0,789 грн за споживання від 100 до 600 кВт*год та до 1,479 грн за споживання понад 600 кВт*год. Загалом середньозважений тариф на

* Домогосподарств, що споживають < 2,5 тис. м³ р.
 Джерело: Держстат, Нафтогаз, Укртрансгаз

Потужності відновлювальних джерел енергії

Джерело: НКРЕ
 *без Криму

електроенергію має зрости в 3,5 рази до 1,2283 грн/кВт*год до квітня 2017 року.

Підвищення енерготарифів спрямоване на покращення фінансової ситуації «Нафтогазу», зменшення енергетичних субсидій та спонукання споживачів енергії вживати заходи з енергозбереження. Вразливі домогосподарства захищено збільшеним покриттям житлово-комунальних субсидіями (див. *Соціальна політика*).

Транспорт: Темпи падіння сповільнилися

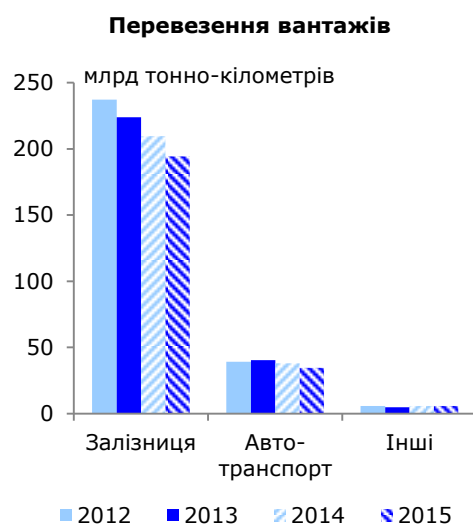
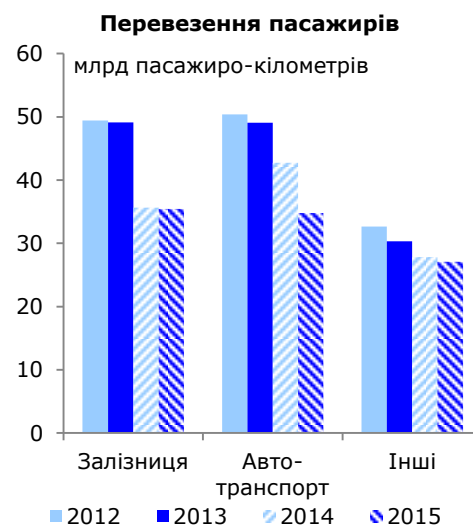
Ринкові тенденції. У 2015 році обсяги перевезень надалі скорочувались через спад виробництва, торговельну війну з Росією та воєнний конфлікт на Донбасі. Однак падіння було меншим, ніж у попередньому році. Протягом 2015 року вантажооборот зменшився на 6%, а обсяг пасажирських перевезень, вимірний у пасажиро-кілометрах, скоротився на 8,5% (у 2014 році падіння становило 10,8% та 11,7% відповідно).

Скорочення вантажообороту було найбільшим у секторі авіаційного транспорту, що може бути пов'язано в тому числі з припиненням прямого повітряного сполучення між Україною та Росією з 25 жовтня. Вантажооборот авіатранспорту впав на 11,8%. 2015 рік став п'ятим роком зменшення цього показника в Україні. Вантажооборот у автомобільному та залізничному транспорті скоротився відповідно на 8,8% та 7,5%. Водночас вантажооборот у секторі трубопровідного транспорту зменшився лише на 1,1% через реверсні поставки газу (див. *Енергетика*). Обсяг перевалки вантажів у морських портах зріс на 0,4% внаслідок дій уряду з дерегуляції.

Найбільше скорочення пасажирообороту було зафіксовано у секторах водного та автомобільного транспорту (на 46,9% та 18,4% відповідно). В той же час пасажирооборот залізниці знизився лише на 1,2%. Відмінність між показниками залізничного та автомобільного транспорту може пояснюватися тим, що тарифи на залізничні перевезення зросли менше, ніж на автомобільні перевезення (у 2015 році підвищення становило відповідно 18,7% та 34,5%). Пасажирооборот авіаційного транспорту скоротився на 1,9%. Зниження було невеликим, швидше за все, через стабільність попиту на поїздки на далеку відстань за кордон.

У 2015 році в Україні працювали 33 авіаперевізники, що транспортували 6,3 млн пасажирів та 69,1 тис. тонн вантажів. Найбільшими пасажирськими авіаперевізниками у 2015 році були «Міжнародні авіалінії України», Azur Air Ukraine (колишня UTair-Ukraine), Windrose та «Дніпроавіа». У квітні угорська Wizz Air відкрила свою українську дочірню компанію та скоротила кількість рейсів до України. Компанія пов'язала це рішення з конфліктом на Донбасі, девальвацією гривні та несприятливим валютним регулюванням.^{xx}

Тарифи. 31 січня Міністерство інфраструктури підвищило тарифи на залізничні перевезення всіх вантажів крім вугілля на 30%. Вартість транспортування вугілля була піднята в два етапи: на 10% з 31 січня та на 18,2% з 1 квітня. Міністерство інфраструктури планувало підвищити тарифи на залізничні перевезення вантажів ще на 25%, але реалізація цього плану була заблокована внаслідок лобювання промислових підприємств. Протягом року Міністерству також не вдалося підвищити тарифи на пасажирські перевезення (на 20%). Здійснення цього наміру було зупинено через соціальні міркування (низький рівень доходів більшості пасажирів). Тарифи на перевезення пасажирів залишилися нижче рівня покриття витрат (він становив близько 50%). Як наслідок, у 2015 році збитки залізничного монополіста "Українська залізниця" (УЗ) від пасажирських перевезень оцінювалися у 7,7 млрд грн (у 2014 році — 7,9 млрд грн). Збитки були компенсовані за рахунок прибутку від вантажних перевезень.

Примітка: Інший транспорт не включає трубопроводи

Джерело: Держстат

Транспортна політика. У 2015 році Україна продовжила реформу залізниці. 21 жовтня було створено публічне акціонерне товариство (ПАТ) «Українська залізниця» (УЗ), що замінило Державну адміністрацію залізничного транспорту України («Укрзалізницю»). ПАТ почало працювати 1 грудня. До його складу увійшли більш ніж 40 державних підприємств, які до цього були підпорядковані Державній адміністрації залізничного транспорту, в тому числі всі залізниці, низка вагоноремонтних заводів, конструкторських бюро та інших організацій. Власником 100% акцій «Української залізниці» є уряд. Статутний капітал товариства складає 229,9 млрд грн (9,1 млрд дол. США).^{xxi} Створення компанії стало першим етапом реформування залізниці. Планують, що у 2016-2020 роках внутрішню структуру компанії буде реорганізовано. Очікується, що створення компанії підвищить прозорість, а також сприятиме залученню інвестицій у залізничний сектор.

16 вересня Рада національної безпеки і оборони України запровадила санкції проти великих російських авіаперевізників (компаній «Аерофлот», «Трансаеро», S7 та «Росія»). Їм було заборонено літати до України, оскільки вони виконували польоти до окупованого Росією Криму без дозволу українського уряду. У відповідь на це Росія запровадила заборону на польоти всіх українських компаній у своєму повітряному просторі. Як наслідок, з 25 жовтня пряме авіаційне сполучення між Росією та Україною було припинено.

Телекомунікації: розвиток 3G мережі

3G. У березні 2015 року Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ), провела відкритий тендер на мережу UMTS (3G). Ліцензії були поділені на три лоти (з частотами 1920-1935/2110-2125, 1950-1965/2140-2155 та 1965-1980/2155-2170 МГц) зі стартовою ціною кожного лоту 2,443 млрд грн. Лоти були продані за 8,77 млрд грн трьом мобільним операторам («Київстар», «Астеліт» та «МТС Україна»).

«Астеліт» першим почав пропонувати послуги 3G мережі. На кінець 2015 року він покривав вісім областей. «Київстар» покривав більше 500 міст у 18 областях. «МТС Україна» (тепер «Vodafone Україна») покривав лише обласні центри у 19 областях. Загалом три оператори інвестували близько 20 млрд грн в мережу (включаючи вартість ліцензії та витрати на конверсію радіочастот).

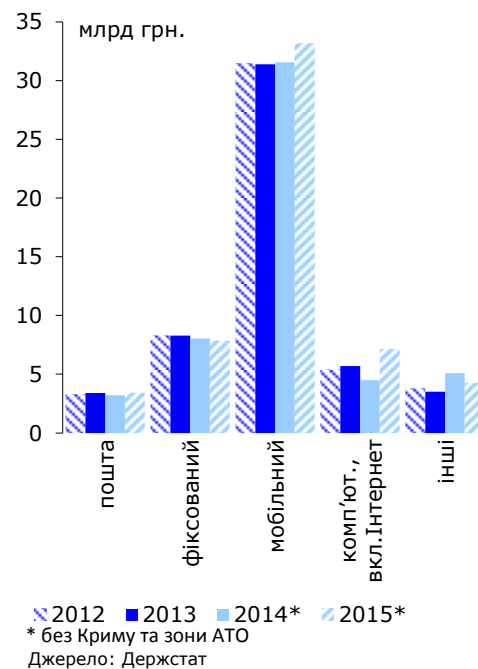
Ринкові тенденції. За даними Держстату кількість абонентів мобільного зв'язку у 2015 році знизилась на 1% до 60,7 млн абонентів, близько 8 млн користуються зв'язком 3G. Забезпеченість населення мобільним зв'язком становить 142 на 100 жителів. Цей показник найнижчий у Тернопільській (86,1) та Хмельницькій (86,9) областях. Кількість абонентів фіксованого телефонного зв'язку продовжила падіння на 13,5% до 20,5 абонентів на 100 жителів через втрату конкуренції. Для протидії цьому падінню оператори фіксованого зв'язку пропонували широкосмуговий доступ до Інтернету з використанням їх інфраструктури. «Укртелеком» залишився монопольним провайдером послуг фіксованого телефонного зв'язку^{xxii} і був основним провайдером послуг кабельного доступу до Інтернет. Три основні оператори ринку мобільного зв'язку – це «Київстар», «МТС Україна» та «Астеліт».

У 2015 році в Україні налічувалось 6,1 млн абонентів Інтернет. Основними Інтернет провайдерами були «Укртелеком», «Київстар», «Воля» та «Тріолан».

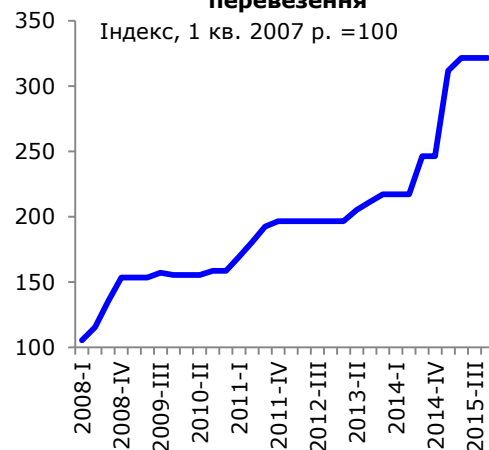
Граничні тарифи. У квітні НКРЗІ підвищила граничні тарифи на універсальні поштові послуги: на 20% на відправку листів та на 47-50% на відправку посилок.

У жовтні НКРЗІ підвищила граничні телефонні тарифи на 17% до 35,14-39,08 грн в містах та на 17,5% до 27,04-30,93 грн в

Доходи від послуг зв'язку

Тарифи на вантажні перевезення

сільській місцевості з метою підняття тарифів до економічно обґрунтованого рівня.

Комунальні послуги: Тарифи продовжують зростати

Центральне опалення та гаряче водопостачання. У 2015 році 56% теплової енергії було вироблено котельними та 41% тепловими електростанціями. 90% було вироблено з використанням газу. Втрати теплової енергії під час транспортування залишилися високими на рівні 15,7% (15,3% в 2014 році) при нормі 13,6%. Найбільшим споживачем теплової енергії є населення (78%), в той час як бюджетні установи спожили 12%.

Зростання енергоефективності в секторі вимагає встановлення лічильників на тепло, оскільки вони показують реальне споживання і спонукають споживачів заощаджувати енергію. В 2015 році в середньому 53% житлових будинків мали лічильники тепла. Найкраща ситуація в Хмельницькій області (83% будинків оснащені лічильниками) і найгірша в Тернопільській області (7%) через високу частку квартир з індивідуальним опаленням.

У квітні ціна на газ для підприємств теплокомуненерго зросла на 129% до 2495,25 грн/тис. м³ газу, що збільшило витрати на виробництво тепла. В результаті були підвищені тарифи на опалення. Середньозважений тариф на опалення в грудні 2015 року становив 1278,6 грн/Гкал (зростання на 13% дпр) бюджетних установ і 1157,4 грн/Гкал (зростання на 14% дпр) для інших споживачів (крім населення), а середньозважена собівартість цієї енергії становила, відповідно, 1249 та 1123,5 грн/Гкал.^{xviii} Таким чином, тарифи зросли до економічно обґрунтованого рівня.

Середньозважений тариф на опалення для населення з тепловими лічильниками у грудні 2015 року становив 561,58 грн/Гкал, а середньозважений тариф на гарячу воду 33,36 грн/м³. За рік тарифи на опалення були підвищені НКРЕКП в середньому на 71% залежно від регіону. Найбільше зростання відбулося в Сумській області (на 86%, з 312,46 до 581,5 грн/Гкал), а найнижче в Донецькій області (на 58%, з 368,02 до 581,43 грн/Гкал). Варто зазначити, що процедура встановлення тарифів на опалення залишалась непрозорою, оскільки базувалась на витратах на власне виробництво теплової енергії, які компанії подають до НКРЕКП. Тому перевірити обґрунтованість зростання тарифів дуже складно.

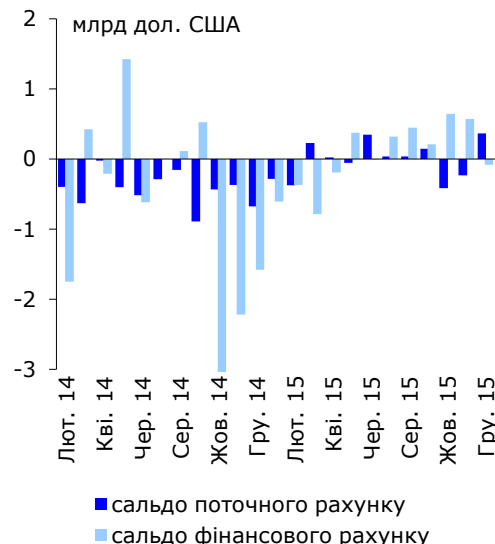
Середньозважений тариф на опалення для населення без лічильників зріс на 69% дпр до 17,22 грн/м² опалювальної площі. Тарифи відрізняються за регіонами через різницю в технологічних умовах надання опалювальних послуг.

Холодне водопостачання та водовідведення. Житлові будинки в Україні недостатньо оснащені лічильниками води. Лише 23% багатоквартирних будинків мають лічильники (загальнобудинкові), 73% квартир та 68% приватних будинків. Таким чином, багато домогосподарств оплачують споживання води згідно встановленим нормам і мають недостатньо стимулів для заощадження води. Середньозважений тариф на водопостачання та водовідведення в 2015 році становив 8,33 грн/м³ (6,99 грн/м³ в 2014 році), а середньозважені витрати були 8,21 грн/м³ порівняно з 6,9 грн/м³ в 2014 році.

Платіжний баланс: Консолідований платіжний баланс був у профіциті

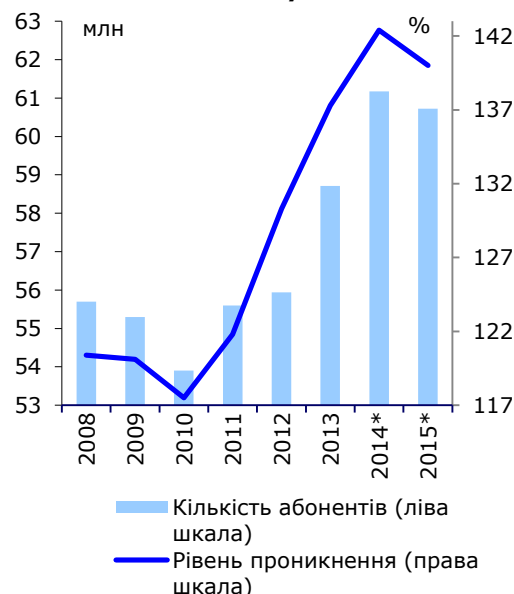
У 2015 році сальдо платіжного балансу стало додатним на рівні 0,9 млрд дол. США або 0,9% ВВП порівняно з дефіцитом у 13,3 млрд дол. США (10,1% ВВП) у 2014 році. Така різка зміна пояснюється значним покращенням як рахунку поточних операцій, так і фінансового рахунку. Додатне сальдо платіжного балансу та фінансування з боку МВФ на рівні 6,5 млрд дол. США дозволило

Платіжний баланс

Джерело: попередні оцінки НБУ

Обсяг ринку мобільних послуг

* без Криму та зони АТО

Джерело: НКРЗІ

НБУ поповнити золотовалютні резерви до 13,3 млрд дол. США (3,5 місяців імпорту) з 7,5 млрд дол. США (1,4 місяці) у 2014 році.

Рахунок поточних операцій. Дефіцит рахунку поточних операцій скоротився до 0,2 млрд дол. США або 0,2% ВВП у 2015 році з 4,6 млрд дол. США (3,4% ВВП) у 2014 році, оскільки дефіцит торгівлі товарами звузився завдяки швидшому скороченню імпорту, ніж експорту (див. *Торгівля товарами*). Інший раунд знецінення гривні (див. *Обмінний курс*) позитивно вплинув на експорт та негативно на імпорт. Експорт підтримувався автономними торговельними преференціями з боку ЄС, але пригнічувався зруйнованою логістикою, призупиненням виробництва та торговельними суперечками з Росією. Низхідний ціновий тренд на світових ринках сировини зробив внесок до зниження експортної виручки. На імпорт негативно вплинуло імпортозаміщення, а також нижчий споживчий та інвестиційний попит. Зусилля щодо енергоефективності були важливим драйвером нижчого імпорту.

Дефіцит рахунку поточних операцій звузився також через менший відтік первинних доходів, оскільки платежі закордон скоротились більше, ніж притік в Україну. Профіцит вторинних доходів значно покращився, оскільки притік з-за кордону лишився стабільним, тоді як платежі нерезидентам скоротились вдвічі.

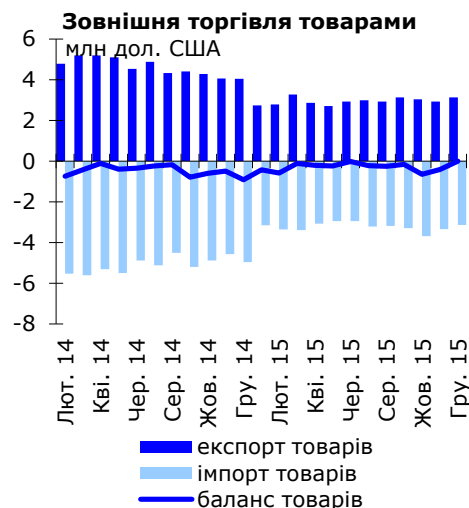
Торгівля послугами негативно вплинула на покращення сальдо рахунку поточних операцій, оскільки експорт послуг скоротився швидше, ніж імпорт. Зокрема, експорт транспортних та аутсорсингових послуг знизився відповідно на 14,3% та 12,4%.

Фінансовий рахунок. Сальдо рахунку капіталу та фінансового рахунку стало додатнім на рівні 1,0 млрд дол. США або 1,1% ВВП (порівняно з дефіцитом 8,7 млрд дол. США у 2014 році). Профіцит рахунку капіталу лишився на рівні 0,5 млрд дол. США. Сальдо фінансового рахунку змінилось з дефіциту 9,1 млрд дол. США до профіциту у 0,6 млрд дол. США. Чистий притік ПІІ зріс до 3,0 млрд дол. США. Більшість ПІІ було спрямовано на операції з капіталом банків (77%). Активність портфельних інвестицій дещо відновились: чистий притік складав 0,2 млрд дол. США (порівняно з відтоком 0,4 млрд дол. США у 2014 році). Чисті запозичення урядового сектору склали 3,5 млрд дол. США (див. *Державний борг*). Зовнішня позиція банків збільшилась на 5,3 млрд дол. США завдяки скороченню зовнішніх зобов'язань та притоку активів. Зовнішня позиція реального сектору зросла на 1,5 млрд дол. США завдяки меншим борговим виплатам. Іноземна готівка поза банками знизилась на 1,8 млрд дол. США через валютні обмеження НБУ, які обмежували купівлю іноземної готівки.

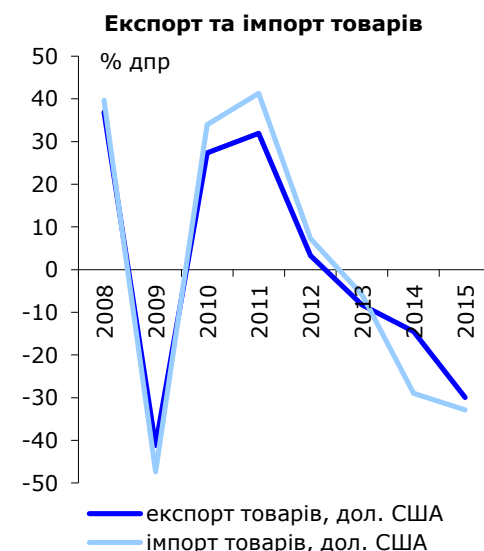
ПІІ. За даними НБУ чистий притік ПІІ зріс з 0,3 млрд дол. США до 3,0 млрд дол. США. 2,3 млрд дол. США або 77% від загального обсягу ПІІ було спрямовано до банківського сектору (порівняно з 0,4 млрд дол. США у 2014 році) для операцій з капіталом. ПІІ до реального сектору лишались низькими на рівні 0,7 млрд дол. США, але зросли вдвічі порівняно з попереднім роком, оскільки відкривались нові заводи на Західній Україні.

За даними Держстату у 2015 році ЄС лишився ключовим джерелом ПІІ до України (76,2%) з Кіпром, офшором, на який припадало 25,6% ПІІ станом на кінець 2015 року. 7,7% ПІІ походило з Росії. Попри більший чистий притік ПІІ до банківського сектору, галузева структура ПІІ суттєво не змінилась. ПІІ до промисловості склали 30,6% від ПІІ станом на кінець 2015 року, тоді як 27,3% ПІІ було спрямовано до фінансових і страхових послуг. 13,0% ПІІ було розміщено у оптовій та роздрібній торгівлі.

ЄС з часткою у 96,7% від загального обсягу ПІІ також домінував у ПІІ України за кордон (на Кіпр, офшор, припадало 93,5% ПІІ закордон) станом на кінець 2015 року. У галузевій структурі ПІІ закордон у 2015 році переважали професійні послуги (86,9% від загального обсягу).

Джерело: попередні оцінки НБУ

Джерело: НБУ, розрахунки ІЕД

Торгівля товарами: Експорт та імпорт продовжили падіння

За даними Держстату оборот торгівлі товарами у 2015 році знизився на 30,2%. Оскільки експорт скоротився більше за імпорт, торговельний баланс сягнув профіциту у 0,6 млрд дол. США у 2015 році (порівняно з дефіцитом у 0,5 млрд дол. США).^{xxiv} Частка експорту сільськогосподарської та харчової продукції, а також деревини зросла. Структура імпорту змістилась до мінеральної та хімічної продукції, а також машин та устаткування. ЄС був основним торговельним партнером України.

Експорт товарів. Зниження експорту товарів прискорилось до 29,3% у 2015 році (порівняно з 13,5% у 2014 році) через обмежений доступ до російського ринку, падіння цін на сировину, а також військовий конфлікт на Сході. Водночас знецінення гривні та автономні торговельні преференції з боку ЄС позитивно підтримали експорт.

Експорт сільськогосподарської та харчової продукції знизився через нижчі світові ціни та обмежений доступ до російського ринку. Пропри це, продажі до ЄС, Азії та Африки зросли. В цілому, експорт знизився на 18,8% для Секції I «Живі тварини; продукти тваринного походження», на 8,7% для Секції II «Продукти рослинного походження».

Експорт мінеральної продукції знизився на 49,2% через військовий конфлікт на Сході, що призвів до меншого видобутку вугілля та залізної руди, а також переорієнтації на внутрішній ринок. Експорт хімічної продукції знизився на 30,2% через призупинення виробництва та обмежений доступ до газу. Заборона експорту деревини зробило внесок до зниження експорту за Секцією IX «Деревина і вироби з деревини» на 12,3%.

Обмежений доступ до сировини, слабкий попит та нижчі ціни призвели до падіння експорту за Секцією XV «Недорогоцінні метали та вироби з них» на 37,8%. Експорт продукції машинобудування значно постраждав від втрати російського ринку. Як наслідок, експорт усього сектору (включаючи Секцію XVI «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання», Секцію XVII «Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби», Секцію XVIII «Прилади та апарати оптичні, фотографічні») впав на 35,0%.

Імпорт товарів. Зниження імпорту товарів пришвидшилось до 31,0% (порівняно з 28,2 у 2014 році). Девальвація гривні та додатковий імпорнтний збір призвів до імпортозаміщення. Падіння реального наявного доходу призвело до зниження споживчого попиту на імпорт, тоді як обмежене фінансування призвело до падіння інвестиційного попиту на імпорт. В результаті імпорт за усіма товарними групами знизився у 2015 році.

Імпорт «Мінеральної продукції» знизився на 27,3%, оскільки закупівлі газу надалі скорочувались (див. *Енергетика*).

Імпорт сільськогосподарської та харчової продукції (Секції I-IV) знизився на 42,5% через імпортозаміщення. Решта імпорту, що включає переважно промислову продукцію, знизився на 30,7%.

Торговельні партнери. Важливість ЄС як ключового торговельного партнера України зросла. Експорт до ЄС знизився на 23,4%, тоді як імпорт з ЄС знизився на 27,2%; проте, це падіння було повільнішим за загальне скорочення торгівлі України. Крім того, як показують розрахунки ІЕД та Німецької консультативної групи, реальний експорт до ЄС зріс на 2%, тоді як номінальне падіння було спричинене нижчими цінами на ринках сировини.^{xxv} Частка ЄС у експорті зросла з 31,5% у 2014 році до 34,1% у 2015 році, тоді як частка імпорту зросла щ 38,9% до 40,9%.

Важливість ринку СНД продовжувала знижуватись. Експорт України до СНД впав на 47,5%, що призвело до зниження частки

Структура зовнішньої торгівлі товарами за 2015 рік

	Експорт		Імпорт	
	млн дол. США	% дпр	млн дол. США	% дпр
Усього	38135	-29,3	37502	-31,0
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	823,5	-18,8	546,7	-51,3
II. Продукти рослинного походження	7972,2	-8,7	1144,0	-43,6
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	3299,9	-13,7	182,4	-39,5
IV. Готові харчові продукти	2468,6	-20,3	1605,8	-38,3
V. Мінеральні продукти	3099,5	-49,2	11682	-27,3
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2130,8	-30,2	5006,1	-26,1
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	412,6	-29,6	2645,3	-27,2
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	114,7	-26,8	167,4	-24,8
IX. Деревина і вироби з деревини	1107,2	-12,3	148,2	-49,7
X. Маса з деревини або ін. волокнистих целюлозних матеріалів	617,1	-37,4	877,8	-31,9
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	634,2	-19,3	1413,6	-24,9
XII. Взуття, головні убори, парасольки	150,8	-25,6	248,3	-42,3
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	331,6	-30,8	509,5	-36,4
XIV. Дорогоцінне/напівдорогоцінне каміння	82,1	-49,1	71,9	-75,8
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	9472,7	-37,8	2002,7	-39,7
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3943,8	-30,3	6275,0	-28,0
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	680,0	-53,8	1747,7	-34,0
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	158,7	-31,6	464,9	-30,9
XX. Різні промислові товари	524,3	-28,8	511,8	-43,3
XXI. Твори мистецтва	0,3	50,0	0,6	-93,2
Товари, придбані в портах	4,0	-58,8	182,9	-26,0

Джерело: Держстат

СНД у загальному експорті України з 27,6% у 2014 році до 20,5% у 2015 році. Скорочення імпорту з країн СНД на 39,4% призвело до зменшення частки СНД у імпорті з 31,7% до 27,9%.

У 2015 році торгівля з Азією скоротилась найменше порівняно з рештою регіонів. Це призвело до зростання її важливості в українському експорті з 28,0% у 2014 році до 32,3% у 2015 році. Такі зміни були наслідком переорієнтації з російського ринку товарів, що традиційно туди продавались, а також пошуку нових ринків українськими виробниками.

У вимірі країн, Росія лишалась найбільшим торговельним партнером України. Її частка у експорті складала 12,7%, після слідувала Туреччина (7,3%) та Китай (6,3%). У імпорті її важливість була суттєвішою на рівні 20,0%, з Німеччиною (10,4%) та Китаєм (10,1%), що слідували за нею.

Серед країн ЄС, головними торговельними партнерами України були Німеччина, Польща, Італія та Угорщина. Італія та Польща були основними імпортерами українських товарів (на кожну припадало 5,2% експорту), тоді як на Німеччину припадало 3,5%. Водночас Німеччина була ключовим експортером з ЄС, на яку припадало 10,4% загального імпорту України, тоді як на Польщу припадало 6,2%, а на Угорщину – 4,1%.

Торговельна політика: Триває рух від Росії до ЄС

До ЄС. У 2015 році Україна користувалась автономними торговельними преференціями, які ЄС надав Україні у квітні 2014 року. Використання тарифних квот (ТК) покращилось, оскільки кількість повністю використаних ТК зростає з шести у 2014 році до дев'яти з 36 у 2015 році, тоді як дванадцять ТК було використано частково. Україна повністю використала ТК на мед, цукор, ячмінну крупу, перероблені томати, виноградний та яблучний сік, овес, курятину, пшеницю та кукурудзу. Неповне використання ТК пояснюється невідповідністю деякої м'ясної продукції стандартам якості та СФЗ ЄС, недостатнім внутрішнім виробництвом, низьким попитом в ЄС, а також нестачею торговельних партнерів в ЄС.^{xxvi} Зміни у технологіях та стандартах відкрили доступ на ринок ЄС для українських виробників яєць та молочної продукції. Нарешті, заборона експорту деревини, запроваджена з 1 листопада 2016 року, суперечила зобов'язанням України в рамках ПВЗВТ та Меморандуму взаєморозуміння щодо макрофінансової допомоги між ЄС та Україною. У майбутньому, це може заблокувати подальшу лібералізацію торгівлі з ЄС, а також 1,2 млрд євро макрофінансової допомоги.

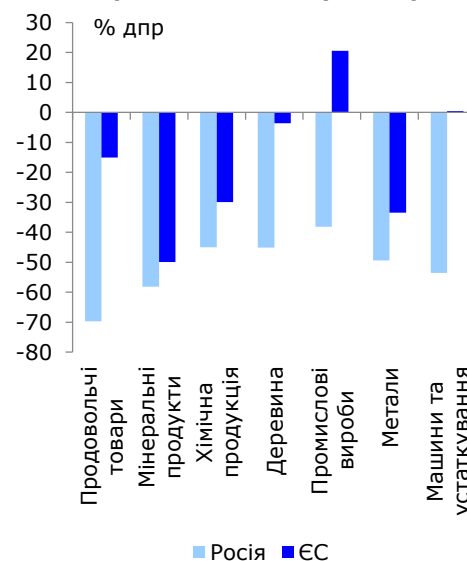
Від Росії. У 2015 році Росія продовжувала обмежувати доступ української продукції до свого ринку. Крім того, до раніше запроваджених заборон, Росія заборонила імпорту української свинини, м'ясопродуктів, засобів для чищення та солі.

У грудні 2015 році Російська влада ухвалила ряд законодавчих актів, які визначили торговельні відносини з Україною у 2016 році. Указ Президента № 628 від 16 грудня, а також Федеральний Закон № 956299-6 містили положення щодо призупинення застосування ЗВТ в межах СНД щодо імпорту української продукції. Крім того, Постанова Уряду № 1397 від 31 грудня запровадила заборону імпорту окремої сільськогосподарської продукції з України з 1 січня до 5 серпня 2016 року.

Інші ЗВТ. 14 липня 2015 року Україна та Канада завершили переговори щодо зони вільної торгівлі (ЗВТ), яка, як очікується, буде готова до впровадження наприкінці 2016 року. Нова угода щодо ЗВТ відкриє канадський ринок для 98% української продукції. Підписання та ратифікація Угоди очікується у 2016 році.

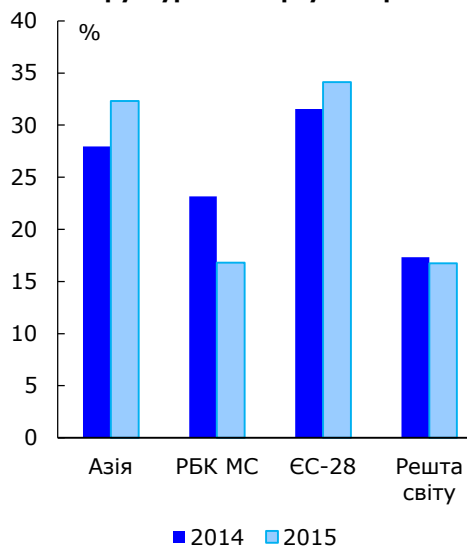
Україна також посилила переговори з Ізраїлем і Туреччиною щодо зон вільної торгівлі. Розпочались розмови щодо ЗВТ з країнами Північної Африки, які є серед ключових споживачів української сільськогосподарської продукції.

Експорт до ЄС та Росії у 2014 році

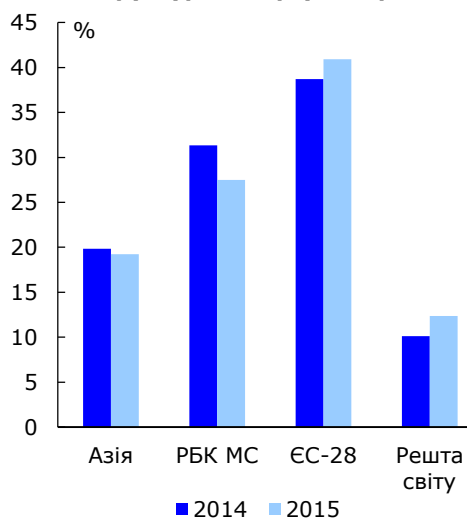
Джерело: НБУ

Структура експорту товарів

Джерело: Держстат

Структура імпорту товарів

Джерело: Держстат

Додатковий імпорتنний збір. З 25 лютого по 31 грудня 2015 року Україна застосовувала додатковий імпорتنний збір, запроваджений на основі Статті XII ГАТТ (про заходи стабілізації платіжного балансу).^{xxvii} Додаткове ввізне мито становило 10% для сільськогосподарської продукції та 5% для інших товарів. Україна проводила консультації з членами СОТ у Комітет з питань обмежень платіжного балансу; проте, Росія вирішила не погоджуватись, наполягаючи, що захід України не виправдовується положеннями ГАТТ щодо платіжного балансу, тому було вирішено продовжити консультації.

СОТ. У 2015 році Україна ратифікувала Угоду про спрощення процедур торгівлі СОТ та долучилась до Угоди про державні закупівлі СОТ. Після того, як Казахстан вступив до СОТ у 2015 році, українська молочна та м'ясна продукція відновили доступ до ринку Казахстану.^{xxviii} У 2015 Україна розпочала суперечку проти Росії щодо імпорту залізничного устаткування. Дві країни розпочали суперечки проти України (Японія щодо захисних заходів проти автомобілів та Росія щодо антидемпінгових заходів проти амонію нітрату). Також Україна порушила спеціальне розслідування щодо імпорту в Україну гнучких пористих плит, блоків та листів з пінополіуретанів.

Міграція: Зросла кількість внутрішньо переміщених осіб

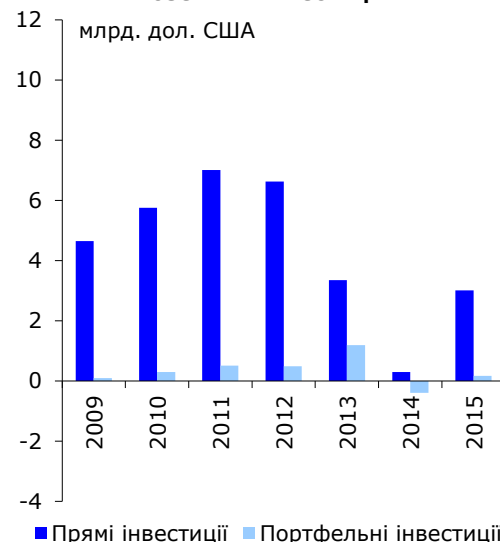
Міграційні потоки. У 2015 році число зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з охоплених бойовими діями чи окупованих Росією районів Донбасу або окупованого Криму значно зросло. За даними Міністерства соціальної політики, протягом року кількість офіційно зареєстрованих вимушених переселенців збільшилася на 835 000 до 1,7 млн осіб.^{xxix} Однак це число може бути неточним, оскільки, з одного боку, частина ВПО могли не зареєструватися у державних органах, а з іншого боку, частина переселенців реєструвалися лише для отримання соціальної допомоги, фактично не залишаючи своє місце проживання. Кількість останніх може досягати 500 000 осіб.^{xxx} Більшість офіційно зареєстрованих вимушених переселенців були взяті на облік у контрольованих урядом районах Донецької та Луганської областей.

Кількість людей, які залишили Україну, також збільшилася. За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ), в кінці 2014 року число українців, які звернулися за отриманням статусу біженця або іншого статусу для легального перебування за кордоном (зокрема статусу тимчасового притулку, тимчасового або постійного дозволу на проживання), становила 590,5 тис.^{xxxi} Станом на 24 грудня 2015 року їх кількість зросла до 1 093 тис. Більшість з цих осіб переїхали до Росії (858,4 тис.) та Білорусі (127,5 тис.).^{xxxii}

Регулювання. У 2015 році Україна завершила виконання основних положень Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України (ПДВЛ). Це дозволило Європейській Комісії офіційно рекомендувати Раді ЄС прийняти рішення щодо надання безвізового режиму для короткострокових поїздок (до 90 днів) українців до ЄС. Кроки, зроблені Україною в 2015 році для реалізації ПДВЛ, включали прийняття законів щодо боротьби з дискримінацією, створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а також Національного агентства з питань запобігання корупції. Очікувалося, що безвізовий режим буде надано у 2016 році. Він має поширюватися лише на власників біометричних паспортів.

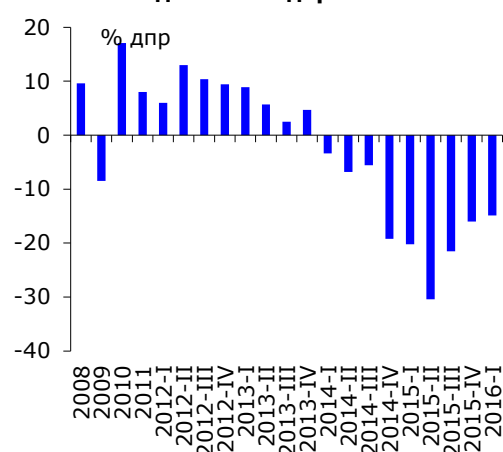
5 листопада Верховна Рада прийняла закон про зовнішню трудову міграцію. Закон містить рамкові положення, що стосуються можливості зовнішніх трудових мігрантів брати участь у державній системі соціального захисту України, визнання їхніх дипломів та навичок, отриманих за кордоном, а також інших прав. Однак механізми реалізації цих положень ще необхідно створити.

Чисті потоки прямих та портфельних іноземних інвестицій

Джерело: НБУ, розрахунки ІЕД

Реальний наявний дохід домогосподарств

Джерело: Держстат

У 2015 році парламент ухвалив чотири закони, які стосувалися прав внутрішньо переміщених осіб.^{xxiii} Закони були покликани спростити реєстрацію ВПО, розширити коло осіб, які можуть офіційно отримати такий статус (шляхом надання права на реєстрацію ВПО особам, які не були зареєстровані в зоні конфлікту, а також іноземцям, які мали дозвіл на проживання в Україні). Закони також посилили соціальний захист вимушених переселенців, зокрема у питаннях щодо надання їм допомоги по безробіттю, надання компенсації компаніям, що наймають ВПО, а також у питаннях освіти та відпочинку дітей.

Доход: Знову падіння реального наявного доходу

Номинальний дохід у 2015 році зріс на 15,6% в номінальному виразі через часткову індексацію на інфляцію, збільшення номінальних готівкових доходів компаній та вересневе підвищення мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії. Водночас висока інфляція та фіскальний тиск призвели до падіння реального наявного доходу домогосподарств на 22,2%. Доходи впали в реальному виразі з усіх джерел.

Слабкий ринок праці (див. *Ринок праці*) призвів до падіння реального доходу від заробітної плати на 25,6%. Середня заробітна плата зросла на 20,5% в номінальному виразі передусім через індексацію на інфляцію та підвищення мінімальної заробітної плати (див. *Соціальна політика*). Водночас складний фінансовий стан компаній (див. відповідний розділ), фіскальний тиск (див. *Фіскальна політика*) та вище оподаткування заробітних плат призвело до скорочення реальної середньої заробітної плати на 20,2%.^{xxiv} Реальні заробітні плати скоротились більше в бюджетних секторах (державне адміністрування, освіта та охорона здоров'я) оскільки номінальні оклади офіційно не збільшували у період з грудня 2013 року до вересня 2015 року. Заробітні плати в сільському господарстві зросли на 29,4% в номінальному виразі, оскільки гривневі доходи від експорту суттєво зросли. Працівники в промисловості отримали підвищення заробітної плати на 20% в номінальному виразі, незважаючи на проблеми з ліквідністю компаній.

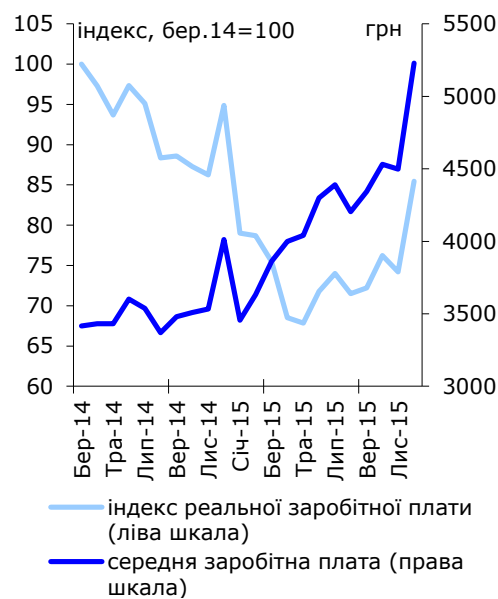
Низький попит не дозволив підприємцям та індивідуальним фермерам (включно із особами, які продають вирощену на присадибних ділянках продукцію) забезпечити собі сталу прибутковість; все є вони змогли частково перекласти свої вищі видатки на споживачів. В результаті прибуток та змішаний дохід впали менше, ніж в середньому по інших джерелах доходу (на 15,3% в реальному виразі). Жорсткі бюджетні обмеження призвели до падіння реальних доходів від соціальних виплат на 26,8%, що було частково компенсовано збільшенням видатків на прямі житлово-комунальні субсидії. Різке падіння депозитів в реальному виразі та стабільні номінальні відсоткові ставки пояснюють зниження доходів від власності (якими переважно є доходи від відсотків на депозити) на 32,6%.

Ринок праці: Зростання рівня безробіття

У 2015 році рівень безробіття (за методологією МОП) становив 9,1% економічно активного населення у віці від 15 до 70 років. Порівняння рівня безробіття із 2014 роком ускладнюється тим, що статистика 2015 року не включає територію антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях. Різниця між статистичними базами, ймовірно, пояснює 0,2 в.п. зменшення рівня безробіття у 2015 році та зменшення кількості економічно активного населення на 1,8 млн. У 2015 році середня тривалість безробіття виросла з 9 до 12 місяців. Також частка безробітних, що не могли знайти роботу протягом більше ніж 12 місяців зросла з 20,1% до 30,5%. Таким чином, незважаючи на різницю в статистичних базах можна зробити висновок, що стан справ на ринку праці в 2015 році погіршився.

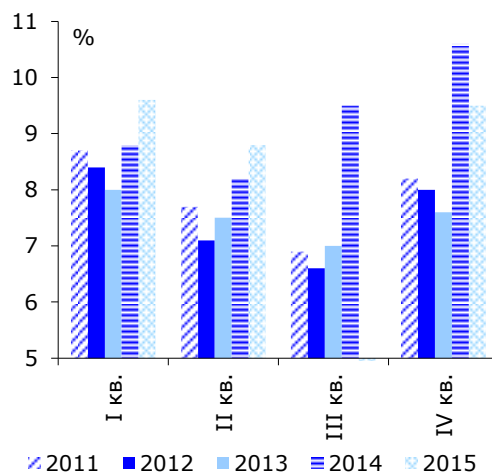
Частка чоловіків зменшилася з 61,6% до 58,2% всіх безробітних. Частка міського населення зменшилася з 69,8% до 67,8%.

Середня заробітна плата*

*не враховуючи АР Крим
Джерело: Держстат

Рівень безробіття (МОП)

* 2014 р. - без врахування Криму, 2015 р. - без врахування Криму та частини зони АТО
Джерело: Держстат

Обидва ці факти можуть бути спричинені меншим представленням Донбасу у статистиці 2015 року. Так, Донбас традиційно був регіоном з порівняно високим рівнем безробіття серед чоловіків, що проживали в містах.

Кількість зареєстрованих безробітних скоротилася на 13 900 осіб до 445 000 тисяч осіб (2,7% економічно активного населення у віці від 15 до 70 років).

Фіскальна політика: Сприятлива фіскальна ситуація у 2015 році

Фіскальна ситуація була досить сприятлива у 2015 році. Уряд зміг виконати план з доходів, що було здійснено передусім завдяки інфляції та знеціненню гривні. Бюджетний дефіцит знизився. Водночас уряд знову ухвалив закон про Державний бюджет на наступний бюджетний рік в непрозорий спосіб. Зокрема, Бюджет на 2016 рік та ряд законів, на яких він ґрунтується, було ухвалено протягом однієї нічної сесії.

Бюджетний процес 2015 року. Під час року парламент кілька разів вносив зміни до закону про Державний бюджет на 2015 рік, щоб взяти до уваги переглянуті макроекономічні припущення, зміни до законодавства та врахувати нові виклики.

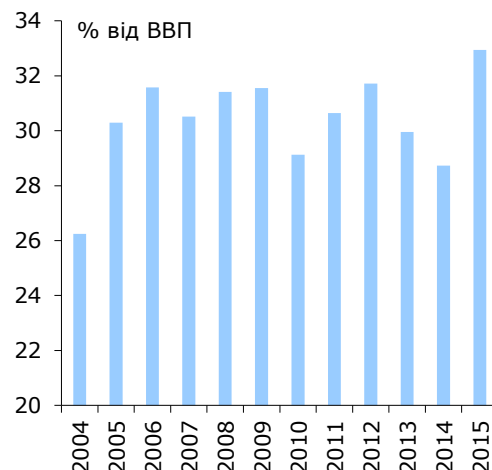
Найбільші зміни в першому кварталі було пояснено більш різким знеціненням гривні та глибшою рецесією. Нові бюджетні показники ґрунтувались на валютному курсі у 21,7 грн за дол. США (початково 17 грн за дол. США) та зниженні реального ВВП на 5,5% (початково 4,7%). Додаткові доходи очікували отримати не лише від вищого обмінного курсу та більшої інфляції, але й за рахунок запровадження у лютому додаткового ввізного мита на рівні 10% для продовольчих товарів та 5% для інших товарів (додаткове мито передбачали запровадити на 2 місяців). В результаті план доходів Державного бюджету було підвищено на 4,7% до 498 млрд грн. Водночас уряд збільшився дефіцит Державного бюджету, щоб профінансувати вищі видатки на безпеку та оборону, а також обслуговування боргу. Крім того, уряд збільшив фінансування житлово-комунальних субсидій та розширив право на отримання субсидій (див. *Соціальна політика*).

У квітні уряд вирішив відновити субсидії державним вугільним шахтам, оскільки їм бракувало коштів на виплату заробітної плати. Парламент ухвалив державну допомогу вугільним шахтам у сумі 400 млн грн (в першій версії бюджету не було передбачено видатків на таку допомогу).

Вищі, ніж очікували бюджетні доходи в перші вісім місяців року дозволили уряду знову збільшити видатки бюджету на 2015 рік. Планові доходи Державного бюджету було підвищено на 14,3 млрд грн до 517 млрд грн з ідентичним збільшенням видатків. Додаткове фінансування було передбачено на трансферт Пенсійному фонду, виплату заробітних плат та соціальної допомоги, оскільки уряд переніс планове підвищення соціальних стандартів з грудня на вересень. Трансферт місцевим бюджетам було підвищено на 2,7 млрд грн для покриття заборгованості із виплати житлово-комунальних субсидій.

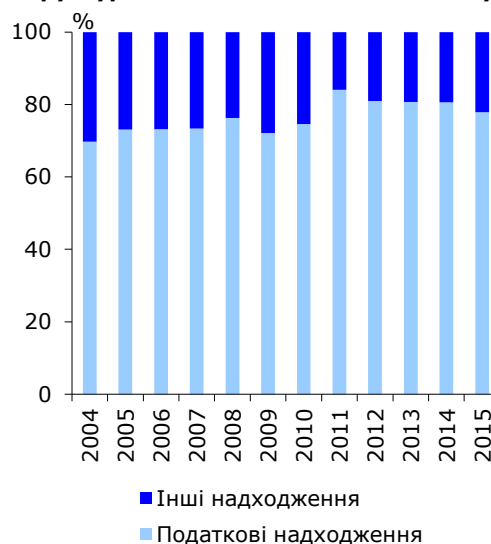
Виконання Бюджету 2015 року. Доходи Зведеного бюджету у 2015 році зросли на 40,9% через високу інфляцію та зміни у податковому законодавстві. Надходження від ПДФО зросли на 33,0% через зростання заробітних плат, запровадження воєнного збору, а також вище оподаткування пасивних доходів. Висока інфляція та знецінення гривні сприяли збільшенню доходів від ввізного ПДВ на 29,3%. Надходження від акцизів та рентних платежів зросли через вищі ставки та інфляцію. Запровадження додаткового ввізного мита (5/10%) було успішним з фіскальної точки зору та призвело до збільшення доходів від зборів на міжнародну торгівлю у 3,3 разів до 40,3 млрд грн (внесок до зростання доходів Зведеного бюджету у 6 відсоткових пунктів). Водночас доходи від ППП скоротились на 2,9% через економічну рецесію. В цілому, податкові надходження зросли на 35,6%.

Доходи Зведеного бюджету

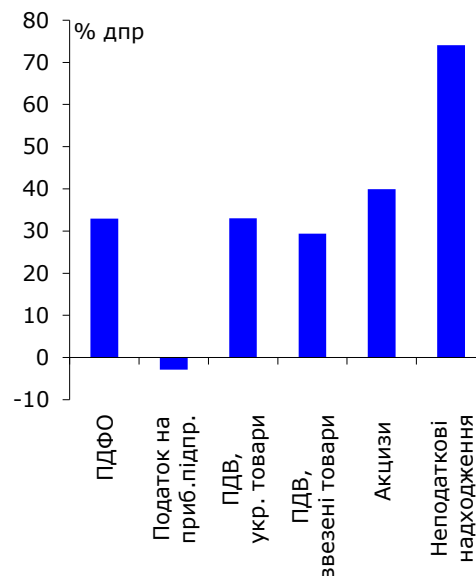
Джерело: Звіти Держказначейства

Структура доходів Зведеного бюджету

Джерело: Звіти Держказначейства

Зростання доходів Державного бюджету у 2015 році

Джерело: звіти Державного казначейства

Неподаткові надходження зросли на 74,1% через отримання одноразових доходів. Зокрема, трансферт прибутку НБУ до бюджету стрімко зріс до 61,8 млрд грн порівняно із 22,8 млрд грн у 2014 році. Крім того, уряд врахував як доходи 9,1 млрд грн, отримані від продажу ліцензій на зв'язок 3G.

Протягом більшої частини року уряд звітував про профіцит Зведеного бюджету, що пояснювалось профіцитом місцевих бюджетів. Зокрема, місцеві органи влади виявились неготовими до різкого підвищення доходів та відклали витрачання незапланованих доходів. В результаті ліквідність місцевих органів влади різко зросла. За одинадцять місяців року профіцит Зведеного бюджету становив 20 млрд грн. Водночас у грудні видатки Зведеного бюджету стрімко зросли, що призвело до дефіциту Зведеного бюджету у 2015 році у сумні 30,9 млрд грн. Так, за останній місяць року центральні та місцеві органи влади стрімко збільшили капітальні видатки. Крім того уряд надав Пенсійному фонду додатковий авансовий трансферт для вивільнення фіскального простору у 2016 році (див. *Пенсійна система*). Це, ймовірно, допоможе уряду виконати бюджетні індикатори Програми МВФ у 2016 році.

В цілому, різке підвищення видатків в останні дні бюджетного року не відповідає найліпшому досвіду фіскальної прозорості та управління державними фінансами. Це приводить до нижчої ефективності видатків. Незважаючи на стрімке зростання видатків та повністю виконаний план доходів, капітальні видатки Зведеного бюджету були на 22% нижчими за річний план, що знижує економічний потенціал країни в середньостроковому періоді. Загальні видатки Зведеного бюджету були на 5,3% нижчими за планові.

Дефіцит Зведеного бюджету знизився до 1,6% ВВП з 4,5% ВВП у 2014 році (за звітом Державного казначейства). Його було профінансовано за рахунок зовнішніх запозичень. Уряд не розміщував ОВДП досить тривалий час протягом року (див. *Державний борг*).

Ухвалення Бюджету на 2016 рік. 25 грудня парламент ухвалив закон про Державний бюджет на 2016 рік. Закон ґрунтується на ряді змін, внесених до Податкового та Бюджетного кодексів та ряд інших законодавчих актів, які було ухвалено в той саме день.

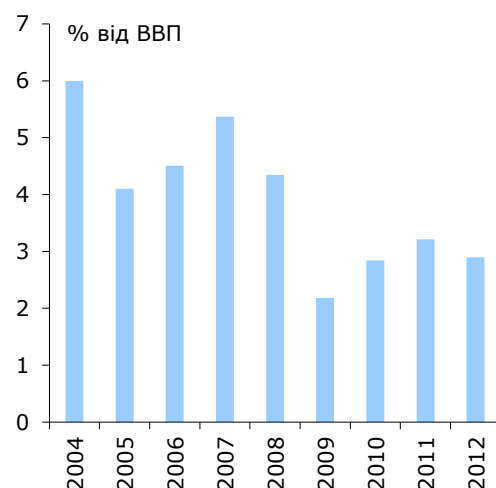
Відповідно до Закону доходи Державного бюджету заплановано на рівні 595 млрд грн. Дефіцит Державного бюджету передбачено у 83,7 млрд грн, що відповідає індикатору Програми МВФ. Дефіцит планується профінансувати передусім за рахунок зовнішніх запозичень. Крім того, приватизаційні надходження передбачено у 17,1 млрд грн. Уряд повинен був ухвалити перелік об'єктів для продажу до середини січня 2016 року. Водночас за оцінкою внутрішній державний борг знизиться протягом 2016 року. Крім того, уряд уповноважили реструктурувати ОВДП, які є у власності НБУ із терміном погашення у 2016 році, за рахунок заміни їх на нові облигації із довшим терміном погашення.

В цілому, видатки сектору Державного управління знизяться по відношенню до ВВП у 2016 році, як і було домовлено з МВФ. Зокрема, уряд збільшив трансферт Пенсійному фонду для фінансування розриву, який виник внаслідок зниження ставки ЄСВ, за рахунок зниження інших видатків. Квазі-фіскальні видатки також знизяться протягом року, оскільки в бюджеті не передбачено підтримки Нафтогазу через збільшення цін на газ для всіх споживачів.

Податкова реформа: Зниження податкового боргу без комплексної податкової реформи

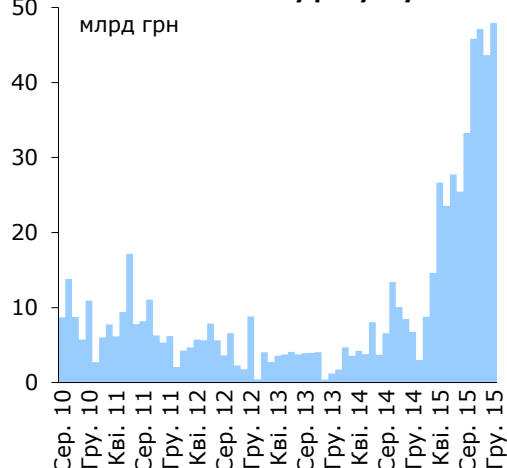
Уряд не зміг розробити та ухвалити комплексну податкову реформу. Водночас від різко знизив оподаткування заробітної плати для зниження неформальної виплати заробітної плати.

Капітальні видатки Зведеного бюджету

Джерело: Звіти Держказначейства

Баланс коштів на Єдиному казначейському рахунку

* на початок місяця
Джерело: Державне Казначейство

Адміністрування ПДВ. Уряд запровадив систему електронного адміністрування (СЕА) ПДВ. Вона працювала в тестовому режимі в першій половині року і повністю запрацювала з липня. Система покликана знизити зловживання при сплаті ПДВ, зокрема зменшити протиправне відшкодування ПДВ. Кожен платник ПДВ має унікальний рахунок в Державному казначействі, де накопичуються зобов'язання із сплати ПДВ, які зменшуються на податковий кредит зі сплати ПДВ. Платники ПДВ повинні реєструвати всі ПДВ-накладні в системі електронного адміністрування.

З початку офіційного оголошення про запровадження СЕА ПДВ бізнес протестував через засторогу, що це знизить операційні кошти компаній за умов рецесії. Для зниження негативного впливу всі компанії отримали кредит в системі, які становив одну дванадцятку річного обсягу сплати ПДВ у 2014 році. Водночас ефективна ставка ПДВ зросла у 2015 році, ймовірно, завдяки поліпшенню адміністрування.

Зміна ЄСВ. У 2015 році уряд запровадив експеримент, який дозволяв компаніям, що відповідають певним критеріям щодо підвищення заробітної плати та розміру сплаченого єдиного внеску (ЄСВ), сплачувати знижену ставку ЄСВ. В кінці першого кварталу уряд переглянув критерії, щоб збільшити кількість компаній, які мають право на нижчу ставку ЄСВ. Зокрема, компаній з підвищенням середньої заробітної плати на 20% отримали відповідне право (початково 30%). Компанії могли сплачувати таку саму суму ЄСВ як і в попередньому році, якщо вони підвищили видатки на оплату праці і сплачений ПДФО принаймні на 20%. Якщо компанії підвищити заробітні плати у 2,5 рази або більше, вони отримали право сплачувати ставку ЄСВ на рівні 40% від стандартної. За інформацією Державної фіскальної служби (ДФС) частка компаній, які взяли участь в експерименті, була низькою. Це може бути пояснено низькою довірою до уряду в цілому, та ДФС, зокрема.

Податкова реформа. Обговорення податкової реформи тривало весь рік. В обговоренні брали участь різні зацікавлені сторони через вузьку базу оподаткування, високі видатки на дотримання податкового законодавства, низьку довіру до податкових органів, високе оподаткування заробітної плати. На противагу до минулих років обговорення включали не лише уряд, але й комітет Верховної ради з питань податкової та митної політики. Зокрема, кілька депутатів (за участі представників громадянського суспільства) в листопаді подали до парламенту законопроект №3357 щодо внесення змін до Податкового кодексу, який було названо «Ліберальною податковою реформою». Уряд представив свій конкуруючий варіант податкової реформи лише в кінці листопада. Після інтенсивних політичних баталій та гарячих дискусій в експертному середовищі Президент втрутився в ситуацію. В результаті в грудні уряд подав до парламенту певний компромісний варіант Податкового кодексу, як пріоритетний законодавчий акт.^{xxxv} Парламент ухвалив проект закону щодо податкової реформи в запропонованому урядом варіанті (№3630) з певними правками з голосу в ту ж ніч, коли було ухвалено Державний бюджет на 2016 рік.

Найбільшою зміною стало різке зниження ставки ЄСВ з середньої ставки 44% до єдиної ставки 22%. Цей крок був покликаний знизити неофіційну сплату заробітної плати, яка знижує базу для сплати ПДФО та ЄСВ. Водночас уряд збільшив максимальний розмір заробітної плати, з якої сплачують ЄСВ з 17 до 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (з 26426 грн на місяць до 34450 грн на місяць в січні 2016 року).

З 2016 року ставка ПДФО стала єдиною у 18%, що означає підвищення ставки. Водночас військовий збір як додаткової ставки ПДФО залишився чинним.

Ставки ПДВ та ППП залишились незмінними. Водночас уряд звузив застосування спеціального режиму ПДФ для

Податкова система: чинна порівняно із пропозиціями

	Чинна система	Проект №3357	МінФін лист.	Проект №3630
ПДВ	20% спец. схема ПДВ для с/г	15% спец. схема ПДВ для тваринництва	20% ⁴ немає пільг для с/г	20% ⁴ зміна спец. схеми ПДВ для с/г у 2016 р.
ППП	18%	податок на розпод. прибутку	20%	18% (17% з 2017 року)
ПДФО	15-20%	10%	20%	18% (17% з 2017 року)
ЄСВ	роботодавець 36,76-49,7% / працівник 3,6%	20%	20%	20%
макс. ЗП для ЄСВ	17 МЗ	по	25 МЗ	25 МЗ

Примітка: ПДВ – податок на додану вартість, ППП – податок на прибуток підприємств, ПДФО – податок на доходи фізичних осіб, ЄСВ – єдиний соціальний внесок, ССО – спрощена система оподаткування, МЗ – мінімальна заробітна плата

сільськогосподарських підприємств (відповідно до якого раніше виробники могли зберігати ПДВ зобов'язання на спеціальному рахунку і витратити на виробничі потреби без сплати в бюджет). Зокрема, виробники зернових та технічних культур у 2016 році сплачуватимуть 85% ПДВ до бюджету, а решту залишати на спеціальному рахунку. Виробники тваринницької продукції та молока сплачуватимуть 20% ПДВ до бюджету, тоді як інші виробники будуть сплачувати 50% ПДВ до бюджету. Водночас з 2016 року було відновлено право експортерів зерна на відшкодування ПДВ. З 2017 року спеціальний режим зі сплати ПДВ для сільськогосподарських виробників буде скасовано. Зміни спеціального режиму відповідають зобов'язанням України в рамках співробітництва з МВФ.

В цілому, податкова реформа є важливою для поліпшення інвестиційного клімату в Україні. Справедливе і прозоре податкове адміністрування є навіть важливішим, ніж низькі ставки податків (за винятком ставки ЄСВ). Податкова реформа повинна полегшити податкове адміністрування для чесних платників податків, ліквідувати діри та знизити середній податковий тягар для сприяння економічному зростанню. Водночас уряду варто врахувати, що він не може дозволити собі мати великі фіскальні розриви, що порушить макроекономічну стабільність. Дискусії про комплексну, але фіскально відповідальну податкову реформу, ймовірно, залишаться гарячими протягом 2016 року.

Державний борг: Проведено реструктуризацію державного боргу

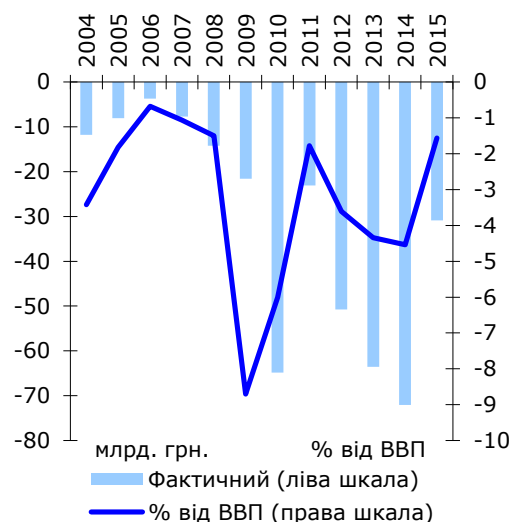
Державний борг. У 2015 році проблема боргової стійкості загострилась. Уряду довелося реструктурувати державний борг через низьку спроможність своєчасно й в повному обсязі обслуговувати свої зобов'язання в 2015 і 2016 роках. Незважаючи на реструктуризацію, загальний державний борг (прямий і гарантований) збільшився на 42,8% до 1572 млрд грн або 79,4% ВВП (з 69,4% ВВП в 2014 році) через знецінення гривні та зростання чистих зовнішніх запозичень.^{xxxvi}

Частка зовнішнього боргу зросла до 66,3% з 55,6% в 2014 році, а частка боргу в іноземній валюті збільшилась до 70,2% з 61,7% в попередньому році. Таке зростання пояснюється різким знеціненням гривні (див. *Обмінний курс*), а також здійсненням нових запозичень. Чисті зовнішні запозичення зросли майже втричі: Україна отримала 9,3 млрд дол. США та 1,1 млрд євро від МВФ та інших офіційних іноземних донорів. Прямий і гарантований державний борг збільшилися на 40,8% та 54,7% відповідно.

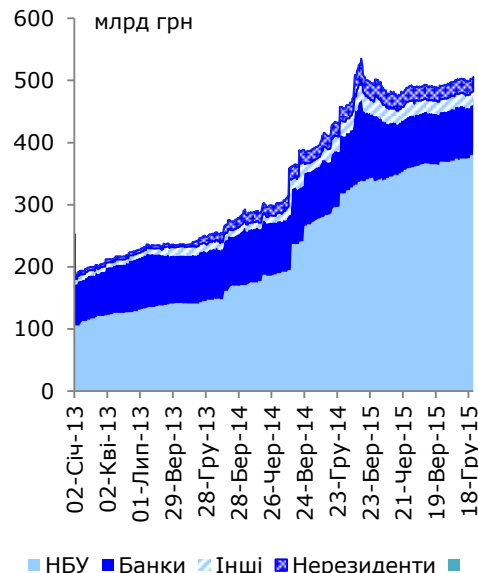
Реструктуризація державного боргу. Відповідно до угоди про реструктуризацію між українським урядом та власниками суверенних єврооблігацій (кредиторами) Україна отримала право на списання 20% від основної суми боргу (близько 3,6 млрд дол. США). Решта боргу (80%) з нарахуванням відповідних відсотків була замінена на нові Єврооблігації з більшим терміном погашення та доходністю 7,75% річних. Термін погашення основної суми боргу (8,5 млрд дол. США) було перенесено з 2015-2023 років на 2019-2027 роки.^{xxxvii}

Водночас уряд зобов'язався випустити варранти на зростання ВВП (IBV - Інструмент відновлення вартості). IBV передбачає виплати в 2021-2040 роках, що залежать від темпів зростання реального ВВП, за таких умов: (i) ВВП України досягне або перевищить 125,4 млрд дол. США; (ii) темпи зростання реального ВВП перевищать 3%. Водночас платежі не можуть бути більшими, ніж 1% ВВП у 2021-2025 роках.

Угода про реструктуризацію не включала Єврооблігації, що є у власності Росії на суму 3 млрд дол. США з терміном погашення 31 грудня 2015 року у зв'язку із відмовою Росії прийняти загальні умови цієї угоди. Ця країна подала офіційний позив проти України

Баланс Зведеного бюджету

* без врахування коштів на рекапіталізацію
Джерело: Звіти Держказначейства

ОВДП, які знаходяться в обігу (за власником)

Джерело: НБУ

у суді Великобританії внаслідок запровадження урядом України мораторію на погашення цих зобов'язань.

В цілому, реструктуризація державного боргу дала змогу знизити потреби у фінансуванні боргових виплат у 2016-2018 роках та забезпечити підтримку платіжного балансу. Разом з тим, тягар державного зовнішнього боргу України в довгостроковій перспективі зріс. З метою забезпечення обслуговування боргу в майбутньому уряд має продовжувати здійснення реформ, передбачених програмою МВФ та Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Внутрішні запозичення. Станом на кінець 2015 року сума ОВДП в обігу зросла на 10% до 505 млрд грн. Уряд здійснив спеціальний випуск ОВДП на суму 41,6 млрд грн для підтримки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки Фонд мав зобов'язання з виплати депозитів ліквідованих банків (див. *Банківський сектор*). Знову були випущені облігації для рекапіталізації Нафтогазу (на суму 29,7 млрд грн) та Укргазбанку (на суму 3,8 млрд грн). Більшість ОВДП були придбані НБУ на вторинному ринку через низький попит на ці облігації. Частка облігацій внутрішньої державної позики, які перебувають у власності НБУ, зросла на 7,7 відсоткових пунктів до 77,2% від загального обсягу ОВДП в обігу. Зокрема, НБУ придбав ОВДП, випущені урядом для підтримки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Частка облігацій у власності банків знизилася до 16,1% з 20,4% в 2014 році, частково, за рахунок надання кредитів від НБУ на умовах рефінансування під заставу ОВДП.

Обсяг розміщення номінованих в гривні державних облігацій (валовий), призначених для фінансування дефіциту бюджету, зменшився до 10,0 млрд грн з 67,1 млрд грн у 2014 році через отримання міжнародної допомоги та низький попит на ОВДП. Частка випущених протягом року короткострокових облігацій (зі строком погашення до одного року) склала близько 99,6% від загального обсягу розміщення ОВДП. Обсяг випуску облігацій внутрішньої державної позики, номінованих в дол. США, залишився на низькому рівні (644 млн дол. США).

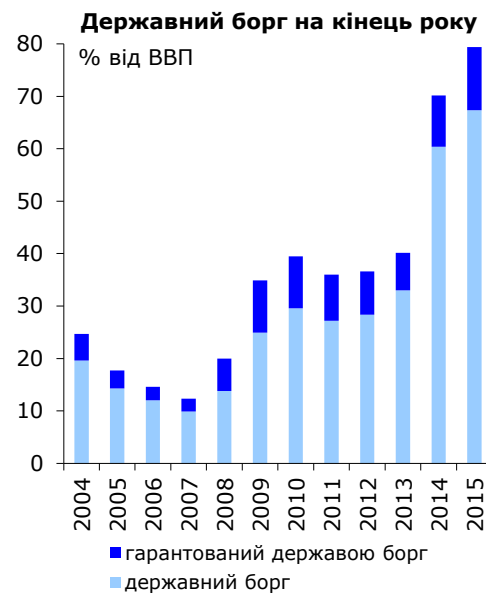
Зовнішні запозичення. Україна отримала суттєву фінансову допомогу з боку офіційних міжнародних донорів. Вона склала 9,3 млрд дол. США та 1,1 млрд євро. Зокрема, було отримано два транші позики від МВФ на суму 6,7 млрд дол. США (із загального обсягу 17,5 млрд дол. США) в рамках Програми розширеного фінансування, з яких близько 2,7 млрд дол. США були спрямовані на бюджетні потреби.

Міністерство фінансів розмістило п'ятирічні єврооблігації на суму 1 млрд дол. США під гарантію уряду США для проведення економічних реформ і поліпшення інвестиційного клімату. Світовий банк надав Україні 1,0 млрд дол. США, а також додатково 0,3 млрд дол. США спільно з Японським агентством міжнародного співробітництва (JICA), в рамках проекту «Друга позика на політику розвитку» (DPL-II) для проведення пріоритетних реформ у соціальній та економічній сферах.^{xxxviii} Україна отримала від ЄС позику на суму 0,85 млрд євро в рамках другої та третьої кредитних програм з макрофінансової допомоги. Крім того, фінансова допомога надійшла Україні від ЄБРР (300 млрд дол. США), а також урядів Швеції та Польщі (175 млн євро і 100 млн євро відповідно).

Приватизація: Фальстарт великої приватизації

У 2015 році Уряд планував отримати 17 млрд грн надходжень від приватизації. Проте, ця сума була надто амбітною та нереалістичною з огляду на високий рівень економічної та політичної невизначеності.

У 2015 році надходження від приватизації склали лише 151,5 млн грн (або 0,9% від запланованої суми), що пояснюється декількома причинами. Перелік з понад 300 об'єктів, приватизацію яких планувалось здійснити у 2015 році, було затверджено лише в

Джерело: Міністерство фінансів

Джерело: Міністерство фінансів

травні. До кінця року лише невелику кількість державних підприємств було передано до Фонду державного майна України (ФДМУ) від інших міністерств для підготовки до приватизації. Крім того, необхідні законодавчі зміни, які мали дати старт великій приватизації, були затверджені лише в лютому 2016 року. Зокрема, нові правила приватизації усувають вимогу продажу 5-10% пакетів акцій компаній на фондових біржах та відкривають можливість залучення консультантів для продажу великих компаній^{xxxix}. Як результат, в жовтні минулого року Уряд змушений був перенести приватизацію на 2016 рік.

Соціальна політика: Вищі витрати на соціальний захист

Соціальна стандарти та мінімальна зарплата. У Державному бюджеті на 2015 рік початково планував залишити соціальні стандарти на рівні 2014 року до грудня 2015 року, щоб утримати зростання пенсійних зобов'язань та знизити фіскальний тиск під час економічної рецесії. Однак вищі, ніж заплановані, доходи дозволили уряду перенести заплановане підвищення соціальних стандартів на вересень. Заплановані на жовтень місцеві вибори, ймовірно, створили додатковий стимул для такого підвищення стандартів.

Прожитковий мінімум було підвищено на 13,1% для всіх демографічних груп. Це означає підвищення мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, а також соціальних виплат, розмір яких залежить від прожиткового мінімуму.

Парламент ухвалив подальше підвищення соціальних стандартів на травень (на 5,2%) та грудень (на 6,9%) 2016 року.

Житлово-комунальні субсидії. Оскільки уряд знизив непрямі енергетичні субсидії через вищі тарифи на енергоносії для домогосподарств (див. *Енергетика*), він збільшив прямі субсидію малозабезпеченим домогосподарствам через перегляд житлово-комунальних субсидій. Уряд спробував зробити субсидії більш адресними, але також знизити бар'єри для аплікантів за допомогою простої форми подання на субсидії, що складається лише з однієї сторінки. Було також спрощено декларацію доходів і видатків (потрібно лише звітувати про видатки понад 50000 грн). Ці документи можна подавати або особисто, або поштою. Адресність, обчислення субсидій та перевірка подавача тепер є в сфері відповідальності соціальних інспекторів. Передбачено автоматичний обмін даними із органами ДФС та даними інших органів влади. Тепер термін дії житлово-комунальних субсидій продовжується автоматично, якщо відповідно до даних ДФС та Пенсійного фонду ситуація в домогосподарстві не змінилась і воно надалі має право на отримання субсидії. Це суттєве вдосконалення системи субсидій порівняно із попередньою процедурою, що включала необхідність заповнення довгих форм, надання підтверджувальних документів про доходу та оновлення субсидії кожні шість місяців.

Повільне зростання доходу домогосподарств та стрімке підвищення платежів за газ, електроенергію та опалення призвело до суттєвого підвищення частки домогосподарств, які мають право на отримання житлово-комунальних субсидій, а спрощення процедури спонукало більшу кількість домогосподарств звернутись про отримання субсидій. У грудні 2015 року 30,5% домогосподарств отримувало субсидії. Уряд витратив 19,1 млрд грн. (у 2,8 разів більше, ніж у 2014 році) на фінансування житлово-комунальних субсидій та пільг.

Покриття населення субсидіями стрімко зросло і структура домогосподарств змінилась. В кінці 2015 року 31,3% домогосподарств, що отримували субсидії, мали три і більше членів домогосподарств, порівняно із лише 11,6% роком раніше.

В цілому, неявні енергетичні субсидії через підтримку ціни було замінено більш адресними прямими заходами. Сукупні енергетичні субсидії скоротились в процесі реформування.

Находження від приватизації

Джерело: ФДМУ

Прожитковий мінімум, грн

	Груд. 2013/ Лист. 2015	Вер. 2015 – Квіт. 2016	Трав.- Лист. 2016
Загальний показник	1176	1330	1399
<i>Зокрема:</i>			
Діти віком до 6 років	1032	1167	1228
Діти віком від 6 до 18 років	1286	1455	1531
Працевздатні особи*	1218	1378	1450
Особи, які втратили працездатність**	949	1074	1130

Примітка: * мінімальна заробітна плата

** мінімальна пенсія

Джерело: Закони про Державний бюджет на 2013-2016 роки

Водночас на сьогодні домогосподарства, які отримують житлово-комунальні субсидії, не мають стимулів до інвестицій в енергоефективність, якщо вони спроможні утримувати споживання в межах визначених соціальних норм споживання. В результаті уряд та експерти почали обговорення можливих змін до житлово-комунальних субсидій, щоб передбачити в них більше стимулів до енергоефективності.

ВПО. В кінці 2015 року кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) перевищила 1,5 млн осіб порівняно із 1,0 млн осіб на початку року. Кількість ВПО різко зросла в першому півріччі через ескалацію воєнного конфлікту на Сході. На кінець року уряд так і не запровадив великих програм підтримки ВПО. Не було передбачено суттєвого фінансування на переїзд, оплату житла та харчування або ж покриття шкоди.

Водночас уряд продовжив фінансувати соціальні виплати ВПО, які було запроваджено в жовтні 2014 року. Непрацездатні ВПО мали право на виплату 884 грн на місяць. Виплата була вдвічі меншою для працездатних осіб. Виплати інвалідам ухвалено на рівні прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб (949 грн до вересня, 1074 грн у вересні-грудні 2015 року). Максимальний розмір допомоги на родину не може перевищувати 2400 грн на місяць.

Як і раніше, особи із окупованої території можуть отримувати пенсії та інші соціальні виплати лише після реєстрації ВПО на контрольованій Україною території. Тому не дивно, що більшість зареєстрованих ВПО було пенсіонерами. Водночас досвід свідчить, що велика їх частка надалі проживала на окупованій території, що спонукало уряд ініціювати верифікацію виплат ВПО в першій половині 2016 року.

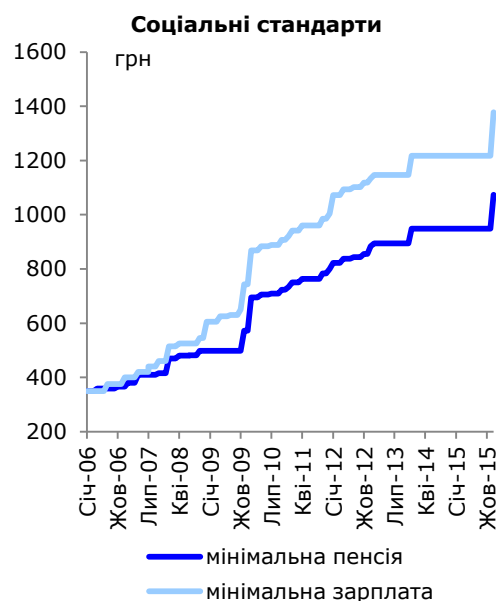
Пенсійна система: Високий дефіцит Пенсійного фонду

Доходи. Сукупні доходи Пенсійного фонду (включно із трансфертом з Державного бюджету для фінансування спеціальних пенсійних програм та дефіциту Фонду) зросли на 10,3% до 265 млрд грн. Власні доходи збільшились лише на 3,6%, незважаючи на зростання середньої заробітної плати на 26% через суттєве зниження кількості платників єдиного соціального внеску (ЄСВ), передусім на Донбасі.

Трансферт з Державного бюджету Фонду на виплату пенсій за спеціальними пенсійними програмами зріс лише на 3,1% (не включаючи 14 млрд грн на авансову виплату пенсій) через заморожені пенсії протягом більшої частини року, зниження пенсій для працюючих пенсіонерів та інші заходи із зниження видатків Фонду. В кінці року парламент дозволив уряду перерахувати до Фонду додатковий трансферт у 14 млрд грн для авансової виплати пенсій за січень 2016 року у грудні 2015 року.

Видатки. Щоб стримати зростання видатків Пенсійного фонду, Верховна Рада ухвалила скорочення розміру пенсій для працюючих пенсіонерів. За даними Пенсійного фонду кількість працюючих пенсіонерів скоротилась з 927 тисяч осіб у квітні до 645 тисяч осіб в кінці року. Пенсії було повністю скасовано для пенсіонерів, які продовжують надалі працювати прокурорами, судьями, депутатами або державними службовцями. Вік виходу на пенсію було підвищено для окремих категорій працівників, які мають право на ранній вихід на пенсію (зокрема, для шахтарів, пілотів, працівників сільського господарства тощо). Крім того в червні 2015 року було ухвалено рішення про скасування спеціальних пенсій для нових пенсіонерів (вже призначені спеціальні пенсії надалі платитимуть без змін).

Підвищення мінімальної пенсії у вересні призвела до зростання середньої пенсії, яка становила 1700 грн на 1 січня 2016 року (зростання на 7,5% протягом року). Крім того, Пенсійний фонд також сплачував пенсії пенсіонерам з окупованих територій, які зареєструвались як ВПО. За даними Пенсійного фонду близько

Джерело: Закони про Державний бюджет на 2006-2015 рр.

Джерело: Пенсійний фонд

Джерело: Пенсійний фонд

83% пенсіонерів з окупованих територій на Донбасі було зареєстровано як ВПО і вони отримували пенсії протягом року. В результаті видатки Пенсійного фонду зросли на 9,1% протягом року.

Діловий клімат – підприємства: Негативні оцінки не віщують позитивних змін у 2016 році

Загальноекономічна ситуація. Згідно із квартальним опитуванням підприємств ІЕД^{xi}, протягом 2015 року оцінка загальноекономічної ситуації в Україні керівниками промислових підприємств стала менш негативною. Очікування щодо її майбутніх змін були близькими до нуля і тільки в останньому кварталі 2015 року стали дещо оптимістичнішими.

2015 рік розпочався із посилення воєнного конфлікту на Сході України, що ще більше погіршило економічну ситуацію. Це відобразилось у негативній оцінці ділового клімату в країні. У лютому 2015 року значення індексу оцінки ділового клімату впало до рівня -0,42^{xii} із -0,29 у жовтні 2014 року. З цього часу значення індексу поступово зростало протягом року через зменшення частки керівників підприємств із негативними оцінками – їхні оцінки ставали нейтральними. У результаті цього, протягом року індекс залишався нижчим від нуля: -0,35 у квітні, -0,26 у липні та -0,17 у жовтні. У четвертому кварталі 2015 року 25,1% промислових підприємств оцінили діловий клімат негативно, тоді як лише 6,4% оцінили його позитивно.

Індекс очікувань бізнесу щодо змін загальноекономічної ситуації протягом наступних шести місяців залишався близько нуля протягом року. Лише у жовтні 2015 року, коли частка песимістичних прогнозів зменшилась, індекс очікуваних змін сягнув найвищої позначки за увесь рік: 0,13. Крім цього, значення цього індексу наприкінці 2015 року зросло порівняно із відповідним значенням у жовтні 2014 року, коли індекс очікувань бізнесу щодо змін загальноекономічної ситуації протягом наступних шести місяців становив -0,08.

Перешкоди для розвитку бізнесу. У 2015 році продовжувався вплив політичної нестабільності на українські промислові підприємства. Проте ринкові умови набули більш істотного значення для розвитку бізнесу. Підприємства назвали низький попит та брак коштів основними перешкодами для зростання обсягів виробництва у 2015 році.

Низький попит був найбільш значимою перешкодою для опитаних підприємств у 2015 році. Він вийшов на перше місце серед усіх перешкод для бізнесу у кожному кварталі, у якому проводилося опитування. 70% представників бізнесу повідомили про цю проблему у третьому кварталі 2015 року. А наприкінці року майже дві третини підприємств переживали брак попиту. Ця тенденція тривала ще із 2014 року, коли частки підприємств, що повідомляли про низький попит, також були більшими від інших у кожному кварталі.

Більше половини опитаних підприємств стикались із проблемами ліквідності протягом року. Ймовірно, причиною цього були невеликі надходження коштів (див. *Фінансовий стан підприємств*) та обмежений доступ до банківського кредитування (див. *Банківський сектор*). Частка підприємств, яким бракувало коштів, сягнула майже 60% у другому кварталі 2015 року. Наприкінці року 28,1% респондентів повідомили про те, що високі відсоткові ставки перешкождали зростанню їхнього бізнесу, а 12,5% з них повідомили про проблеми із доступом до кредитів.

Регуляторний клімат став однією із найбільших перешкод для розвитку бізнесу 40,7% підприємств в останньому кварталі 2015 року. Це значно відрізняє 2015 рік від 2014 року, коли частка підприємств, яким перешкоджав несприятливий регуляторний клімат, зменшилась до 24% до кінця року.

Перешкоди для зростання виробництва

	I кв. 15	II кв. 15	III кв. 15	IV кв. 15
Низький попит	58,9	63,8	70	61,5
Нестабільна політична ситуація	42	44,4	37	39,1
Проблеми ліквідності	54	59,3	55	51,1
Брак сировини	31	32,2	28,7	26,3
Високі ставки кредитів	23	24,3	26,9	28,1
Надмірне оподаткування	42,9	32,2	37	27,2
Несприятливий регуляторний клімат	36,5	35,3	31,2	40,7
Високий конкурентний тиск	25,8	24	26	34,3
Проблеми з енергопостачанням	16,9	11,2	10,1	6,1
Доступність кредитів	11,3	12,2	11,3	12,5
Високий регуляторний тиск	19	19,9	19	22
Зміни в економічному законодавстві	11,3	12	9,2	13,8
Корупція	8,3	8,6	9,2	12,5
Застарілі технології	10,7	4,9	6,1	8,9
Недостатньо кваліфікованих працівників	3,4	6,4	4	7,6
Брак виробничих потужностей	1,2	4,9	5,8	4,6

Джерело: Опитування ІЕД

Наприкінці 2015 року нестабільна політична ситуація зашкодила розвитку бізнесу 39,1% респондентів. Негативний вплив політичної нестабільності відчувався протягом всього року на приблизно такому ж рівні. У цьому аспекті 2015 рік відрізняється від 2014 року, оскільки у 2014 році вплив нестабільної політичної ситуації посилювався і більш, ніж половина підприємств повідомляла про цю проблему наприкінці 2014 року.

Частка підприємств, які стикались із проблемою високого конкурентного тиску, збільшилася із 25,6% у першому кварталі року до 34,3% у четвертому кварталі. Це може бути результатом низького попиту, через який зростає конкуренція, а також показником все більшої ролі ринкових умов для підприємництва, значення яких зростає із зменшенням ризиків у сфері політики та безпеки.

Відсоток підприємств, що назвали високі податки ключовою перешкодою для розвитку бізнесу, різко зменшилось із 42,9% на початку року до 27,2% наприкінці року. Це можна пояснити зростанням важливості інших факторів. Частка промислових фірм, які переживають брак сировини, також зменшилась, що може вказувати на те, що підприємства деякою мірою відкоригували свої ланцюжки доставки, а також на деяке послаблення військового конфлікту на Сході.

Крім цього, наприкінці 2015 року високий регуляторний тиск був перешкодою для 22% підприємств, а 13,8% повідомили, що перешкодою для їхнього бізнесу стали часті зміни економічного законодавства. Також було зафіксовано невелике зростання часток підприємств, для яких проблемою була корупція (з 8,3% респондентів у першому кварталі до 12,5% у четвертому) та брак кваліфікованих працівників (про що повідомило 3,4% опитаних у першому кварталі та 7,6% у четвертому).

Інвестиційна діяльність. На початку 2015 року 30,7% керівників промислових підприємств висловили готовність здійснювати інвестиції у 2015 році^{xlii}. Відсоток таких підприємств зменшився порівняно із 2014 роком, коли 44,5% підприємств планували інвестувати. Частка фірм, які здійснили інвестиції у 2015 році, залишилася приблизно на тому ж рівні, як і в 2014 році. Таких фірм було близько 36% у зв'язку з обмеженим фінансуванням (див. *Інвестиції*).

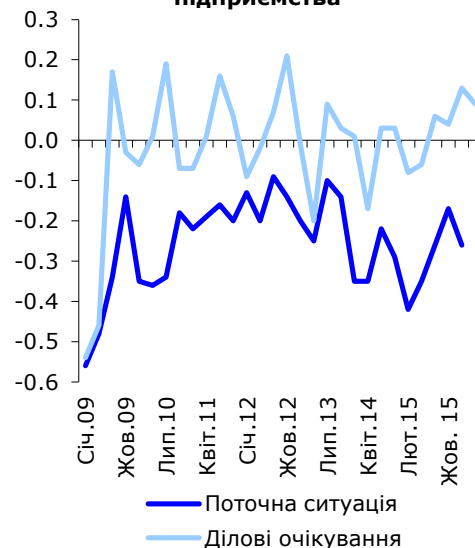
Інвестування, ймовірно, не збільшиться істотно у 2016 році, оскільки 69,8% опитаних підприємств оцінили інвестиційний клімат у 2016 році як несприятливий. Проте, цей відсоток відносно покращився порівняно із 2015 роком, коли 86,2% керівників підприємств вважали цей час не найкращим для інвестицій. Оцінка інвестиційного клімату була здійснена за допомогою наблизеної змінної: вказані 69,8% – це частка опитаних, які сказали, що 2016 рік «не сприятливий для купівлі нового обладнання». Найбільшими перешкодами для інвестиційної діяльності, за повідомленнями підприємств у першому кварталі 2016 року, були брак доходів (для 45,5% підприємств), обмежений доступ до кредитування (29,3%) та висока вартість кредитів (27,4%).

Дерегуляція: Покращення, які могли би бути більш значним

Дерегуляція. У 2016 році Україна посіла 83 місце з 189 країн у рейтингу Ведення бізнесу (звіт, в основному, ґрунтується на даних за 2015 рік), в порівнянні з 87 місцем роком раніше. Найбільший прогрес, згідно зі звітом, був пов'язаний з реєстрацією компаній.

В цілому, дерегуляція була у фокусі політики уряду протягом року. Уряд окреслив перелік понад 200 першочергових заходів з дерегуляції, 70 з яких було впроваджено вже до березня 2015 року. У березні уряд затвердив План дерегуляції^{xliii}, спрямований на прискорення відповідного процесу. План містить понад 130 заходів, які повинні бути реалізовані у 2015-2016 роках.

Індекси ділового середовища: підприємства

Джерело: Опитування ІЕД

Чи сприятливий зараз час для інвестицій?, % підприємств

Джерело: Опитування ІЕД

Очікуваний економічний ефект від реалізації цих заходів оцінено у 50-70 млрд гривень до 2020 року.

12 лютого парламент ухвалив закон про дерегуляцію^{xliv} (набув чинності 6 квітня). Закон покликаний наблизити законодавство до норм ЄС. Зокрема, закон спрощує процедуру заснування і ведення бізнесу, знижує вплив державних органів на бізнес, а також підвищує захист інвесторів.

У 2015 році перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, скоротився з 56 до 30. Крім того, було скасовано 16 сертифікатів продукції (в тому числі ті, які стосуються дитячого харчування та засобів для чищення). Ці заходи дозволять українським компаніям заощадити 10-15 грн млрд.

Істотне поліпшення регулювання відбулось у секторі сільського господарства, де було скасовано або спрощено понад 50 дозволів і процедур. Зокрема, Верховна Рада скасувала сертифікати якості зерна, дозвіл на транспортування продукції рослинного походження, імпорту агрохімікатів, сертифікації худоби, безпеки харчових продуктів, рибальства і т.д. Крім того, лише скорочення видачі фітосанітарного сертифікату з 5 до 2 днів дозволить заощадити бізнесу близько 5 млрд грн на рік. За деякими оцінками, дерегуляція в сільському господарстві дозволить заощадити українським компаніям 12 млрд гривень.

Дерегуляція в добувній промисловості була пов'язана зі спрощенням отримання дозволів на видобуток корисних копалин, що зменшить витрати компаній на 3 млрд грн щороку. Крім того, в 2015 році Уряд ліквідував монопольне становище Укррекоресурси (державне підприємство з управління відходами), що дозволить заощадити бізнесу 5-7 млрд грн до 2020 року.

Разом з тим, поліпшення регуляторного середовища могло б бути більшим. Головними перешкодами на шляху дерегуляції є відсутність співпраці як між Урядом і Парламентом, так і всередині самого уряду. Багато дерегуляційних ініціатив ще не були розглянуті у парламенті.

Щоб обмежити прийняття «поганого» регулювання Уряд запровадив проведення М-тесту як складової частини аналізу регуляторного впливу. М-тест полягає в аналізі можливого впливу нових законодавчих пропозицій на малий бізнес: якщо відповідна пропозиція викликає високе адміністративне навантаження, то її можуть не прийняти. Проте, існує проблема, пов'язана із проведенням М-тесту: він розраховує витрати, які понесе малий бізнес в результаті запровадження нормативного акта, але не розраховує відповідні вигоди. Тому висновок М-тесту може бути оманливим.

В ході вироблення та здійснення регуляторної політики була змінена її інституційна структура. На додаток до Державної регуляторної служби України (центрального орган виконавчої влади, відповідальний за дерегуляцію), Міністерством економічного розвитку та торгівлі у співпраці зі Світовим Банком та Урядом Канади було створено нову незалежну організацію – Офіс ефективного регулювання^{xlv}, діяльність якого спрямована на поліпшення регуляторного середовища в Україні.

Технічні регулювання: Суттєвий прогрес в реформі

У 2015 році Україна суттєво просунулась в гармонізації технічного регулювання до директив ЄС. Численні регулювання, успадковані від Радянського Союзу було замінено європейськими стандартами.

Правила ЄС. У серпні 2015 року Кабінет Міністрів ухвалив Стратегію розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року,^{xlvi} яка повинна ліквідувати технічні бар'єри у торгівлі з ЄС. Стратегія передбачає гармонізацію технічного регулювання із законодавством ЄС (перелік відповідних директив та законів ЄС визначено у Плану дій до Стратегії), розвиток інституцій та інфраструктури. Запровадження Стратегії, як очікується, стимулюватиме модернізацію економіки України та експорту.

Позиція України в рейтингу Ведення бізнесу

Теми	DB 2016 Rank	DB 2015 Rank
Реєстрація підприємства	30	70
Отримання дозволу на будівництво	140	139
Підключення до електромереж	137	138
Реєстрація власності	61	64
Кредитування	19	17
Захист інвесторів	88	87
Оподаткування	107	106
Міжнародна торгівля	109	109
Забезпечення виконання контрактів	98	98
Відновлення платоспроможності	141	141

Джерело: рейтинг Ведення бізнесу Світового банку

До кінця 2015 року вісім технічних регулювань було суттєво наближено до відповідних директив ЄС.^{xvii}

У 2015 році було ухвалено закон про технічні регламенти та оцінку відповідності.^{xviii} Закон визначає єдині принципи оцінки відповідності, яка відповідає нормам та практиці ЄС та COT, передбачає, що обов'язкова сертифікація продукції (архаїчний елемент радянської системи) не буде обов'язковою з 2018 року.

Стандарти. Протягом 2015 року кількість національних стандартів України скоротилась на 40% з 29 699 у 2014 році. Кількість національних стандартів, які гармонізовано з міжнародними нормами зросла на 24%. У 2015 році Міністерство економічного розвитку та торгівлі також скасувало 14 100 ГОСТів, які було ухвалено ще до 1992 року (порівняно із 122 стандартами, скасованими у 2014 році та 3800 стандартами, які було скасовано у 2006-2013 роках). На 1 січня 2016 року в Україні було 17 889 національних стандартів, 10 964 з яких гармонізовано з міжнародними та європейськими нормами.^{xlix}

Публічні закупівлі: Більше прозорості сприяє заощадженням

У 2015 році Міністерство економічного розвитку та торгівлі продовжило зусилля з підвищення ефективності державних закупівель, оскільки за його оцінкою втрати від корупції та низької конкуренції залишилися високими навіть після запровадження нового закону про закупівлі, ухваленого у 2014 році.ⁱ Тому Міністерство ініціювало пілотний проект із запровадження системи електронних закупівель – ProZorro. 12 лютого 2015 року кілька міністерств провели пілотні електронні закупівлі через ProZorro, що стало можливим завдяки змінам до закону, внесеним у січні. Шість торговельних майданчиків було приєднано до ProZorro. Інші центральні органи виконавчої влади приєдналися до системи протягом року. Система включала невеликі електронні закупівлі товарів та послуг: відповідно до 200 000 грн та 1,5 млн грн. (до 1 жовтня, пороги становили відповідно до 100 000 грн та 1,0 млн грн.), на які не поширювалась дія закону про державні закупівлі. В цілому, протягом першого року роботи через систему ProZorro було проведено 73500 тендерів на суму 15,3 млрд грн. За офіційною оцінкою заощадження становили 14% від виділеного на закупівлі фінансування.

В кінці грудня 2015 року парламент ухвалив поданий Кабінетом Міністрів закон про Публічні закупівлі.ⁱⁱ Закон відповідає нормам Директив ЄС щодо закупівель. Водночас український закон робить електронні закупівлі обов'язковими (в Директивах ЄС вони є одним із варіантів проведення закупівель). В Україні обов'язковість електронних закупівель пояснено традиційно високою корупцією в публічних закупівлях. Всі центральні органи виконавчої влади та державні монополії повинні перейти на закупівлі через ProZorro з 1 квітня 2016 року, а інші державні замовники (включно із державними підприємствами та бюджетними установами) – з 1 серпня 2016 року.

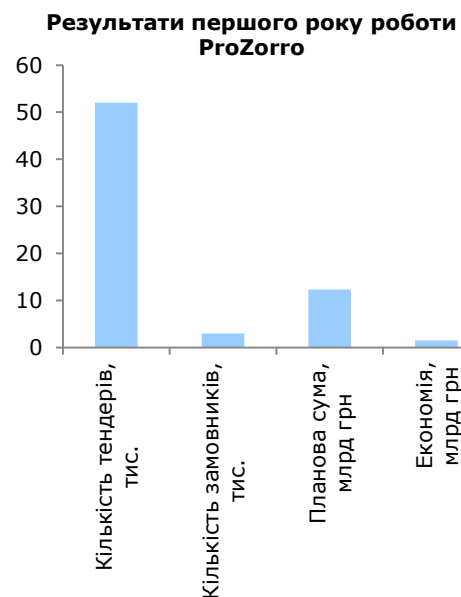
Система ProZorro повинна використовуватись для закупівлі товарів та послуг на понад 200 000 грн та робіт на понад 1,5 млн грн (ці пороги збільшено для закупівель природних монополій до відповідно 1,0 млн грн та 5,0 млн грн). Систему також можуть використовувати для менших закупівель для отримання нижчої ціни. Закон передбачає електронну процедуру оскарження. Електронні закупівлі через ProZorro також мають вбудовані механізми, що сприяють прозорості.

Фінансовий стан підприємств: Від'ємний консолідований фінансовий результат

Консолідований фінансовий результатⁱⁱⁱ підприємств у 2015 році був від'ємний і становив 230,6 млрд грн., тоді як у 2014 році він був від'ємний у сумі 389,1 млрд грн. Частка збиткових

Джерело: Doing Business, <http://www.doingbusiness.org/>

Джерело: ProZorro

підприємств зменшилася на 5,8 відсоткових пунктів до 31,9% всіх підприємств. Величина прибутків прибуткових компаній зросла, тоді як величина збитків інших компаній зменшилася.

Лише сільське господарство та сектор освіти закінчили рік з позитивним фінансовим результатом. Зокрема, сільське господарство утрічі збільшило консолідований прибуток. Це було зумовлено зростанням цін на сільськогосподарські продукти, високим рівнем попиту та ефективними заходами уряду з дерегуляції. Поліпшення фінансових результатів в секторах транспорту та торгівлі відбулося тому, що компанії мали можливість збільшити ціни, незважаючи на низький попит.

Консолідовані збитки в секторі будівництва зросли на 16,7%. Це передусім було наслідком низького попиту, нестачі фінансування та зростання цін на проміжні продукти. Найбільше консолідовані збитки зросли у фінансовому та страховому секторах через проблеми у банківському секторі та низький попит на страхові послуги.

Консолідовані фінансові збитки в промисловості виростили на 9,4% у зв'язку з низьким попитом та воєнним конфліктом на Сході. Так, фінансові збитки в добувній промисловості виростили більше ніж у п'ять разів через військовий конфлікт на Сході. Прибутки прибуткових компаній в секторі зменшилися, тоді як збитки виростили (хоча частка прибуткових компаній практично не змінилася). Консолідовані фінансові збитки компаній переробної промисловості зменшилися на 9,1%. Фармацевтичний та текстильний сектори завершили рік з консолідованим прибутком завдяки імпортозаміщенню. Прибутки компаній, зайнятих виробництвом комп'ютерів, оптичного та електронного обладнання, найвірогідніше, пояснюються позитивним впливом імпортозаміщення та воєнними замовленнями. Водночас, незважаючи на підвищення комунальних тарифів на газ та опалення, відбулося зростання консолідованих збитків в секторі постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря (частка збиткових компаній у секторі виростила).

Науково-технічна та інноваційна діяльність: падіння з надією на позитивні зміни

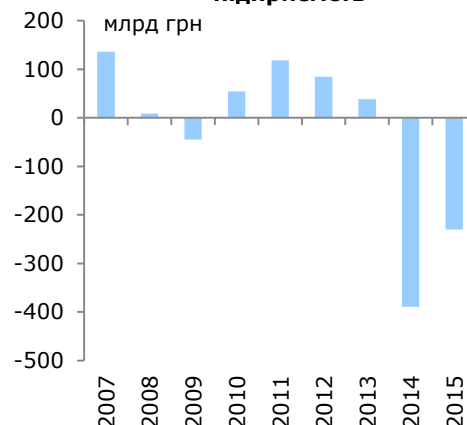
Економічна криза обумовила подальше падіння показників в науковій та науково-технічній діяльності в 2015 році. Проте, в цій сфері відбулися дві важливі події, які можуть сприяти її розвитку в майбутньому. По-перше, було ухвалено новий Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». По-друге, Україна стала асоційованим членом Програми Горизонт 2020^{liii}.

Наукові установи та кадри. У 2015 році кількість організацій, що виконували наукові та науково-технічні роботи (ННТР), зменшилася. Так, лише за перше півріччя 2015 року вона скоротилася на 9% до 909 установ^{liv}. Загальна кількість працівників скоротилася на 7,3% до 101,6 тисяч осіб. Ймовірно, це відбулося через закриття низки науково-дослідних інститутів, звільнення пенсіонерів, а також низький рівень заробітної плати в державних науково-дослідних установах, який змусив молодих співробітників шукати кращі робочі місця^{lv}.

Наукоємність ВВП^{lvi}. Загальний обсяг витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2015 році збільшився на 18,5% до 12,2 млрд грн у фактичних цінах, але в реальному вимірі мало місце зниження на 3,1%^{lvii}. Частка фінансування витрат на виконання ННТР за рахунок державного бюджету знизилася з 39,0% в 2014 році до 34,5% в 2015 році. Загальний рівень наукоємності ВВП в 2015 році знизився до 0,61%, тоді як питома вага витрат на ННТР з державного бюджету знизилася до 0,21%, що є найнижчим показником з 1991 року.

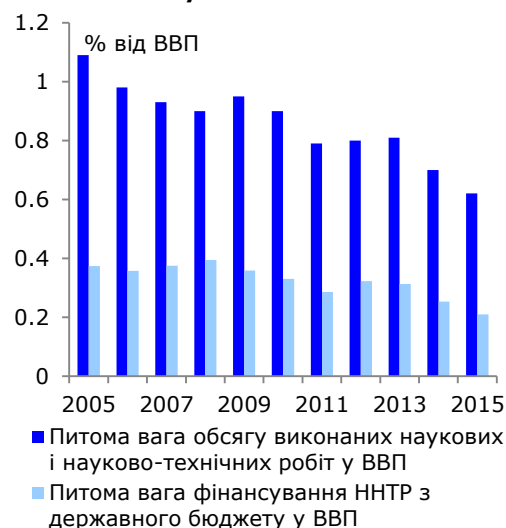
Структура витрат зазнала незначних змін. Частка витрат на оплату праці знизилася на 3,8 відсоткових пунктів до 44,8%. Матеріальні витрати в структурі ННТР склали 28,4%. Капітальні витрати залишилися на низькому рівні (менше 3% від загальних

Консолідований фінансовий результат українських підприємств

Джерело: Держстат статистика 2015, 2015 років не включає АР Крим та зону АТО

Наукоємність ВВП

Джерело: Держстат

витрат на ННТР). Така структура фінансування гальмує розвиток наукової та науково-технічної діяльності в майбутньому, що, в свою чергу, може підірвати потенціал зростання економіки в середньо- і довгостроковій перспективі^{lviii}.

Законодавство. У 2015 році було ухвалено новий Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»^{lix}. Відповідно до Закону будуть створені Національна рада України з питань розвитку науки і технологій та Національний фонд досліджень. Нацрада стане постійним консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України. Її діяльність буде спрямована на забезпечення ефективної взаємодії між науковим співтовариством, урядом і бізнесом. Новий закон також передбачає більше можливостей для науково-дослідних інститутів для створення економічних партнерств (компаній) для ефективного використання прав інтелектуальної власності. Очікується, що державні витрати на ННТР також збільшаться. Для оптимізації структури науково-дослідних установ у 2016 році заплановане проведення незалежної оцінки ефективності їх діяльності. До функцій Національного фонду досліджень належатиме надання грантів на виконання фундаментальних і прикладних досліджень; розвиток української науково-дослідницької сфери та її інтеграції до світової; сприяння науково-технічному співробітництву та обміну.

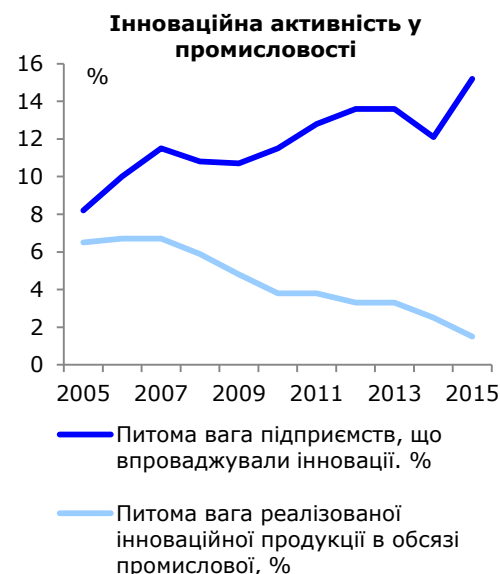
Горизонт 2020. У 2015 році Україна отримала статус «асоційованого члена» Програми Горизонт 2020. Відповідна угода була підписана Україною з ЄС та ратифікована українським парламентом у липні 2015 року. Це дозволить Україні брати участь у всіх конкурсах Горизонту 2020 на рівних з державами-членами ЄС, в тому числі подавати заявки на фінансову підтримку малих та середніх інноваційних підприємств та брати участь в структурах управління Програмою^{lx}.

Інноваційна діяльність промислових підприємств^{lxi}. Дані щодо інноваційної діяльності у 2015 році були доволі неоднозначними. Кількісні характеристики зросли, тоді як якісні навпаки скоротилися. Кількість підприємств, що впроваджували інновації в 2015 році, збільшилася на 3,1 відсоткових пунктів до 15,2%^{lxii}. Проте питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації промислової продукції знизилася на 1,1 відсоткових пунктів до лише 1,5%. В абсолютних цифрах обсяг реалізації інноваційної продукції склав 23,1 млрд грн. порівняно із 25,7 млрд грн. у 2014 році. Натомість мало місце збільшення обсягу експортованої інноваційної продукції з 7,1 млрд грн (29,2% від загального обсягу реалізації інноваційної продукції) у 2014 році до 10,8 млрд грн (46,8%) у 2015 році, що може свідчити про потенціал промислових підприємств для збільшення експорту продукції з більш високою доданою вартістю^{lxiii}.

Монетарна політика: Шлях до інфляційного таргетування

Плани по переходу до таргетування інфляції обговорювались більш-менш активно протягом більш ніж десяти років і певну підготовку було здійснено до 2015 року. Однак у 2015 році перехід до таргетування інфляції справді почався. Зміни, які відбулись в НБУ, включають регулярні засідання з монетарної політики та підготовку і оприлюднення кварталних інфляційних звітів. У січні 2015 року НБУ створив Комітет з монетарної політики (КМП). КМП складається лише із працівників НБУ і не включає зовнішніх членів. КМП проводить засідання щомісяця для надання Правлінню НБУ рекомендацій щодо встановлення облікової ставки та інших питань монетарної політики. Правління НБУ зазвичай затверджує рекомендації КМП. У квітні 2015 року НБУ випустив перший інфляційний звіт і потім випускав його щокварталу.

Однак у першій половині 2015 року НБУ зосереджувався на стабілізації обмінного курсу, щоб зберегти контроль над інфляцією. НБУ посилив валютні обмеження (див *Обмінний курс*),

Джерело: Держстат

Джерело: НБУ

переглянув резервні вимоги, що призвело до вищих обов'язкових резервів, та різко збільшив ставку за депозитними операціями. Відсоткова ставка за депозитними сертифікатами овернайт збільшилась з 7,5% річних на початку 2015 року до 20% річних у березні. Попит на операції рефінансування НБУ був дуже невеликим через жорсткі вимоги до застави та високі процентні ставки.

У квітні 2015 року коливання обмінного курсу зменшились і базова інфляція сповільнилась до рівня навколо 1% дпм до червня. Тому в другій половині 2015 року монетарна політика НБУ стикалась із меншою кількістю викликів і почала мати більший вплив на відсоткові ставки. НБУ зменшив процентну ставку за депозитними сертифікатами овернайт з 20% річних до 18% річних у липні і зберігав її без змін до кінця 2015 року. Депозитні сертифікати були ключовим інструментом монетарної політики в 2015 році, оскільки здоровіші банки мало використовували рефінансування НБУ, але мали суттєву вільну ліквідність через суттєво нижче кредитування. Несподівано, облікова ставка НБУ, яка повинна бути основною ставкою монетарної політики, рухалась позірно незалежно від відсоткових ставок за депозитними сертифікатами. Облікова ставка була збільшена в березні до 30% річних з 14% річних на початку року та зменшена двічі до 27% річних та 22% річних в серпні та вересні. Зменшення облікової ставки відбувалось не фоні незмінної ставки за депозитними сертифікатами овернайт. Це зменшило сигнальну роль монетарної політики.

НБУ зменшив квазіфіскальні операції у 2015 році. Вимоги НБУ до центральних органів державного управління зросли на 76 млрд грн проти зростання на 189 млрд грн у 2014 році. Крім того, більша частина приросту відображала фінансування Фонду гарантування вкладів, а не субсидії державним компаніям як у 2014 році.

Номинальна грошова маса зросла на 4% у 2015 році, оскільки інфляція та знецінення гривні компенсували наслідки зменшення вкладів у іноземній валюті та закриття банків (див. *Банківський сектор*).

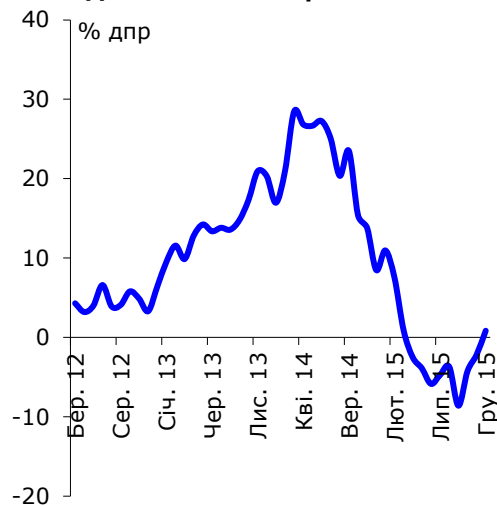
В цілому, монетарна політика у 2015 році наблизилась ближче до таргетування інфляції та більшої ефективності операцій монетарної політики. Відсоткові ставки монетарної політики були високими в номінальному виразі, але помірними, зважаючи на фактичну та очікувану інфляцію. Банківське кредитування було обмеженим у 2015 році, але переважно через структурні проблеми банків, а не монетарну політику.

Інфляція: Зростання споживчих цін сягнуло 49% у 2015 році.

Інфляція прискорилась з 12,1% в 2014 році до 48,7% в середньому за 2015 рік та сягнула найвищого за 20 років показника. У квітні 2015 року зростання ІСЦ було навіть швидшим на рівні 60,9% дпм. Зростання цін коливалося від 6% в середньому для телекомунікацій до 116% для витрат на комунальні послуги та утримання житла. Суттєва конкуренція та невеликі операційні витрати стримували ціни на мобільний зв'язок та Інтернет, а підвищення тарифу на газ більш як в 5 разів призвело до різкого зростання індексу цін на комунальні послуги. Зміни цін на більшість товарів та послуг було в межах 30-50% включно з підвищенням цін на продукти харчування на 41,5%.

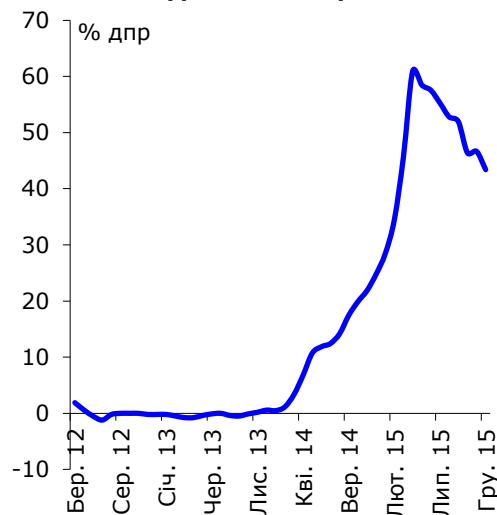
Знецінення гривні було основною причиною різкого зростання цін у 2014 та 2015 роках після кількох років невеликої інфляції. Обмінний курс гривні стрибнув з 11,8 грн за дол. США в середньому у 2014 році до 21,8 грн за дол. США у 2015 році. Це збільшило вартість імпорту включно з цінами на імпортовані споживчі та інвестиційні товари, витрати на енергоносії та вартість інших імпортованих складників. Ціни на експортні товари, такі як зерно та сталь, теж пішли вгору. Знецінення гривні

Динаміка монетарної бази

Джерело: НБУ

Динаміка ІСЦ

Джерело: Держстат

також підвищило інфляційні очікування. Це збільшило витрати на працю і транспорт та стимулювало збільшення внутрішніх націнок. З боку попиту, номінальний роздрібний товарооборот зріс лише на 13% у 2015 році, а роздрібний продаж послуг підвищився на 40%. Це відображало повільне зростання зарплат та пенсій, а також негативні настрої споживачів. Світовий попит також зростав повільно, що призвело до падіння цін на сировинні товари. Індекс світових цін на сільськогосподарські продукти впав на 19% у 2015 році, а ціна спот нафти марки Brent зменшилась майже вдвічі до 52 дол. США за барель у 2015 році (порівняно з 99 дол. США за барель у 2014 році).

Варто відзначити, що по мірі стабілізації обмінного курсу в другій половині року, інфляція різко зменшилась. Базовий ІСЦ зріс на 5,1% в другій половині 2015 року (грудень 2015 року до червня 2015 року) порівняно із зростанням на 28,2% в першій половині 2015 року (червень 2015 року до грудня 2014 року).

В цілому, базова інфляція становила 40,4% в середньому за 2015 рік. Це насамперед відображало вплив обмінного курсу на ціни та високі інфляційні очікування, що стримувались слабким попитом. Споживча інфляція була вищою за базову через різке підвищення тарифів на газ, опалення та воду (див. *Енергетика*).

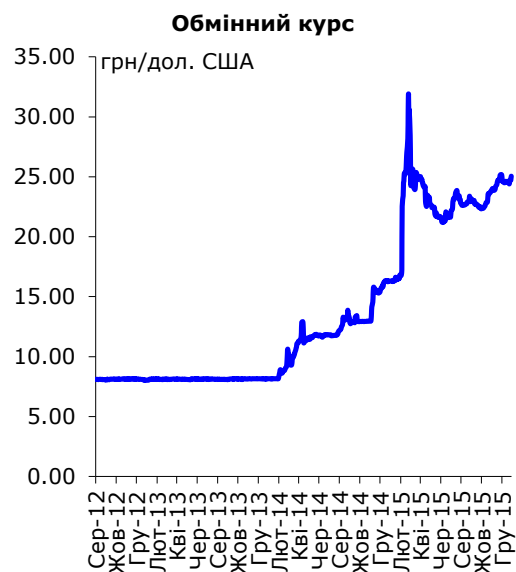
Обмінний курс: Шторм та повернення до стабільності

Коливання обмінного курсу різко зросли у першому кварталі 2015 року. Це відображало зусилля зменшити «сірий» ринок іноземної валюти, де компанії доплачували за валюту, куплену на міжбанківському ринку за нижчим «офіційним» обмінним курсом. НБУ перестав вимагати, щоб банки проводили угоди з іноземною валютою за курсом близьким до індикативного курсу, визначеного на аукціоні НБУ. Збільшення невизначеності призвело до падіння пропозиції та збільшення попиту на іноземну валюту. Активізація бойових дій на Донбасі зменшила надходження від експорту. У лютому 2015 року обмінний курс змінився з 18-20 грн за дол. США, що спостерігався на сірому ринку в кінці 2015 року та в січні 2015 року, до різких перепадів, що сягали 33 грн за дол. США. У відповідь НБУ посилив чинні адміністративні обмеження та впровадив додаткові.

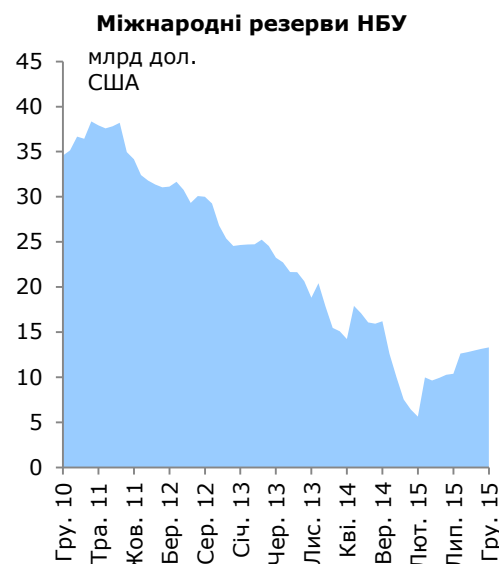
Нові правила гри на ринку дозволяли купівлю іноземної валюти лише компаніям без податкових боргів та залишків на вкладах в іноземній валюті. Операції купівлі понад 50 000 дол. США потрібно було подавати на погодження в НБУ і їх дозволяли провести лише на четвертий робочий день після замовлення за відсутності заперечень в НБУ. Виплати дивідендів та вилучення інвестицій з України було обмежено, а авансові платежі за імпортом понад 0,5 млн дол. США дозволяли лише як забезпечення за акредитивом.

Додаткові обмеження дозволили НБУ жорстко контролювати попит та пропозицію на валютному ринку та допомогли стабілізувати міжбанківський ринок. Додаткове мито на імпортом, що набрало чинності в лютому, також допомогло зменшити попит на валютному ринку, а зменшення бойових дій на Донбасі в другому кварталі 2016 року допомогло збільшити пропозицію. Як наслідок обмінний курс залишався в проміжку 21-23 грн за дол. США протягом решти 2015 року. Зменшення коливань курсу також сприяло зменшенню девальваційних очікувань. Восени 2015 року сезонне зростання попиту на іноземну валюту дещо ослабило гривню, але пропозиція теж зросла через більші доходи від сільськогосподарського експорту (див. *Торгівля товарами*).

Загалом, адміністративні заходи допомогли зменшити коливання обмінного курсу. Знецінення гривні до 21-23 грн за дол. США було достатнім для балансування поточного рахунку платіжного балансу, а надходження від міжнародних донорів допомагали балансувати фінансовий рахунок. Адміністративні обмеження зменшували ліквідність валютного ринку, сприяли чорному ринку іноземної валюти та за умови продовження могли обмежити

Джерело: НБУ

Джерело: НБУ

зовнішні інвестиції. Втім обмінний курс навколо 22 грн за дол. США не призвів, здається, до дисбалансів у економіці, а адміністративні заходи допомогли зменшити коливання курсу.

Банківський сектор: Очищення продовжилось

У 2015 році НБУ продовжив очищення банківської системи від проблемних банків. 26 банків припинили свою діяльність у 2015 році і ще у три банки було введено тимчасову адміністрацію і їх було продано інвесторам. Для порівняння 37 банків провалилось у 2014 році (включно з чотирма банками з Криму та Донбасу, що припинили роботу в 2014 році, але були офіційно ліквідовані у 2015 році). Серед інших банків провалились Дельтабанк (четвертий за активами банк на початку 2015 року) та «Фінанси та кредит» (13-й за розміром банк). 26 ліквідованих банків разом мали 16% банківських активів на початку 2015 року включно з 19% кредитів та 42% кредитів фізичним особам в іноземній валюті. Ліквідовані банки також утримували 14% вкладів юридичних осіб та 18,5% вкладів фізичних осіб. Більшість вкладів фізичних осіб була гарантованою Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). До 99% всіх вкладів повністю гарантувались ФГВФО у 2015 році. ФГВФО виплатив 45 млрд грн вкладникам закритих банків. Якщо вірити ЗМІ, то значна частина виплат ФГВФО залишилась у банківській системі. Ймовірність отримання своїх вкладів у вкладників-юридичних осіб значно менша, оскільки надходження від продажу активів закритих банків невеликі і йдуть спочатку на покриття витрат ФГВФО на виплату гарантованих вкладів, а потім вкладникам фізичним особам, вклади яких перевищують гарантовані 200 000 грн.

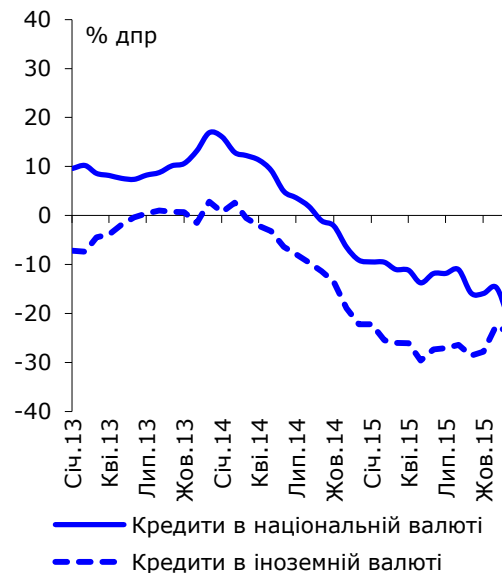
109 банків, що залишались платоспроможними, коли вони підготували звітність за 2015 рік в кінці квітня 2016 року мали кращі результати, ніж закриті банки. 77 з них мали операційний прибуток на загальну суму 36 млрд грн, а решта 32 мали операційні втрати на суму 12 млрд грн. Через жорсткіший банківський нагляд з боку НБУ вони збільшили резерви на покриття втрат на 97 млрд грн, і резерви на втрати за кредитами сягнули 30% від загальної суми кредитів. Важко визначити, яка частина втрат за кредитами сформувалась у 2015 році, а які з'явилися у попередніх роках і були оприлюднені у 2015 році.

Внаслідок втрат за кредитами, капітал банків різко зменшився, що суттєво зменшило простір для кредитування банками. Чиста заборгованість за кредитами юридичним особам в іноземній валюті впала на 28% (в дол. США) в 2015 році^{lxiv}, а номінальні кредити в гривні юридичним особам зросли лише на 1%, незважаючи на високу інфляцію. Залишки за кредитами фізичним особам впали на 15% (скориговані на зміну обмінного курсу^{lxv}), а кредити в гривні впали на 6%.

Динаміка вкладів була більш позитивною в 2015 році. 109 банків збільшили залучені вклади на понад 6% (скориговані на зміну курсу) із зростанням гривневих вкладів на 36%. У складі гривневих вкладів залишки за поточними і картковими рахунками та іншими вкладками на вимогу зросли на 55%, а строкові депозити збільшились на 20%. Різке зростання гривневих вкладів на вимогу ймовірно відображає інфляцію, збільшення відсоткових ставок за вкладками на вимогу, а також зростання безготівкових розрахунків. Підвищення строкових депозитів могло стати наслідком зменшення виучення вкладів, реінвестування відсотків та переказ частини виплат за гарантованими вкладками у діючі банки. Низький рівень довіри до банківської системи ймовірно обмежив зростання строкових вкладів.

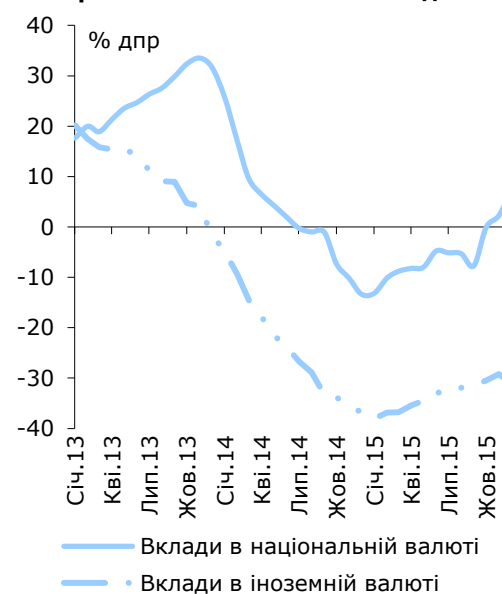
Загалом, у 2015 році пройшов ще один важкий рік для банківського сектора, де багато банків припинило роботу. Через великі втрати за кредитами банки втратили значну частину капіталу і були змушені різко зменшити обсяги нового кредитування. Втім більшість банків, що продовжили роботу, змогли отримати операційний дохід та збільшити гривневі вклади. Це допоможе банкам розширити кредитування у наступні роки.

Зростання банківських позик

Джерело: НБУ

Зростання банківських вкладів

Джерело: НБУ

Примітки

- i Наказ Кабінету Міністрів України, № 847-р, від 17.09.2014
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80>
- ii http://www.apd-ukraine.de/images/APD_AFPR_05_2014_ukr.pdf
- iii Закон України, № 1648-18, від 14.08.2014
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1648-18>
- iv Закон України, № 1602-18, від 22.07.2014
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-18>
- v Закон України, № 287-19, від 07.04.2015
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287-19>
- vi Законопроект № 4986-1, від 17.06.2014
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51363
- vii Законопроект № 2845-1, від 27.05.2015
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55372
- viii Закон України, № 864-19, від 08.12.2015
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/864-19>
- ix UkrAgroConsult
<http://agravery.com/uk/posts/show/ukraina-moze-rozpocati-eksport-nasinna-v-es-vze-z-2016-analitiki-rinku>
- x Закон України, № 867-19, від 08.12.2015
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/867-19>
- xi Наприклад Олег Нів'євський
<http://agroportal.ua/views/blogs/spetsialnyi-rezhim-nalogooblozheniya-nds-dlya-selkhozproizvoditelei-i-vto/>
- xii Закон України №329-19 від 09.04.2015
- xiii The Law of Ukraine #521-19 of 16.06.2015
- xiv Постанова КМУ №1039 від 2.12.2015
- xv Постанова КМУ №1002 від 05.12.2015
- xvi Дані за 11 місяців 2015 року
- xvii Постанова НКРЕКП №919 від 24.12.2014
- xviii Постанова НКРЕКП №227 від 26.02.2015
- xix Постанова НКРЕКП №584 від 03.03.2015
- xx <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/03/26/7032281/>
<http://www.epravda.com.ua/news/2015/05/21/543444/>
- xxi За офіційним обмінним курсом станом на 1 червня 2016 року.
- xxii Хоча у 2011 році його виключили з Переліку суб'єктів природних монополій на ринках «місцевий телефонний зв'язок» та «надання в користування каналів електрозв'язку», він досі обслуговує близько 90% абонентів фіксованого зв'язку в Україні.
- xxiii Річний звіт НКРЕКП за 2015 рік
- xxiv Відмінності між торговельним балансом за НБУ та за ДССУ виникають через те, що НБУ корегує дані ДССУ наступним чином: враховує неформальну торгівлю, перераховує імпорт з цін CIF у ціни FOB, враховує обсяги товарів для переробки.
- xxv Риженков, Микола, Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі. (2016). Лібералізація торгівлі з ЄС та її вплив на експорт України у 2015 році. Серія аналітичних записок Німецької консультативної групи та Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, РВ/10/2016
- xxvi Мовчан, Вероніка, Ірина Коссе, та Рікардо Джуччі. (2015). Тарифні квоти ЄС на імпорт з України. Серія аналітичних записок Німецької консультативної групи та Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, РВ/06/2015
- xxvii Закон України №. 73-VIII від 28 грудня 2014 року
- xxviii <http://economics.unian.ua/agro/1093203-kazahstan-pustiv-na-sviy-rinok-myaso-molochni-produkti-8-ukrajinskih-pidpriemstv.html>
- xxix http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=170845&cat_id=107177
http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=184787&cat_id=107177
- xxx http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150619_un_refugees_ukraine_az
- xxxi <http://korrespondent.net/ukraine/3461766-v-ukrayne-kolychestvo-pereselentsev-prevyslo-610-tysiach-chelovek>

http://unhcr.org.ua/attachments/article/1299/UNHCR%20External%20Update%20Ukraine%20Situation_7%2031%2012%202014.pdf

xxxii

<http://unhcr.org.ua/attachments/article/1299/UNHCR%20UKRAINE%20Operational%20Update%2024DEC15.pdf>

xxxiii

Закони № 245-VIII, 425-VIII, 592-VIII та 921-VIII.

xxxiv

Крім того, індексацію заробітних плат на інфляцію здійснюють лише в межах прожиткового мінімуму.

xxxv

Обговорення основних відмінностей між різними законопроектами представлено в Темі місяця Макроекономічного моніторингу України, №12, 2015 р.

xxxvi

За даними МВФ на початку 2015 року середній рівень державного боргу для країн з ринками, що формуються, оцінюється на рівні 39,7%.

xxxvii

Додатково, було домовлено про перепрофілювання боргів державних банків (Ощадбанку та Укресімбанку).

xxxviii

«Друга позика на політику розвитку» (DPL-II) для України, в основному, спрямована на: (i) поліпшення інвестиційного клімату для підтримки економічного зростання, (ii) створення фіскального простору для зростання шляхом зміцнення державних фінансів і проведення реформ у державному секторі; та (III) поліпшення адресності у наданні послуг і підвищення рівня соціальної інтеграції.

xxxix

Закон України № 1005-VIII від 16.02.2016, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1005-viii>

xl

http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/business_ida_industry/

xli

Значення індексів, подані без позначок, означають позитивне значення, а зі знаком мінус («-») мають негативне значення. Значення індексу – це середнє значення усіх оцінок у вибірці, розраховане шляхом присвоєння позитивним оцінкам значення 1, негативним – -1, а нейтральним – 0. Значення індексу стає негативним тоді, коли частка негативних оцінок або очікувань більша за частку позитивних.

xlii

Згідно із результатами спеціального дослідження інвестиційної діяльності підприємств, проведеному на початку 2015 року.

xliii

Розпорядження КМУ, № 357-р від 18 березня 2015, <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/357-2015-%D1%80>

xliv

Закон України, № 191-VIII від 12.02.2015, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/191-viii>

xlv

Детальніша інформація доступна за посиланням: <http://brdo.com.ua/>

xlvi

Розпорядження КМУ, від 19 серпня 2015 р. №844-р, <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/844-2015-%D1%80>

xlvii

“Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2015 рік)”, www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248115804&cat_id=247749488 (2015 рік)

xlviii

Закон від 15 січня 2015 року, №124-VIII, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/124-19>

xlix

“Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2015 рік)”, www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248115804&cat_id=247749488 (2015 рік)

l

Закон, №1197-VII від 10 квітня, 2014 року.

li

Закон, №922-VIII від 25 грудня 2015 року, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

lii

Фінансовий результат до оподаткування (Джерело: Держстат)

liiii

Горизонт 2020 є найбільшою Рамковою програмою ЄС з науки та інновацій <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020>

liiv

<http://ukrstat.gov.ua/express/expr2015/08/204pdf.zip>

liv

<http://ukrstat.gov.ua/express/expr2016/04/78.zip>

lvi

Наукоємність ВВП (обсяг витрат на ННТР у відсотках від ВВП) характеризує рівень інвестицій в отримання нових знань.

lvii

Власні розрахунки, що базуються на оціночному показнику дефлятора наукової та науково-технічної діяльності.

lviii

<http://ukrstat.gov.ua/express/expr2016/04/78.zip>

-
- lix Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26.11.2015. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
- lx http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4640_en.htm
- lxi Офіційна статистика інновацій надає регулярні дані лише для промислових підприємств з кількістю працівників вище 50. Інноваційні обстеження всіх підприємств проводяться один раз на два роки. Востаннє таке обстеження проводилося у 2012-2014 роках.
- lxii Власні розрахунки на основі даних Держстату. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2016/04/72pdf.zip>
- lxiii <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/04/72pdf.zip>
- lxiv Зміна з 01.01.2015 до 01.01.2016
- lxv Складова в іноземній валюті перерахована за курсом на кінець року.

Таблиці

Національні рахунки		П 11	П 11	IV 11	I 12	П 12	П 12	IV 12	I 13	П 13	П 13	IV 13	I 14 ^к	П 14 ^к	П 14 ^к	IV 14 ^к	I 15 ^к	П 15 ^к	П 15 ^к	IV 15 ^к
ВВП	млрд. грн.	310,3	368,5	362,6	292,3	346,0	387,1	379,2	303,8	354,8	398,0	408,6	316,9	382,4	440,5	447,1	375,5	455,2	563,9	584,8
реальний ВВП	% дпр	4,4	6,7	5,1	2,4	3,0	-1,3	-2,4	-1,3	-1,2	-1,1	3,4	-1,0	-4,3	-5,3	-14,4	-17,0	-14,7	-7,2	-1,4
Споживання домогосподарств (реальне)	% дпр	14,9	15,9	18,0	7,1	11,8	10,2	4,9	5,9	8,7	6,8	6,3	3,3	-7,8	-13,9	-12,2	-20,7	-28,1	-19,3	-13,0
Споживання сектору держ. управління (реальне)	% дпр	3,4	-9,4	-6,4	3,5	5,0	9,7	1,1	2,0	-0,9	-1,5	-2,9	-5,9	5,2	0,1	4,5	2,7	-5,9	-1,7	8,1
Валове нагромадж. осн. капіталу (реальний)	% дпр	4,1	17,8	10,8	15,3	18,7	-2,9	-2,1	6,1	-18,1	-8,9	-8,7	-19,9	-19,3	-28,0	-26,5	-22,8	-13,8	-6,3	1,4
Експорт тов/посл (реальний)	% дпр	2,7	-1,0	-5,5	-7,4	-6,3	-1,8	-7,2	-7,4	-13,5	-6,8	-4,5	-5,1	-2,3	-16,8	-31,1	-26,1	-22,1	-10,8	-5,8
Імпорт тов/посл (реальний)	% дпр	20,2	10,4	3,5	-2,9	11,9	6,6	-0,2	1,3	-15,7	1,7	-0,6	-11,8	-10,9	-32,3	-29,6	-19,8	-32,1	-18,2	-17,3
Сільське госп., мислив., ліс. госп. (реальна)*	% дпр	0,4	18,1	35,6	0,4	11,4	-8,0	-3,5	5,7	21,7	-2,8	36,5	5,7	-9,1	25,6	-20,6	-4,7	-11,8	-3,8	-3,6
Обробна пром. (реальна)*	% дпр	3,9	7,5	-4,2	2,5	0,5	-4,9	-6,6	-9,3	-9,9	-10,6	-9,8	-3,2	-5,4	-12,7	-13,2	-24,4	-20,7	-7,9	-0,2
Будівництво (реальна)*	% дпр	5,3	-7,7	-1,5	-4,9	1,7	-14,3	-18,7	-16,1	-19,4	-8,0	-4,4	4,7	-14,0	-26,3	-30,8	-30,4	-24,2	-9,1	10,8
Торгівля, ремонт (реальна)*	% дпр	3,3	8,3	4,2	2,1	3,4	-0,5	-2,0	0,2	-1,2	0,9	0,9	-3,0	-7,2	-18,4	-26,6	-25,0	-19,8	-13,6	-6,1
Транспорт (реальна)*	% дпр	12,1	10,4	13,2	-2,6	-3,2	-8,3	-10,5	-1,7	-0,8	1,3	2,7	-7,8	-10,9	-10,1	-11,0	-8,2	-2,3	-0,2	4,9
Платіжний баланс																				
Сальдо рахунку поточних операцій	млрд. дол. США	-1,7	-2,6	-4,3	-1,9	-3,7	-3,9	-4,8	-3,2	-2,3	-6,0	-5,0	-1,3	-0,8	-1,2	-1,4	-0,4	0,3	0,2	-0,3
Сальдо рахунку поточних операцій	% від ВВП	-4,4	-5,6	-9,6	-5,2	-8,5	-8,1	-10,1	-8,4	-5,1	-12,1	-9,8	-3,5	-2,5	-3,3	-6,7	-2,4	1,5	0,9	-1,1
Баланс товарів	млн. дол. США	-3211	-5098	-5771	-4292	-5818	-5503	-6233	-4635	-3677	-7881	-5935	-2195	-1185	-1412	-2336	-1111	-470	-662	-1066
Баланс послуг	млн. дол. США	1882	2523	1867	1864	1697	2361	1578	1349	1504	2575	1066	937	443	456	686	555	388	278	397
Поточні трансферти	млн. дол. США	878	988	803	683	805	777	711	533	589	480	547	241	494	306	500	558	715	644	711
Прямі іноземні інвестиції	млн. дол. США	2422	2090	1623	2012	1270	2037	1876	1082	496	1510	991	-665	-319	725	558	397	907	890	818
Портфельні інвестиції	млн. дол. США	116	43	210	1	74	83	358	713	568	655	-796	-241	-49	84	-17	141	10	13	13
Валові золотовалютні резерви	млрд. дол. США	37,6	35,0	31,8	31,1	29,3	29,3	24,5	24,7	23,2	21,6	20,4	15,1	17,1	16,4	7,5	10,0	10,3	12,8	13,3
Ринковий обмінний курс, грн./дол. США	середнє	7,98	7,99	8,01	8,03	8,04	8,09	8,11	8,11	8,14	8,15	8,21	9,14	11,71	12,58	13,56	21,23	21,26	21,74	22,90
Офіційний обмінний курс, грн./дол. США	середнє	7,97	7,97	7,98	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	8,86	12,71	12,58	21,18	21,33	21,23	21,69	22,33
Бюджет																				
Доходи зведеного бюджету	% від ВВП	30,1	29,6	30,8	33,7	31,8	28,2	33,6	35,2	29,4	28,6	35,4	29,4	24,7	27,4	37,3	34,8	37,2	40,4	
Податок на доходи фіз. осіб	% від ВВП	4,8	4,2	4,7	5,1	4,9	4,5	5,0	5,3	5,1	4,6	4,8	5,1	4,7	4,2	5,0	5,5	5,3	5,6	6,6
Податок на прибуток підприємств	% від ВВП	4,6	3,6	4,4	4,9	4,1	2,9	4,2	6,1	3,4	3,0	3,0	4,9	2,5	1,9	1,5	4,4	1,7	1,5	1,7
Податок на додану вартість	% від ВВП	12,9	9,7	9,6	10,8	10,4	8,6	10,0	9,7	9,0	8,1	8,4	8,7	9,5	6,8	10,1	11,4	9,2	10,0	10,6
Акцизи збори	% від ВВП	3,0	2,8	2,5	2,8	2,9	2,8	2,4	3,1	2,6	2,3	2,2	2,5	3,0	2,8	3,3	3,4	3,7	4,0	
Видачі зведеного бюджету	% від ВВП	33,2	27,0	35,7	33,9	34,1	30,7	41,3	36,9	35,8	30,1	35,9	35,2	34,7	27,2	35,5	33,6	35,0	32,5	54,2
Поточні видатки	% від ВВП	30,8	24,0	30,2	31,9	31,6	27,8	37,3	35,6	33,9	28,2	33,2	34,8	33,7	25,8	33,6	31,8	33,7	29,9	49,2
Капітальні видатки	% від ВВП	2,4	3,0	5,6	1,9	2,5	2,9	4,0	1,3	1,9	1,9	2,8	0,5	1,0	1,4	1,9	1,7	1,3	2,6	5,0
Дефіцит зведеного бюджету	% від ВВП	-3,4	-3,9	-5,5	-0,2	-2,6	-3,0	-7,8	-1,9	-6,3	-1,5	-7,3	0,1	-5,3	-2,8	-8,8	3,7	-0,4	4,4	-13,9
Надходження від приватизації	% від ВВП	3,2	0,0	0,1	1,4	0,3	0,1	0,4	0,0	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Банківський сектор																				
Грошовий агрегат M0	% дпр	11,5	8,6	6,3	4,7	6,7	5,2	5,5	9,7	9,8	12,3	17,0	19,2	31,9	28,8	19,0	6,0	-1,3	-6,2	-0,1
Грошовий агрегат M2	% дпр	22,0	16,0	14,4	11,2	9,0	10,7	13,1	16,0	17,9	19,2	17,5	17,7	13,4	14,2	5,4	9,0	3,1	5,6	4,0
Вклади населення в нац. валюті	% дпр	26,0	16,7	12,3	14,4	16,4	16,3	16,3	19,1	26,5	33,4	38,0	7,9	-2,3	-12,3	-22,1	-19,1	-17,7	-16,6	-1,0
Вклади населення в ін. валюті	% дпр	21,0	15,7	13,4	12,4	10,8	17,0	21,8	17,0	14,7	8,4	0,9	19,8	10,2	5,5	18,0	25,4	11,6	3,7	-2,4
Кредити комерційних банків в нац. валюті	% дпр	18,5	21,1	21,0	17,4	15,3	9,1	7,7	8,6	7,4	10,2	16,9	12,3	4,9	-0,8	-9,1	-11,0	-11,8	-15,8	-20,8
Кредити комерційних банків в іноз. валюті	% дпр	0,9	-2,3	-4,2	-7,0	-10,8	-9,9	-7,3	-4,4	-0,4	0,8	2,8	36,4	38,5	49,1	53,5	58,4	29,2	18,7	15,9
Довгострокові кредити комерційних банків	% дпр	6,3	5,3	2,9	-2,9	-7,0	-8,0	-6,6	-5,6	-2,7	-0,5	2,9	26,3	24,4	24,6	21,7	17,9	3,1	-5,7	-10,5
Довгострокові кредити комерційних банків	% від загальн.	66,6	64,4	62,9	61,5	59,8	59,1	57,8	55,9	55,7	55,1	53,2	58,5	59,1	59,8	59,5	58,5	57,6	60,7	55,4
Середня процентна ставка за кредитами в нац. валюті	% річних	13,5	14,1	18,4	15,5	15,6	19,5	20,8	16,2	15,3	15,3	16,5	18,4	17,5	16,4	16,6	19,9	23,1	21,1	20,7
Середня процентна ставка за кредитами в іноз. валюті	% річних	9,8	8,8	8,4	8,2	8,2	8,5	8,8	9,4	9,7	9,6	8,8	8,7	9,4	9,2	8,8	8,2	9,3	9,2	9,1

Джерела: Національний банк України, Державний комітет статистики, Державне казначейство, Міністерство фінансів, розрахунки ІЕД

* зміна даної вартості

^к Дані не включають Крим, у 2015 році - не включають частину зони АТО, попередні оцінки платіжного балансу (НБУ), Нац.рахунки відповідно до SNA 2008 та КВЕД-2012, знецінення гривні вплинуло на дані банківської системи

Основні Економічні Показники		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ^к	2015 ^к
Номинальний ВВП	млрд. грн.	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1079,3	1300,0	1404,7	1465,2	1568,9	1979,5
Номинальний ВВП	млрд. дол. США	31,3	38,0	42,4	50,1	64,9	86,2	107,8	142,7	179,9	117,2	136,0	163,1	175,8	183,3	132,2	90,6
Зростання ВВП (реальне)	% дпр	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,5	0,2	0,0	-6,6	-9,9
Промислове виробництво (реальне)	% дпр	13,2	14,2	7,0	15,8	12,5	3,1	6,2	7,1	-5,0	-20,6	12,2	8,0	-0,7	-4,3	-10,1	-13,0
Сільськогосп. виробництво (реальне)	% дпр	9,8	10,2	1,2	-11,0	19,7	-0,1	0,4	-5,2	17,5	0,1	-1,4	20,2	-3,9	13,6	2,2	-4,8
ІСЦ, в середньому за період	% дпр	28,2	12,0	0,8	5,2	9,0	13,5	9,1	12,8	25,2	15,9	9,4	8,0	0,6	-0,3	12,1	48,7
ІСЦ, на кінець періоду	% дпр	25,8	6,1	-0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3
ІВЦ, в середньому за період	% дпр	20,9	8,6	3,1	7,6	20,5	16,7	9,6	19,5	35,5	6,5	20,9	19,0	3,7	-0,1	17,1	36,0
ІВЦ, на кінець періоду	% дпр	20,8	0,9	5,7	11,1	24,1	9,5	14,1	23,3	23,0	14,3	18,7	14,2	0,3	1,7	31,8	25,4
Експорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	17,9	9,5	10,7	24,0	42,6	7,5	13,4	27,0	34,3	-36,9	26,0	27,5	3,4	-5,5	-19,9	-27,0
Імпорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	18,9	14,1	4,9	28,7	31,3	20,4	22,6	35,2	39,3	-44,2	28,8	34,8	7,5	-3,5	-28,1	-29,3
Поточний рахунок	млрд. дол. США	1,5	1,4	3,1	2,9	6,9	2,5	-1,6	-5,3	-12,8	-1,7	-3,0	-10,2	-14,3	-16,5	-4,6	-0,2
Поточний рахунок	% ВВП	4,8	3,7	7,3	5,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,1	-1,5	-2,2	-6,3	-8,2	-9,0		

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультаций
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
Факс (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
<http://www.ier.com.ua>

Голова Правління

Ігор Бураковський
burakovsky@ier.kiev.ua

Виконавчий директор

Оксана Кузяків
kuziakiv@ier.kiev.ua

Директор з наукової роботи

Вероніка Мовчан
movchan@ier.kiev.ua

Центр економічних досліджень

Олександра Бетлій
betliy@ier.kiev.ua
Віталій Кравчук
Kravchuk@ier.kiev.ua
Ірина Коссе
kosse@ier.kiev.ua
Катерина Фурманець
furmanets@ier.kiev.ua
Артур Ковальчук
kovalchuk@ier.kiev.ua
Микола Риженков
ryzhenkov@ier.kiev.ua
Костянтин Кравчук
k.kravchuk@ier.kiev.ua
Ольга Красовська
krasovska@ier.kiev.ua
Олександр Крініцин
krinitsyn@ier.kiev.ua
Андрій Бутін
butin@ier.kiev.ua

**Центр досліджень сучасного
суспільства**

Ірина Федець
fedets@ier.kiev.ua
Тетяна Олійник
oliinyuk@ier.kiev.ua
Вікторія Беспалько
bespalko@ier.kiev.ua

**Німецько-український агрополітичний
діалог**

Олекса Степанюк
stepaniuk@ier.kiev.ua
Марія Ярошко
Yaroshko@apd-ukraine.de

Застереження

Публікація «Економічні підсумки для України», розроблена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. Копіювання без попереднього узгодження заборонено. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.

ПУБЛІКАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Місячний економічний моніторинг України (МЕМУ) з додатком

МЕМУ містить місячний огляд і короткий аналіз ключових заходів економічної політики та статистичних даних, які були оприлюднені протягом попереднього місяця. Додаток до МЕМУ містить розширеним аналіз однієї важливої події в українській економіці. Інститут випускає 12 випусків МЕМУ на рік, які доступні на умовах передплати.

Макроекономічний прогноз України

Макроекономічний прогноз України включає прогноз ВВП та його компонентів, фіскальних індикаторів, платіжного балансу, інфляції, обмінного курсу на поточний та наступні роки. Випускається 12 випусків на рік – 4 кварталні випуски та 8 оновлень з короткими коментарями, – які доступні на умовах передплати.

Моніторинг інфраструктури України (МІУ)

МІУ є щорічним звітом, який містить дані про стан реструктуризації шести секторів інфраструктури в Україні. Інформацію представлено у стандартизований спосіб, який дозволяє порівнювати зміни у відповідних галузях. Розглянуті показники є якісними та розділяються на три загальні категорії: (1) комерціалізація, (2) тарифна реформа, (3) регуляторний та інституційний розвиток. Двадцять один індикатор дозволяють проводити економічний та стратегічний аналіз на різних рівнях узагальнення. У вільному доступі.

Економічні Підсумки для України

Економічні підсумки містить огляд і короткий аналіз ключових економічних показників та заходів економічної політики року. Публікується в січні, використовуючи наявні дані та річні оцінки, та оновлюється у травні, коли оприлюднюється переважна більшість даних щодо минулого року. Публікація доступна на основі передплати.

Дослідження ділової активності

Дослідження ділової активності складаються з двох окремих опитувань. Перше дослідження – промисловість – здійснюється на основі опитування керівників підприємств переробної промисловості. Друге – банки – основане на опитуванні керівників банків. Щороку публікується чотири випуски Досліджень ділової активності для кожного з секторів, які доступні на умовах передплати.

Консультативні роботи

Консультативні роботи є спільним продуктом Німецької консультативної групи з питань економічних реформ в Україні та ІЕД, метою якого є надання рекомендацій щодо економічної політики для українських політиків. Рекомендації розробляються на основі детального аналізу ситуації в Україні, сучасної економічної теорії та найкращих міжнародних прикладів. Роботи доступні для політиків та – через певний час – для громадськості.

Скорочення

дпк до попереднього кварталу

дпр до попереднього року

дпм до попереднього місяця

кум. кумулятивно